

๒๐
บอกณิก คานีศ
ในหนังสือบันทึกวรรณคดีฉบับที่ ๕

หน้าพิเศษ		คำว่า อุปกิตคิดต่าง ของตนเป็น อุปกิตคิดปดว	
๑	บรรพตทิ ๗	กมดาศ	กมดาศน์
๒	ดุกท้าย	กมดาศ	กมดาศน์
๓	๓๔	มง	มุง
๖	๗	พิจารณา	พิจารณา
๖	๓๓	พิเคราะห์	พิเคราะห์
๓๔	๗	เข่น	เข่น
๓๗	๓๕	ไพโรจน์	ไพโรจน์
๓๗	๓๕	กล้า	กล้า
๓๗	๗	ดำรงราชานุภาพ	ดำรงราชานุภาพ
๓๗	๓๗	น	น
๓๓	๗	รัชกาล	รัชกาล
๓๔	ค	ถิต	ถิต
๓๗	๕	รัชการ	รัชกาล
๓๒	๔	หนังสือ	หนังสือ
๓๓	๒	เรียน	เรียน
๓๖	๗	เจ้าพระยา	เจ้าพระยา

หน้า ๓๘	บรรทัดที่ ๓๖	คำว่า	เจ้ายู่หัว	ขอแก้เป็น	เจ้ายู่หัว
,, ๔๒	,, ๓๖	,,	กู	,,	กู
,, ๔๕	,, ๓๘	,,	เดือน	,,	เดือน
,, ๔๘	,, ๓๓	,,	เมอติเออ	,,	มองติเออร์
,, ๕๖	,, ๓๐	,,	ทมพ	,,	ทมิพ
,, ๕๘	,, ๓	,,	เจ้า	,,	เจ้า
,, ๖๐	,, ๘	,,	แผ่นดิน	,,	แผ่นดิน
,, ๖๐	,, ๓๕	,,	มี	,,	ที่
,, ๖๓	,, ๓๓	,,	อิบ	,,	ยิบ
,, ๖๒	,, ๔	,,	คว	,,	คัว
,, ๖๓	,, ๓๗	,,	ไร่	,,	ไร่
,, ๗๐	,, ๓	,,	โคกค	,,	โคกค
,, ๗๑	,, ๕	,,	ไห	,,	ไห
,, ๗๒	,, ๓๘	,,	โถมนค	,,	โถมนค
,, ๗๓	,, ๓๓	,,	ทง	,,	ท่ง
,, ๗๔	,, ๗	,,	เวดสันคร	,,	เวดสันคร
,, ๘๐	,, ๓๓	,,	inepruple	,,	Principle
,, ๘๐	,, ๒๐	,,	Sitcenific	,,	Scientific

ฉบับที่ระลึก

ในงานทำบุญฉลองพระชนมายุ

ครบเจ็ดสิบปี

ของ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราวงษาอนุภาพ

ผู้ประทานกำเนิด สยามวรรณคดี

(สงวนลิขสิทธิ์ตลอดเล่ม)

สมาคมวรรณคดี

สารบัญ

ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕-๒๑ มิถุนายน ๒๔๗๕

คำถวายพระพรแด่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ หน้าพิเศษ

๓. บันทึกทรงงานการประชุมครั้งที่ ๕ , ๓

หมวดวรรณคดี

๒. หนังสือกลอนดิลิต , ๗
๓. คำานานโคลงฉันท์กาพย์กลอน , ๓๙
๔. เรื่องคำแปลง (ต่อจากเดือนก่อน) , ๔๐

หมวดโบราณคดี

๕. เรื่องเจ้าครอก เจ้าคุณ เจ้ากู , ๔๗
๖. คำว่า ไท , ๕๓
๗. คำว่า ชุน , ๕๗
๘. ศัพท์ มุสิกนาม โสณนาม คชนาม ฯ , ๖๗

หมวดเบ็ดเตล็ด

๘. ศัพท์บางคำ	หน้า ๗๐
๙. เครื่องถ้วยดีกการะ	,, ๗๔
๑๐. เรื่องถอดคำไทยเป็นอักษรโรมัน	,, ๗๗
๑๑. บัญชีหนังสือคำโคลง ประกอบการพิจารณา ควรประชุมหน้า	,, ๗๒

ကိုးကွယ်သော

คำถวายพระพร

แด่

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ในพิธีคล้ายวันประสูติ

วันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

ถวายเป็นเครื่องพระยาตำราโบราณภาพ

ในวาระพระชนมายุครบ ๘๐ ปี

“ The spring, like youth, fresh blossoms doth produce
But autumn makes them ripe and fit for use :
So Age a mature mellowness doth set
On the green promises of youthful heat. ”

sir John Denham (17th. cent.)

๑ ชนมาขุย้งเก้	สิบทิศ
วรรณเลิศคือวรรณรัตน	รุ่งหล้า
ผาสุกสุขสวัสดิ	ไสวสว่าง
พละพระองค์ยังกล้า	เขียงเกล้ากระหม่อมถวาย พรเทอญฯ

พหุ ๘๐ นว

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเป็น
หลักสำคัญทั้งในราชการและศิลปวิทยาของเมืองไทยมาแต่อดีตอดพระ
ชนมายุอันได้ ๗๐ ปี จึงเป็นโอกาสที่พึงยินดีในหมู่นักศึกษาและผู้รักพระ
เกียรติคุณทั่วไป.

วิชาประวัติศาสตร์ เป็นสาขาหนึ่งแห่งศิลปวิทยาที่ทรงจำเป็น
จนจะหาผู้เสมอเหมือนมิได้แลไว้ในกรุงสยาม วิชานี้ถ้ารู้จักพิจารณา
ย่อมเป็นหลักที่เราจะทราบกิจการในอดีต เป็นทางเทียบเคียงสำหรับ
ปฏิบัติการในปัจจุบัน เป็นนัยที่จะพึงดำริการในอนาคตอันใด ขอ
พระองค์จึงทรงเป็นหลักเป็นทางเทียบเคียงและเป็นนัยแก่สยามต่อไปอีก
นานคงดังวิชาที่โปรดอยู่ฉะนั้น.

ธำนิวัต

วันที่ ๓๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

ภาพย่นะบง ๑๖

๑	ถูกขึ้นตั้งมาชิกวรรณ-	คดีเหตุกรรม
	ตั้งตำรตำคักรชักรวน	
๑	ให้ผู้ภักดิ์ประพันธ์ความควร	เพื่อได้ประมอด
	ถวายพระพรองค์สถา	
๑	ข้าพชน้อยผู้เขว้าขี้ปัญญา	มุ่งจะบูชา
	พระคุณไม่น้อยกว่าใคร	
๑	เว้นแต่บุบผามาถัย	ของข้าอาจไว้
	ตั้งกันจรดหอมทวน	
๑	เหตุด้วยถ้อยคำดำเนินวน	ไปไพเราะถ้วน
	ดั่งท่านผู้ชาญนัก	
๑	แต่แม่เป็นเพียงสักขี	ว่าข้าภักดี
	ก็จะยินดีพอใจ	
๑	ขอพระชนมย์ยืนนานไป	หัดกศิดาใหญ่
	หายากยิ่งนักแล้วหนอ	
๑	เทพย์โปรดพวยพ่นขอ	ให้แข็งแรงพอ
	ตั้งอยู่อย่างน้อยร้อยปี	
๑	ไว้โศกโรคภัยราว	อิฏฐารมณมี
	จงทรงประสพได้ดั่งเทอญ	

พิจิตรจิราภา เทวกุล

เล่มที่ ๑๖ ๖ คำร้องคดีจักรี

เจ้าอธิบดีศรีพระชนม์ครบดับสมัย

จุ่งเจริญขันฐานรามย์

เป็นหลักไชยชาญปราชญ์ชาติไทย

มัทนการพ กมลทัศน์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้
ทรงเจริญพระชนมายุมาด้วยดี ได้ทรงกระทำพระองค์ให้เป็นประโยชน์
อันใหญ่ยิ่งแก่ชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์ ทรงมีอุตสาหกรรมภาพ
อย่างน่าพิศวง ถ้าจะกล่าวโดยย่อก็นับว่าพระองค์ทรง “เป็นบุรุษผู้
หนึ่งในแดนไตร” ในวาระที่มีพระชนมายุครบ ๗๐ ปี ซึ่งนับว่าเป็น
มงคลสมัยอันหาได้โดยยากในหมู่ชาวสยาม หม่อมฉันขอถวาย
พระพรชัย ให้ทรงพระเกษมสำราญต่อไป ขอให้พระชนมียืนยาวต่อไป
ไปอีกพร้อมกับพระสรีและพระปณิญาอย่างรู้เสื่อมคลาย ให้เป็นที่ชื่น
ชมยินดีแก่พระราชวงศ์และพสกนิกรทั้งหลายทั่วกันเทอญ.

สืบพันพารเสนอ

วันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

ไตรภพรอหารหา
ไพโรภุณพิทักษ์
เอกองค์ดำรงเพื่อ
เทียบขารปรชานนา-

ชดหาดมิรู้วาย
ชดเลี้ยงเจริญตา
ดูภาพกระพือพา
รมิตังจิรังกาล-

(เทอญ)

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

๑๘ มิถุนายน ๒๔๗๕.

ศรีศุภมัตต ๑

อธิการบดีสมเด็จพระประมุขแห่งพระมหากษัตริย์ เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน
มกราคม แห่งไฉ่พระบาทผู้ทรงดำรงในพระคุณคุณวิมลโศภนแล้ว
แต่พระกรุณาอารีด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ให้พระบัญชาคุณนั้น ๆ อำนาจ
โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ทราบทั่วกันทั่วราชอาณาจักร และทั่ว
พระบรมมหาราชวังทุกแห่งในทางให้คิดปวิทยาที่มีพากันนั้นคง และแต่
แพร่หลายตั้งแต่กาลไหน ๆ ๑ อันว่าวิทยาจารย์ใด ๆ พึงถึงภาวะสำเร็จ
หิตานุหิตประโยชน์ ก็ไม่พระหฤทัยโปรดเอาการเป็นพระกรณียกิจส่ง
เสริม ๑ ขณะนี้ยังทรงเริ่มก่อกำเนิดสวัสดิมงคลดี ทรงดำเนิ
รวางที่ที่จะสืบแสงค้นคว้าหาหลักฐานภาษาบัญญัติ อันเป็นลักษณะ
สมบัติของอารยชาติวิสัย คราวเท่าทรงดำรงพระยศคุณคุณประจวบ
เจ็ดสิบพระพรรษาณวันนั้น ก็ยังยอมเป็นที่นัยยกย่องของปวงปราชญ์
เพราะเหตุว่า ปณญารัตน์ชีวิตมาหา เดื่องจี้ พุทธาภิเษกได้ธรรมเจริญ
ชีวิตของผู้เป็นอยู่ด้วยบัญชาว่าประเสริฐสุด ๑

เดชะอำนาจพระพุทธรูปเจดีย์จากประกาศนี้ ขอได้ฝ่าพระบาท
ผู้ทรงดำรงโดยสวัสดิ์ในพระคุณคุณวิมลโศภนแห่งตามสถาน จงทรงดำรง
พระชนมายุยังยืนนานยิ่ง ๆ ขึ้นไป พระชนม์วรรณวิสุทธิศักดิ์ไฉ่รุ่งขึ้น
พระเดชพระคุณ ทรงโปรดพระกมลสุขเกษมสำนั้ ทรงพระกำลัง

อภิบาลทั้งพระวรกายและพระมโนทวิย์ เพื่อบำเพ็ญพระเมตตาบารมี
อุปถัมภ์วิทยาการให้ถึงซึ่งความเจริญงอกงามไพบูรณ์ตลอดจักรกาดว-
สานเทอญ ๗

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอุปทิศศีลสาร

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอนุमानราชชน

ข้าพระพุทธเจ้า พระสารประเสริฐ

๒๔๗๕ พุทธศก

ทิฏฐะ ฆมฺเม จ โย อตฺถโก	โย จตฺถโก สมฺปราชิโก
อตฺถภาณิตมฺยา ชีโร	ปณฺทิตฺโต ปวฺจจติ
ธํมฺมํ เขตฺตํ วชฺเชน	ปฺปโปตฺถ อตฺถสํปทํ
วชฺชํ วิรฺพหิ เวปฺตถํ	ฆมฺเม พุทฺธปฺปเวทิตฺเต ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า

อำมาตย์ตรี พระธรรมนิเทศทวยหาญ

หัวหน้ากองอนุศาสนาจารย์ กรมพุทธศึกษาทหาบก

โอรสของสยามคนหนึ่ง ซึ่งได้ทำประโยชน์อันใหญ่ยิ่งแก่สยาม
คือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ.

พระชนมายุของพระองค์ล่วงไปแล้ว ๘๐ พรรษา. เวลา ๘๐ ปี
ของพระองค์ได้ใช้ทำประโยชน์แก่ชาติและประชาชนไว้มากกว่า ๘๐๐ ปี
ของคนโดยมาก.

แม้ว่าพระองค์ทรงต้องท้าวผ่านวัยเข้าสู่ราชนาถแล้ว อุตสาห
วิริยภาพของพระองค์ จะพลอยชราไปด้วยก็หาไม่ได้.

เวลาของพระองค์ทุก ๆ วินาทีย่อมเป็นประโยชน์ และเวลาอัน
นี้ สยามต้องการให้ยืนยาวออกไปอีก แม้จะไม่มาก ก็อีกสัก ๓๐ ปี.

ขอพระเจ้าไตรรัตน์ ผู้ทรงบุญฤทธิ์ และเทวราชผู้ศักดิ์สิทธิ์ทั่วสากล
โลก จงบรรเทาให้ความต้องการของสยามในขณะนี้ เป็นผลสำเร็จเทอญ

ขอให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ทรงพระเจริญทั้งพระชนมายุและสมรรถภาพ เพื่อทรงประกอบกิจให้
เป็นประโยชน์ใหญ่ยิ่งแก่สยามประเทศต่อไป.

โศภณ ธีระกุล

วันที่ ๓๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

เนื่องในการฉลองพระชนมายุครบ ๗๐ พรรษา ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศรราชานุภาพ ด้ภานายกราชบัณฑิตยสภา องค์ผู้ทรงดำรงตำแหน่งมาครบวาระครบถ้วน ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่งที่จะถวายพระพรให้พระองค์สมเด็จพระองค์นายก ทรงพระเจริญด้วยอายุ, วรรณะ, สุขะ, พละ กอบด้วยพระสติกำลังวิมูรณอีกนานพรรษา เพื่อทรง^๕ทางดำเนินให้สัมมากรรมคุณได้รวบรวมรักษาดำเนินไถ่ของปวงจิตกวีไทย ให้เป็นมิ่งแผ่นแผ่นหนาถาวร เพื่อเป็นแบบแห่งกวีนิพนธ์ไทยในภายหน้า ทั้งเป็นที่ชำระสะสางศัพท์ไทยให้เข้ารูปเข้าทักอักษรศาสตร์แน่นแผ่น^๕ขึ้นด้วย.

ขอสมมากรรมคุณจงเจริญ !

ขอสมเด็จพระองค์นายกทรงพระเจริญ !

ฟ. อีแลร์

โรงเรียนอัสสัมชัญ

๑๘ มิถุนายน ๒๔๗๕

“บทไชย” ในตำราพระราชพิธีพราหมณ์สยาม และคำชำระ

ถวายพระพรแต่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ในโอกาสซึ่งทรงเจริญพระชันษามาครบ ๘๐ ปี

คำเดิม

(คัดมาจากตำราพระราชพิธี ฉบับ
เขียนของราชบัณฑิตยสภา)

หาวิโอมฯ ๑ สหสุรากลุเขณ

ศตศักรเทณ

ษตายุษภานุษเมณม
ศโตภยเคนน์ ศฤโทณยาติ
อินทุโรวิศวดศวยทุติสยปารม

ษตนุ้ยวาม ศฤโทวตทุรมาณ
ษตุ้ เหมณตาม สัตมษุชนตาม
ศตมินทุรมาณน์ สติดา พฤหสปีติ
ษตายุษรศา ภาวินุม ปุณนทร

คำชำระ

(คัดมาจากคัมภีร์ฤคเวท ตอน ๓.
๓๖. บท ๓, ๔ และ ๕)

หริ: โอมฯ ๑ สหสุรากลุเขณ

ศตศักรเทณ

ศตายุษา หวิษาทารุษเมณม
ศตฺ ยถเม สรโทณยาติ
อินทุโร อิศุวสย ทุติสย
ปารมฺ ๗ ๓ ๗

ศตฺ ชิว สรโทวรมาณ
ศตฺ เหมนฺตาน ศตามุวสฺนฺตาน
ศตมินทุรภาณน์ สติดา พฤหสปีติ
ศตายุษา หวิษเม ปุณรทุ: ๗๔๗

อาหาณคณควา

ปุนนราคารว

ตฺรวจก คษษรวเว จกษุ

ษรวมายุตฺย เขวิตม

อาหารษฺ คุวา' วิทฺ คุวา

ปุนนราคา: ปุนนรณ

ตฺรวจก ตฺรวจฺ เต จกษุ:

ตฺรวมายุตฺย เควิตม ๒๕๒

(แปดความย่อเวททั้ง ๕ บท)

ขอให้สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จงปราศจากโรค
พยาธิทั้งปวง มีพระอินทรียทั้งห้าแข็งแรง ดำรงพระชันษา กว่า
๓๐๐ ปี.

ข้าพระพุทธเจ้า

ป. สุพรหมมัยย ศาสตร

佛歷二四七五年三月二十一日

是日也蓋森列伯昭麼隆麥宗胎公麥伯耶喃瓏拉植魯博

殿下七十歲滿足之誕日也

謹祝

其一

昔時羽域周公旦

今日湄南森列王

天上觀音輪轉世

人間菩薩道傳揚

功高日月東西耀

德炳星雲南北光

古往今來何足論

大賢輔政世屏障

其二

古稀誕日衆呈章

效法華豐慶祝昌

玉體堅強如藥樹

朱顏美盛若花張

福如東海千年久

壽似南山百歲長

叨列詞臣荷榮幸

虔歌颺拜誦賢王

臣伯增津阿順頓首拜

ข้าพระพุทธเจ้าได้แปลคำถวายพระพรภาษาจีน ที่แต่งเป็น
ฉันท์จีนชื่อ "จิตต" นั้นเป็นภาษาไทย และได้ขอแรง
นายแก้วมงคลช่วยเก็บความในคำแปลแต่งเป็นฉันท์พากย์ไทย.

คำแปลร้อยแก้วภาษาจีน

วันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

ด้วยวโรกาส เป็นวันครบรอบเจ็ดสิบในพระชนมวชิรเส้าของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งคล้ายกับวันมหามงคลฤกษ์ ที่ได้ฝ่าพระบาทเสด็จสมภพ ฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าขอ
ประทานถวายพระพรชัย.

แปลความฉันท์ภาษาจีน

๑. ปางเมือมราณกาล	ณสถานประเทศจีน
มี จิวกตัง กั๊ว	ยศเกียรติอันยง
๒. เมือบัจจุบันกาล	ณสถานสยามวงศ์
สมเด็จพระองค์ทรง	อานุภาพพระจอมไทย

๑. จิวกตัง เป็นน้องสาวเธอของพระเจ้ามอญครั้งราชวงศ์จิ่ว
ตั้งแต่ก่อนพุทธศักราชราว ๖๐๐ ปี และได้เป็นอภิราชันย์ในครั้งนั้น

๑ ต้องทำเบญจศีล

ทั้งสุริโยทัย

๑ หัวใจพิภพเห็น

เหมือนเทพ-อินทร

๑ เป็นปราชญ์และปราชญ์เปรื่อง

รอมบาท-ราชัน

๑ ครอง^{๒๕}ราชบาทบพทศวี

สุดที่เจ้าว่าคำขาน

๑ ด้วยฤกษ์สัมภพทมาถ์

มาจวบเจ้าสืบพรรษา

๑ ขอน้อมจิตต์ตั้งดีจา-

เขียง ชั่วยังเด้า^{๒๖} ถวายชัย

๑ ขอพระผ่านพ้นของภัย

พยาธิภัยอันอันตราย

อิริธกษณพิศุทธิ์ได้

ศศิธองนภาพร

คุณเด่นนราภร

ขจรวัชรมนุจรรม์

มน-เพียรภิเชกษณันต์

อภิรัฐ-นันทวี ๑

โสมนัสยินดี

มีเดือนเดือนนาร

วิษฐานพรตรา

อุบาทว์จัญไร

๒. ชั่วยังเด้า คือผู้เฒ่าสมบทคำบถบ้านชั่วยัง ครั้นพระเจ้าเดโห่งยว
เป็นใหญ่ในเมื่องจัน ตั้งแต่ก่อนพุทธศักราชราว ๑๘๐๐ ปี พระเจ้า
เดโห่งยวเสด็จประพาสมาถึงคำบถบ้านชั่วยัง ผู้เฒ่าคำบถบ้านนั้น
พร้อมภักดีถวายพระพรแด่พระเจ้าเดโห่งยว ตั้งแต่ครั้งนั้นต่อมา ถ้า
หากมีการเฉลิมพระชนมพรรษา หรือการฉลองพระชนมพรรษา เขา
มักอ้างถึงผู้เฒ่าคำบถชั่วยังว่าเป็นเขียงอย่างดีมา,

๑ ศีลตราศีลตรทั้งหลาย	นอกในทุกภายใน
จงนิราศเบื่องบาปมุด	
๑ ความทุกข์ยากกายาตร	เศร้าโศกศัลย์สูญ
พิบัติพิบากแรมดาญ	
๑ คังคังไปจิรกาล	ขอพรขุณมาน
พรขึงเด็ดยรดาจร	
๑ ทรงสุขเกษมสุขนทร	เด็ดยรณัดมพร
ณมบรรณัดมบคิปรมี	
๑ ขอพรเมื่องพรพรณังษ	คังแก้วนัน
แดงดุกส่วงแวงวรณ	
๑ ขอพรเจริญพลพัน	ก่าแห่งแข็งขัน
เป็นนิจนิวันคร เทอญ	๑

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า พระเจนจันอักษร

๖ กาบนัดมเด็จพระวงศ์

ราชานุภาพพิศาล

๑ ทรงคุณทรงยศทรงญาณ
มาครบเจ็ดสิบห้า

๑ ที่ยี่สิบเอ็ดมิถุนา
มณฑลเทศาภิบาล

๑ คล้ายวันประสูติกาล
มนต์น้อมในบุญ

๑ บำเพ็ญเพิ่มกุศล
ทำเนียบระเบียบแบบบวร

๑ สยามธิปไตยมาคม
หนังสือบันทึกทอดถวาย

๑ เพื่อถวายเป็นกุศล
บัญญัติวรรณคดี

๑ เป็นเครื่องพูนเพิ่มพูน
ในไทยมาแต่โบราณ

๑ ข้าฯ พระพินิจวรรณการ
ถวายพระพรพรชัย

พระผู้ดำรง

ทรงเจริญชนมาน

ยงดลมหา

มีพระสมณมณเฑียร

ทรงธรรมธรรมานุ

ณคฤหัสถ์

ทรงเริ่มขยาย

แบบแผนอันมี

ขอตั้งอริยฐาน

๑ จงทรงพระเจริญเกษีย
๒๒
นพพจนางพนธ์มประสงค

๑ ขอให้สวัสดุมงคล
๒๒
อัยคังฟ้าราตรี

ปรารภนาโคโค

ยั้งยั้งยง

โคลง ๑ เถียงพาทย์ระนาดฆ้อง
 คุริยคนตรี
 กังวาลชั้วคู้คู้
 ยามหยุดขับคัพทัก้อง

ขลุ่ยปี่ ปวงแด
 ขั้วร้อง
 คู้เป่า
 บัณฑิต์ณัฐนุหาย ฯ

กาพย์ ๑ เถียงพาทย์ระนาดฆ้อง
 คุริยคัพทัก้อง
 ๑ เถียงยอพระเกียรติองค์
 คังอยู่บุรีไว้

ย้อมกึกก้องยามบรรเลง
 คุริยคัพทัก้อง
 ผู้ “ทรงอาณภาพใหญ่”
 ระเบียบถ้อยนิมิต ฯ

โคลง ๑ ดอกไม้เมื่อสดชื่น
 ค่องพระพายพัดพา
 หอมวันชื่นนภา
 ยามเหี่ยวกลิ่นหอมคุ้ง

ดอกลิลดา
 กลิ่นฟุ้ง
 ชั่วขณะ
 คุ้งค้างใบไม้ ฯ

กาพย์ ๑ ดอกไม้เมื่อสดชื่น
 ชั่วบานครันโรยรา
 ๑ ก็แต่พระเกียรติคุณ
 บังเจริญพระชนม์วัย

กลิ่นหอมสรวงนภา
 สดชื่นครันโรยรา
 กลิ่นหอมครันจรไกล
 ยิ่งหอมชื่นชื่นทุกปี ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระราชธรรมนิเทศ.

๒๗ มิถุนายน ๒๕๑๕

บันทึกรายงานการประชุมสมาคมวรรณคดี

ครั้งที่ ๕

ณวันเสาร์ที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เวลา ๑๖.๐๐ นาฬิกา
ที่ราชบัณฑิตยสถาน

ผู้มาประชุมคือ

๑. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชวังราชานุภาพ
๒. พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์
๓. หม่อมเจ้าหญิงมณฑาทิพย์ กรมหลวง
๔. หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล
๕. พระยาอนุนามราชชน
๖. พระราชธรรมนิเทศ
๗. พระวรเจดีย์พิสิฐ
๘. พระพิณิจวรรณการ
๙. พระเจนจันทรอักษร
๑๐. พระธรรมนิเทศทวยหาญ
๑๑. พระสารประเสริฐ
๑๒. หลวงวิจิตรวาทการ
๑๓. หลวงเทพรัตนานุศิษฐ์
๑๔. พราหมณ์ สุพรหมณัย ศาสตราจารย์

ผู้มีได้มาประชุมคือ

๑. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธำนิภะ (เสด็จหัวเมือง)
๒. หม่อมเจ้าหญิงพิจิตรจิราภา เทวกุล (เสด็จหัวเมือง)
๓. หม่อมเจ้าหญิงสืบพันธุ์พรรณโสธร (เสด็จหัวเมือง)
๔. เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (ไปหัวเมือง)
๕. พระยาอุปทิศศิลปสาร
๖. เศรษฐาจารย์ อีเตอร์ (ไปหัวเมือง)
๗. ขุนวิจิตรมาตรา

พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงเป็นประธาน
พระราชธรรมนิเทศ เป็นประธานการของที่ประชุม.

เมื่อสมาชิกร่วมประชุมเข้านั่งประจำที่แล้ว สมเด็จพระเจ้าบรม
วงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีพระดำรัสว่า ก่อนที่จะ
อ่านรายงานการประชุมครั้งก่อน นั้นขออนุญาตกล่าวกิจการบางอย่าง
เพื่อให้ท่านทั้งหลายได้ทราบ และเพื่อนำมาปรึกษาหารือในชั้นนี้
เรื่องที่จะกล่าวนั้นคือตามความปรารถนาในที่ประชุมครั้งก่อนว่าจำนวน
สมาชิกของเรายังบกพร่องอยู่ ควรจะหาเพิ่มเติมเพื่อช่วยกันดำเนินการ
ให้ได้ผลยิ่งขึ้นนั้น ต่อมาฉันได้ถือวิธีสำเร็จผู้ที่เอาใจใส่ในการ
หนังสือและเห็นว่ามีความสมควรเป็นสมาชิกของสมาคมได้ คือ

๑. หม่อมเจ้าหญิงพิจิตรจิราภา เทวกุล
๒. หม่อมเจ้าหญิงมณฑาทิพย์ กรมดา

๓. พระยาโบราณราชธานินทร์

๔. พระเจนศันอักษร

๕. หลวงเทพทรุณานุกิจฐิ

๖. เจษฎาจารย์ ชี้แดร์

ผู้ทอดอกพระนามและนามมาข้างบนนี้ เว้นแต่พระยาโบราณ-
ราชธานินทร์ ได้แสดงความยินดีรับเป็นสมาชิกทุกท่านแล้ว เชื่อ
ว่าท่านทั้งหลายที่เป็นสมาชิกเก่าคงจะมีความยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่
และรวมกำลังกันทำประโยชน์แก่สมาคมต่อไป

อีกเรื่องหนึ่งที่ฉันอยากจะพูดเพื่อปรึกษาหารือ ก็คือสมาคม
วรรณคดีของเราได้ดำเนินการทดลองมาแต่ครั้น ๖ เดือนพอดี ใน
ระหว่างที่ทำการทดลองนั้นฉันเผชิญเจ็บเสีย ๓ เดือน แต่ได้เอาใจใส่ฟัง
ความเป็นไปในเวลาที่เจ็บตลอดมา ก็กิจการได้ดูล่วงไปอย่างน่าพอ
ใจมาก กล่าวคือสมาชิกได้ช่วยกันรักษาความมุ่งหมายของสมาคม
ให้เป็นไปด้วยดี ความมุ่งหมายนั้นทราบกันอยู่แล้วว่าอยู่ที่การออก
บันทึกวรรณคดี ถ้าเราสามารถออกบันทึกวรรณคดีให้คนชอบอ่าน
อยู่ทราบได้ ชีวิตของสมาคมก็จะยังยืนอยู่ทราบนั้น บันทึกที่ได้
พิมพ์ออกไปแล้วได้นับแต่ว่ามีผู้นิยมมาก การตีเค้นอย่างไรยังไม่ได้
ยินยอม ชวนให้นึกว่าตามความคิดเห็นของเราที่จะตั้งสมาคมวรรณคดี
นั้นคงมีช่องทางที่จะสำเร็จได้ด้วยความประสงค์

ก็เมื่อจะตั้งสมาคมนั้น ฉันก็คิดเห็นว่าสมาคมที่ตั้งกันมักไม่ค่อย
จะยั่งยืนนานเท่าใด เพราะตั้งกันง่ายนัก เพียงแต่มีวัตถุประสงค์

อย่างไร เห็นชอบพร้อมกันต้องถามคนแล้วก็ออกประกาศชักชวนผู้
อื่นเป็นสมาชิก เลือกรวมการและขออนุญาตจดทะเบียนเป็นสมาคม
ครั้นต่อมา ก็จัดจางแล้วเลยเข้าไปตั้ง^๕ ฉันได้ระวังจะไม่ให้สมาคม
ของเราเป็นดังกล่าว^๕มา จึงได้คอยคิดอ่านออกบันทึกวรรณคดีซึ่ง
เป็นวัตถุที่ประสงค์เป็นการทดลองเสียขั้นหนึ่งก่อน ก็จัดการได้คำเนร
ดมาเป็นลำดับ บัดนี้ถึงเวลาแล้วที่จะพิจารณาถึงหนทางข้างหน้า
ให้เป็นหลักฐาน ฉันจึงขอเสนอเรื่องไว้ให้ท่านทั้งหลายนำไปตรึกตรอง
แล้วนำความเห็นมาแถลงในที่ประชุมคราวหน้า

เรื่องที่ฉันขอเสนอ^๕นั้น ฉันเห็นว่าต่อไปสมาคมนี้จะดำเนินไปได้
ด้วยวิธีสองทาง ทางหนึ่งตั้งเป็นสมาคมวรรณคดีโดยเอกเทศไม่เกี่ยว
ในรัฐบาล ด้านงานที่จะตั้งต่อไปเมื่อไม่พอใจจะอาศัยสถานที่ของ
หอพระสมุดวชิราวุธ จะย้ายไปตั้งที่อื่นก็ได้ตามใจสมัคร หรือเมื่อ
ราชบัณฑิตยสถานไม่พอใจให้สมาคมตั้งด้านงานที่หอพระสมุดวชิราวุธ
ต่อไป จะบอกกล่าวให้ย้ายไปเสียก็ได้ในทำนองเดียวกัน ถ้าค
งตั้งเป็นสมาคมโดยเอกเทศตามรูป^๕นี้แล้ว ก็ที่จะต้องกระทำต่อไป
ก็คือไปขอจดทะเบียนเป็นสมาคมตามพระราชบัญญัติ

วิธีอีกทางหนึ่ง^๕ ยกเอากิจการของสมาคมมารวมอยู่ในความ
อารักขาของรัฐบาล ดำเนินการต่อไปโดยวัตถุที่ประสงค์เพื่อให้เป็น
วรรณคดีสโมสร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๑
ในรัชกาลที่ ๖ อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์และยังร่างอยู่จนบัดนี้ ถ้า

ตกตงจะให้เ็นไปตามรูปนี้แล้ว กิจที่จะต้องทำก็เ็นแต่ต้องนำความ
กราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานพระบรมราชานุมัติ ไม่ต้อง
ไปขอจดทะเบียนเ็นเ็นสมาคมอย่างทางที่ ๓

ขอท่านทั้งหลายนำเรื่องนี้ไปตักตรองดู ถ้าตกตงใจอย่างไร
ให้แถลงในที่ประชุมคราวหน้าเพื่อตงมติ.

ครั้นแล้วเตชานุการอ่านบันทึกรายงานการประชุม (ครั้งพิเศษ)
ที่ประชุมรับรอง

ต่อไปที่ประชุมได้วินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. หมอวดวรรณคดีที่ว่าด้วยคำแปด (ต่อจากเดือนก่อน) ตมณ
โหวตริศัพท การใช้ไม้ฉันทและไม้ฉันท

๒. หมอทโบราณคดีที่ว่าด้วยพระราชัญจกรพระบรมราชโอง
การประทับัญญาบัตรที่พระราชทาน ใช้อักษรขอมเพราะเหตุใด และ
ที่ว่าด้วยอาการของคนไข้เจ็บหนักที่เรียกว่า เข้ครีฑุ นั้น มาจาก
อะไรอยู่ในพระคัมภีร์ไหน

๓. หมอตเบ็ดเตล็ดที่ว่าด้วยคำ อาสิน พันปี ท่าน การออก
เสียง ๗ และนิราศตึงเกีย

ส่วนปัญหาที่ว่าเรือที่มีชื่อต่าง ๆ เช่นเรือดำบัน เรือเบ็ด เรือกิง
เรือชัย ฯลฯ เหตุใดจึงเรียกอย่างนั้น มีมุตศัพท์พอจะแปลความได้บ้าง
หรือไม่ และปัญหาที่ว่าด้วยบรรดาหนังสือลิตติที่มีอยู่ในภาษาไทย
นั้น เรื่องไหนนับว่าตึงควรถือเป็นแบบฉบับได้ ตามที่มีกำหนดว่า
จะวินิจฉัยในที่ประชุมคราวนี้ ที่ประชุมเห็นว่าเป็นปัญหาที่ต้องใช้

เวลาอ่านและสอบส่วนมาก
คราวหน้า

จึงตกลงเดือนไปวินิจฉัยในที่ประชุม

อนึ่งกรมวิชาการรับสั่งให้นำบทกระทรวงธรรมการให้สั่งบันทึก
ว่าด้วยวิธีเขียนคำไทยด้วยอักษรโรมันและวิธีทับศัพท์มาขอให้สมาคม
วรรณคดีช่วยพิจารณาและให้ความเห็น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
ยศสุนทรอุปการ่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงาน
ไปรึกให้คัดสำเนาบันทึกส่งไปยังสมาชิกของสมาคมวรรณคดี เพื่อ
พิจารณาและแสดงความเห็นในที่ประชุมคราวนี้

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศรกราบทูล
ครั้นจะทรงส่งความเห็นของพระองค์ท่านในเรื่องนี้ไว้แสดงในที่อื่น
อันเกี่ยวกับราชการ ทรงชักชวนให้สมาชิกที่เอาใจใส่ในเรื่องนี้ออก
ความเห็นในทางที่จะเป็นประโยชน์แก่กระทรวงธรรมการ มีผู้แสดง
ความเห็น ๒ ท่าน นอกนั้นขอเวลาไปอ่านบันทึกด้วยความพิถี
พิเคราะห์เสียก่อน แล้วจึงจะเรียบเรียงความเห็นมาอ่านภายหลัง.

เลิกประชุมเวลา ๓.๒๕ นาฬิกา

หมวดวรรณคดี

๑. อันบรรดาหนังสือกลอนลิลิตที่มีอยู่ในภาษาไทยนั้น
เรื่องไหนนับว่าดีถึงควรถือเป็นแบบฉบับได้.

คำวินิจฉัยที่ ๑

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ประทานอธิบายว่า หนังสือลิลิตมีมากเรื่องก็จริง แต่ที่นับถือกันว่า
เป็นคำรามมาแต่โบราณจนกาลบัดนี้ - เรื่องเท่านั้น คือ

๑. เรื่องยวนพ่าย แต่งในสมัยอยุธยา เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระ
พระบรมไตรโลกนาถ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

๒. เรื่องพระลอ แต่งในสมัยอยุธยาเหมือนกัน เป็นนิทานเรื่อง
ทางอาณาเขตต์ล้านนา (คือมณฑลพายัพ) ดูเหมือนพระเจ้าแผ่นดิน
พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในเวลาเมื่อยังดำรง
พระยศเป็นพระราชโอรส

๓. เรื่องเตตยพ่าย สืบแต่กรมพระปรมาธิบดีชิโนรส (เมื่อ
ยังเสด็จดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นนุชิตชิโนรส) ทรงพระนิพนธ์ใน
รัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์ เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระ-
นเรศวรมหาราช

หนังสือติด ๓ เรื่องนี้ ที่จะตัดสินว่าจำนวนเรื่องไหนแต่งดีกว่า หรือเลวกว่ากันนั้นไม่ได้ เพราะแต่งต่างสมัยกัน และกระบวนกถอนที่ แต่งก็ต่างกัน เพราะแต่งตามนิยมในสมัยที่แต่งนั้น ควรแต่ยกย่องว่าแต่ง ดีอย่างยอดเยี่ยมทั้ง ๓ เรื่อง ถ้าหากอุปมาว่ามีผู้ส่งของรางวัลมา ถึงเดียว และขอให้เราเลือกเรื่องใดเรื่องหนึ่งใน ๓ เรื่องนี้รับรางวัล ก็จะต้องหาเกณฑ์อย่างอื่นมาประกอบกับจำนวนที่แต่งให้เป็นหลักตัดสิน ก็ขรรคมดาการแต่งหนังสือนั้น ย่อมอาศัยปัจจัย ๒ อย่าง คือจำนวน ที่แต่งอย่าง ๑ กับเรื่องที่แต่งอย่าง ๒ ข้อนี้จะยกอุทาหรณ์ดังเช่นหนังสือ กถอนนิราศภูเขาทองกับบทเสภาเรื่องพงศาวดาร สุนทรภู่แต่งทั้ง ๒ เรื่อง แต่ใครอ่านก็ต้องชอบนิราศภูเขาทองยิ่งกว่าเสภาเรื่องพงศาวดาร เพราะนิราศภูเขาทองตัวเรื่องไม่บังคับ สุนทรภู่จะว่าอย่างไรก็ได้ แต่บทเสพานั้นเรื่องพระราชพงศาวดารบังคับอยู่ จะแต่งให้เหวห่างออกไปนอกเรื่องไม่ได้ ตัวอย่างที่ยกมาแสดงนี้เห็นได้ หนังสือที่แต่งไม่ว่า ประเภทใดหรือใครแต่งก็เป็นทำนองเดียวกัน ในติด ๓ เรื่องที่กล่าว มา เรื่องยวนพ่ายกับเรื่องเตงพ่าย ตัวเรื่องพงศาวดาร การแต่งมี บังคับ เดียวเปรียบเรื่องพระรถซึ่งเป็นแคนิทาน ผู้แต่งมีช่องที่จะกล่าว ความให้จับใจได้กว้างขวางกว่ากัน เพราะฉะนั้นจึงนับถือกันมาว่า เรื่องพระรถวิเศษกว่าติดเรื่องอื่น ถึงยกย่องเป็นคำราม่าแต่โบราณ แม้หนังสือจีนตามฉิ่งพระโหราแต่งเป็นคำราเรี่ยนภาษาไทยเมื่อรัช- กาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ก็คัดโคลงในเรื่องพระรถมาใช้เป็น แบบในหนังสือนี้ ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระ-

ประมาณชีวิตในรศทรงพระนิพนธ์ติดเรื่องแดงพ่ายชน และคนทั้ง
หลายนับถือกันว่าแต่งดีย่างยิ่งอีกเรื่อง ๑ ถึงกระนั้นก็ไม่ทำให้ลด
ความนับถือเรื่องพระดอกลงกว่าเดิม อาศัยเหตุทั้งปวงดังกล่าวมา
ถ้าจำเป็นต้องตัดสินเอาเรื่องใดเป็นเอกในลิลิต ๒ เรื่องนั้นไซ้ ข้าพเจ้า
เห็นว่าควรจะเอาเรื่องพระดอ และเชื่อว่าคงจะมีผู้เห็นพ้องกับข้าพเจ้า
ไม่น้อย.

ใครเป็นผู้แต่งลิลิตเรื่องพระดอ และแต่งเมื่อไร บัญญัติเหมือน
จะยังไม่เคยวินิจฉัยกันให้ถนัด ข้าพเจ้าได้อ่านเรื่องพระดออีกครั้ง
หนึ่งเมื่อจะแต่งคำวินิจฉัยนี้ ขอเสนอความเห็นแก่ท่านทั้งหลายด้วย
คือข้างท้ายลิลิตมีโคลงบอกชื่อผู้แต่งอยู่ ๒ บท บทหนึ่งว่า “มหาราชเจ้า
นิพนธ์” หมายความว่าพระเจ้าแผ่นดินทรงแต่ง แต่อีกบทหนึ่งว่า
“เขาวราชเจ้า บรรจง” หมายความว่าพระราชนุบุตรของพระเจ้าแผ่นดิน
ทรงแต่ง ที่บอกแย้งกันดังนี้ ต่อให้เห็นว่าผู้ที่แต่งโคลง ๒ บทนั้นเป็น
๒ คน และมีใช้ตัวผู้ที่แต่งลิลิตพระดอ โคลง ๒ บทเป็นของแต่งเพิ่ม
ขึ้นต่อภายหลัง ส่วนผู้แต่งลิลิตเองได้กล่าวไว้ในโคลงบานแผนกข้าง
ต้นเรื่องว่า

“เทศาภคณกถาภการ กถกถอม ใจนา
ถวายนำเรอท้าวไท จิราษผู้มีบุญ”

หมายความว่าผู้อื่นแต่งถวายพระเจ้าแผ่นดิน มีใช้พระเจ้าแผ่นดิน
ทรงแต่งเอง เหตุใดผู้แต่งโคลง ๒ บทข้างท้ายลิลิต จึงอ้างว่า
พระเจ้าแผ่นดินและพระเขาวราชทรงแต่ง จะลงเนื้อเห็นว่าอ้างโดยไม่

มีบุตรก็กระไรอยู่ พิจารณาตามจำนวนที่แต่งก็เห็นได้ ผู้แต่งฉิบสิดพระดอ
เป็นผู้รู้ราชประเพณีและการเมือง ต้องเป็นบุคคลชั้นสูงอยู่ในราชสำนัก
ประกอบทั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญอักษรศาสตร์ ผู้ที่ทรงความดีสามารถถึง
ปานนั้นมักเป็นเจ้านาย จะยกตัวอย่างเช่นเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร และ
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เป็นต้น จึงสันนิษฐานว่าผู้แต่งฉิบสิด
พระดอนั้น เมื่อแต่งยังเป็นพระราชโอรส และต่อมาได้รับรัชทายาท
เป็นพระเจ้าแผ่นดิน โคตงข้างท้ายฉิบสิดบทที่ว่า “เขาราชเจ้า บรรจง”
แต่งก่อน โคตงบทที่ว่า “มหาราชเจ้า นิพนธ์” แต่งเมื่อภายหลัง
เดิมก็เห็นจะแต่งเขียนลงในหนังสือพระดอนฉบับของผู้แต่งโคตงนั้น ครั้น
เมื่อรวบรวมฉบับชำระหนังสือเรื่องพระดอในกาลครั้งใดครั้งหนึ่ง (อา
จะเป็นเมื่อแรกตั้งกรุงรัตนโกสินทร์) พบโคตง ๒ บทนั้น จึงรวม
เขียนลงไว้ในฉบับชำระใหม่ด้วยก็เลยติดอยู่

ปัญหาข้อที่ว่าหนังสือฉิบสิดพระดอแต่งเมื่อไร ข้อนี้คิดสันโดษที่เห็นว่า
แต่งก่อนรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพราะหนังสือจินตามณ
ที่พระโหราฯ แต่งในรัชกาลนั้น ได้คัดเอาโคตงฉิบสิดพระดอ คือบทที่ว่า

“๑ เสี่ยงๆเสี่ยงเล่าอ้าง	อันใด พี่เอ๋ย
เสี่ยงข้อมมอยศไคร	ทั่วหล้า
ต้องเชือกพิลลัทธิ	ถมดิน ฤๅพี่
ต้องพิศิตเองอ้าง	อย่าได้ถามเฝ้าฯ ๖”

มาใช้เป็นแบบโคตง ๔ เพราะเอกโทตรงตามคำราหมดทุกแห่ง นอก
จากหนังสือจินตามณยังมีเค้าเงื่อนอย่างอื่นเป็นที่สังเกตอีก คือหนังสือ

บทกลอนแต่งครึ่งกรุงศรีอยุธยา (ว่าตามตัวอย่างที่ยังมีอยู่) ต่างกัน
เป็น ๓ ตอน ตอนต้นนับแต่รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมา
ชอบแต่งกลอนเป็นพื้น มีกลอนโองการแห่งน้ำพระพิพัฒน์ธัญยา กลอน
เรื่องยวนพ่าย และกลอนเรื่องพระรถเป็นตัวอย่าง ด้านวนทนเวลาทั้ง
ทั้ง ๓ เรื่อง พึงเห็นได้ว่าในสมัยนั้นยังไม่สู้ถือว่าคณะและเอกโทเป็น
สำคัญเท่ากับคำ มาตอนกลาง นับตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์
มหาราชมา ชอบแต่งโคลงและฉันท์กันเป็นพื้น มีโคลงพระศรีมหาโพธิ์
และโคลงกำสรวล กับทั้งโคลงเบ็ดเตล็ดเป็นตัวอย่าง ส่วนฉันท์ก็มี
เรื่องสมุทโฆษและเรื่องอนิรุทธเป็นตัวอย่าง ถึงตอนปลายนับตั้งแต่
รัชกาลพระเจ้าบรมโกศขึ้น ชอบแต่งกลอนเพลงยาวกันเป็นพื้น ซึ่ง
ตัวอย่างยังมีอยู่มาก ในกรุงศรีอยุธยามีบทตอนกลางและตอนปลาย
หาปรากฏว่าแต่งกลอนเรื่องใดไม่

จึงเห็นว่าควรถือเป็นยุติได้ ว่ากลอนเรื่องพระรถนั้น แต่งใน
กรุงศรีอยุธยาตอนต้น ราวในระหว่าง พ.ศ. ๑๙๙๑ จน พ.ศ. ๒๐๗๖ ส่วน
ผู้แต่งนั้นจะว่าพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดยากอยู่ ด้วยจะเป็นสมเด็จพระ
บรมราชาธิราชที่ ๓ หรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ หรือสมเด็จพระ
บรมราชาหน่อพุทธางกูร พระองค์ใดพระองค์หนึ่งก็ได้ทั้งนั้น เป็น
อันรู้ไม่ได้แน่.

คำวินิจฉัยที่ ๒

พระวอเวทย์พิสิฐ บอกอธิบายว่าการตอบปัญหา^{*}จำเป็นจะต้องกล่าวถึงลักษณะของลิตติก่อน ลิตติก็คือคำประพันธ์ชนิดหนึ่งที่ใช้ร้อยและโคลงสลับกันไป คำสุดท้ายของทุกๆ บทจะต้องสัมผัสกับคำที่ ๑, ๒, ๓ ของบทต่อไปไม่ว่าร้อยหรือโคลง ถ้าโคลงเป็นชนิดโคลงตันร้อยที่เข้าลิตติก็คือต้องเป็นร้อยตัน โคลงสุภาพ ร้อยก็ต้องเป็นร้อยสุภาพ ลิตติมีอัตราเหมือนฉันทลักษณ์^{*}ที่แต่งหลาย ๆ ชนิดรวมกัน ข้อนี้เป็นความรู้พิเศษของกวี ตอนที่จะกล่าวถึงเรื่องยืดยาวเป็นการดำเนินความก็ใช้ร้อย เพราะร้อยแต่งง่ายกว่าโคลง โดยเหตุที่มีข้อบังคับน้อย ถึงตอนที่^{*}จะกล่าวให้เพราะ ๆ จับใจก็ใช้โคลง

คำประพันธ์ลิตตินี้ น่าจะเล่นกันมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา ก่อนเพราะฉะนั้นจึงแบ่งหนังสือพวกนี้ออกเป็นยุค คือยุคกรุงศรีอยุธยากับยุคกรุงรัตนโกสินทร์

ยุคกรุงศรีอยุธยามีหนังสือฉบับที่นับว่าสำคัญก็คือพระรถ

ยุคกรุงรัตนโกสินทร์มีหลายฉบับ แต่ที่นับว่าเป็นเอกก็คือพระราชนิพนธ์นิราศาคิริ กับแดงพ่าย นอกจากนั้นยังไม่ถึงภูมิที่จะยกขึ้นมาอ้างดังหักที่วางไว้เพื่อวินิจฉัยต่อไป^{*}

คำประพันธ์ที่ลิตติมีลักษณะอยู่ ๕ ประการ คือ

๑. แต่งถูกต้องตามข้อบังคับของคำประพันธ์ชนิดนั้น ๆ โดยเคร่งครัด

๒. ความดีและเด่น

๓. ดัมผดัก

๔. ความไพเราะ

๕. ไม่แต่งอย่างที่ว่ากลอนพาไป

ลักษณะ ๕ ประการนี้ถ้าเราดูอย่างใดอย่างหนึ่งก็ทำให้คำประพันธ์ที่รวมและบางลักษณะถ้าหากก็เสียหมดทีเดียว เบื้องต้นว่าแต่งถูกตามข้อบังคับแต่ไม่ได้ความก็ใช้ไม่ได้ หนังสืออ่านแล้วไม่รู้เรื่อง ใครจะอ่าน แม้ว่าแต่งตามข้อบังคับดี ความดี แต่ขาดดัมผดักก็เหมือนแกงที่ขาดน้ำปลาดี อุปมาเช่นนั้นน่าจะเข้าใจง่ายกว่าอย่างอื่น ดัมผดักช่วยให้ไพเราะได้อย่าง - แต่ยังดูวางคำให้ซึ่งจับใจไม่ได้ นี่เป็นรศเกิดของคำประพันธ์ ทำไมคนจึงชอบอ่านคำประพันธ์ ก็เพราะอ่านแล้วจับใจดูดีมันจนไม่รู้ຈักດີมัน การแต่งคำประพันธ์ชนิดที่ว่ากลอนพาไป ถ้าผู้อ่านหรือผู้ฟังไม่เอาต่อความหรือคำก็มักจะชมว่าแต่งเพราะ ดัมผดักดีนะ แต่ถ้านักคำและความแล้ว คำประพันธ์ชนิดนี้ก็เหมือนอย่างทองเหลืองรูป ขรรพณ์คำประพันธ์โบราณอาจารย์ท่านวางหลักไว้ว่า ชนิดนี้ชนิดนี้บทหนึ่งมีกบาท บาทหนึ่งมีกวรรคและวรรคหนึ่งมีกคำ เป็นต้นว่ากลอน ๘ วรรคหนึ่งต้องมี ๘ คำ กวีก็ด้อยอมบรรจุกำทั้ง ๘ คำนั้นให้มันน้ำหนัก ให้ได้ความมาก จึงดูตัวอย่างกลอนของสุนทรภู่ในเรื่องพระอภัยมณีที่ว่า

“จะดูว่าชีวิตดีที่หาง จะดูนางดูแม่เหมือนแต่เห็น”

ตัวอย่างข้างบนนี้วรรคหนึ่งมี ๘ คำ เรียบกว่ากลอน ๘ หรือกลอน

คตาค ถ้าทุกคำมีน้ำหนักไม่เสียคำ ถ้าพูดถึงสัมผัสก็ได้สัมผัสถูกต้องทั้งสัมผัสในสัมผัสนอก ซึ่งเกี่ยวกับวรรคที่ ๒ บริบูรณ์ เช่นนี้จึงนับว่าเพราะ ซึ่งผิดกับกลอนตัวอย่าง จะอยู่ที่ไหนข้าพเจ้าต้องขออภัย เพราะจำที่มาไม่ได้ดังนี้

“ชีวิตจิตใจหทัยถอน”

วรรคตัวอย่างทั้งวรรคมีคำอยู่คำเดียวคือ ใจ มีคำกริยา ถอน อยู่คำหนึ่งก็เกี่ยวกับใจ เช่นนี้ถ้าแต่งขึ้นหน้ากระดาษจะมีความเท่าไร เสียเวลาอ่านใคร ๆ ก็แต่งได้ จะเรียกว่าถ้อยอย่างไร

ที่ข้าพเจ้าอ้างว่าถ้อยดีเพราะถือเป็นหนังสือชั้นเยี่ยม ก็เพราะมีลักษณะดังที่กล่าวไว้ก่อนบริบูรณ์ จะมีบทพร้อมบ้างก็ตรงข้อบังคับ แต่เรื่องข้อบังคับแต่งกันตามสมัย บางสมัยอาจไม่นิยมกันเคร่งครัดก็ได้ เช่นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เอง สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ จีเอนรต กวีเอก ทรงพระนิพนธ์นั้นก็กลุ่ณาสอนน้องก็ไม่ทรงเอื้อข้อบังคับ ทรงมุ่งเอาความเป็นใหญ่ ถ้าพูดถึงกระบวนการความแต่ก็นับว่าเยี่ยม มาถึงสมัยปัจจุบันจึงเคร่งครัดข้อบังคับกันหนักขึ้น

พูดถึงความและรูปเพราะแล้ว ทั้งที่เป็นภาษิต พรรณนา ความ โศก ความรัก และความกล้าหาญจะหาหนังสือใดในยุคนั้น ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกันเทียบไม่ได้ นอกจากนั้นถ้าพูดถึงด้านหน้าที่ชวนให้ผู้อ่านซึ่งใจคิดถึงความแต่ ก็นับว่าเยี่ยมอีกประการหนึ่ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ภาษิต.

โคลง ๔

๑ ถึงกรรมจักอยู่ได้	ฉันทิ์ พระเอย
กรรมบ่มีใคร	ฆ่าข้า
กุศลตั้งส่งออกไป	ถึงที่ สุขนา
บาปตั้งจำตกข้า	ช่วยได้นันใด ฯ

พรรณนา.

ว่า

๑ ชมไม้ได้ดอาก เหมือนปราสาทพิศาด คือพิมาน
 มนเทียร อาเกียรณ์แกมดอกแดง แดงดุจบัวทมราค
 ภาควิเชียวสร คือมรกตรุ่งเรือง ดอกเหลืองเพียง
 ทองสุก ขาวดุจมุกดาดาษ โอภาสพรรณพิจิตร ฯ

โศก

โคลง ๔

๑ จากนุชเวียนชวนใช้	อารมณ์ เวียนนา
จากที่ล้มไปสิ้น	เกิดอกแคต้ว
ผิวจักอยู่ตกกรม	เกรียมดวาท นามแม่
จำพี่จำจากแก้ว	ไปเข้าคั่นสม

รัก.

โคลง ๔

๑ บัวทองเด็ดแต่น้ำ	เอามา แดงๆ
แถมว่าดวงตารา	หยาดฟ้า
ฤๅจันทร์จากเวหา	หาพี่ พระเอย
เรียมเร่งคิดหน้าหน้า	หนุ่มหน้าคิดใจ ฯ

กัศิหาญ.

โคลง ๔

๑ เราน ^๕ เราเผ่าผู้	รักดี
ผิดเท่ารู้ดีกลัว	เกลียดไกล
ผิดผิดถึงเกศ	แทนงว่า ตายนา
ดีกว่าเป็นคนให้	ท่าน ^๕ หลังตน ฯ

ใครอ่านถึถิดพระดอจะรู้ดีทั้ง ๓ ประการ คือโศกซึ่งใจเหี่ยว
ไปนานประการ ๑ รู้ดีเพราะจับอกจับใจเช่น “ยามไรได้ตัดดอกหญ้า
แซมผม พระเอย” ประการ ๑ และรู้ดีที่ค้นเค้นเป็นการปลุกใจให้
เกิดความกล้าในเมื่อผจญภัยอีกประการ ๑ ที่รู้ดีเช่นนั้นก็เพราะแต่ง
ดีเยี่ยม.

เพลงพ่าย

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีถึถิดเพลงพ่ายเป็นหนังสือเยี่ยม ถ้า
จะเปรียบกับพระดอที่ยากที่จะคิดขึ้น เพราะถึถิดนั้นก็เสียหลัก
ยุคติธรรม ภาษามัยกรุงศรีอยุธยาสมัยนั้นถึงที่ถึถิดกันไกล เรา

ได้อ่านตำนานกรุงรัตนโกสินทร์เราก็เข้าใจซึมซาบ จะเอาเหตุอัน
ตัดสินไม่ได้

ที่ว่าแดงพ่ายตีเจ็ดก็เพราะมีลักษณะการ ประพันธ์เกือบ นิพนธ์
ทุกประการ ตอนใดก็ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเสียใจ เช่นพระมหาอุปราช
ควาญ ว่า

๑ อ้ายจอมจักรพรรดิผู้	เพี้ยยศ
แม่พระเสด็จเอารัง	แก้เสียน
จักเจ็บบรรพต	ทุกข์ใหญ่ หดหงา
กนัคตั้งพาหาเหียน	หนักดังโกตองค์

ความพรรณนาที่ไพเราะแต่เห็นภาพในใจดูจริง เช่น

๑ พิศัศจรรย์เรียง เพียงสุดสายเมฆเมิด เนืองเนิน
แนวไศย สูงไฉวร้ายฟ้า ชระอำมหิตทวน เห็นถก
กุก้อง เจริญช่องปดองเปด หวดหับห้วยกรวยโกรก
ชะโงกชะง่อนเงืองน้ำ ถ้ำทอธารธารา แสงเสดดาหลาด
หลาด พรายพระพรพไฟโรจน์

แดงพ่ายยังมีลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่ง คือมีความละเอียด
อะไรที่เป็นความรู้แต่เป็นไมถึง นี่เป็นคุณของกวีที่เลิศ การจัดพล
แม้แต่ทุกตต่างประเทศเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินมีระเบียบอย่างไรก็กล่าวไว้
เสร็จ นอกจากอ่านเพราะ ๆ เอาเรื่องเอาราว ยังเป็นคำวาดำหรับ
กันได้อีก.

นิทราชาคริข

พระราชนิพนธ์นิทราชาคริขกล่าวได้ว่ามีลักษณะการประพันธ์
 อ้างอิงทางคันโดยบริบูรณ์ แต่จะยกมาเปรียบว่า เสด็จพ่ายดีกว่า
 หรือนิทราชาคริขดีกว่าเสด็จพ่ายก็ไม่ต้องคล่องธรรมเนียม เพราะถึงจะเป็น
 หนังสือในกรุงรัตนโกสินทร์เหมือนกันก็จริง แต่คนละสมัย พระราช-
 นิพนธ์นิทราชาคริข โครงเรื่องเป็นต่างประเทศ กล่าวถึงชนบทนิยม
 ก็ไปคนละอย่าง และในสมัยนั้นภาษาอังกฤษกำลังคึกคักขึ้นในชน
 ราชตระกูลแต่ละผู้มีบรรดาศักดิ์สูง ด้านคนไทยแม้จะเพราะก็เพราะอย่าง
 เรียบ ๆ ถ้าเจ็ดล้านคนฝรั่งเข้าด้วยชวนให้รู้ดีกว่าเก่ ด้านชนนิทราชา-
 คริขจึงเปรียบกับพระรถและเสด็จพ่ายไม่ได้ แต่ก็นับว่าเกิด ก็เพราะ
 ข้อความเด่น คนทุกชั้นอ่านเข้าใจ แม้เป็นเรื่องแปลก ๆ ถึงตอนเพราะ
 ก็เพราะอย่าง เก่ ดังตัวอย่าง

๑ สุริยาเรื่องเรือพัน	อัมพร แฉ้วเฮย
หัวหัวหม่อมกรม	มัวร้อง
เชยคตักดินเกสร	เสาวรส รวยหนา
พรคพิทกเห็นทอง	เกริ่นเร้าเตียงระงม ฯ

พูดถึงลักษณะละเอียดละออก็ดีเกิด ตรงไหนที่เป็นความรู้ก็ทรง
 พระราชนิพนธ์แทรกเข้าไว้ เช่นตี่วัน ชนบทนิยมของราชสำนัก
 อาหารโบราณและภานิตย ตอนจบนั้นก็ทรงพระราชนิพนธ์ใช้ถ้อยคำ
 เหมาะแก่กาละเทศะและบุคคล ใครอ่านได้ทั้งความรู้และความบันเทิง

คอนเพราะก็เพราะจับใจ นี่เป็นลักษณะของกวนิพนธ์

หนังสือติดดินนอกจากนี้ ข้าพเจ้าได้อ่านแล้ว ไม่เห็นมีลักษณะ
ที่จะกล่าวได้ว่า - เด่มนี้ จึงเป็นอนัญคติ.

๒. การแต่งบทกลอนและโคลงในเมืองไทยเรานี้ มีมา
แต่ครั้งไหน.

คำวินิจฉัย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดีรงราชานุภาพ
ประทานอธิบายเรื่องตำนานโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ซึ่งทรงพระนิพนธ์
ไว้ในหนังสือเพลงยาว กติบทและกถอักษร ฉบับราชบัณฑิตยสถานพิมพ์
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ กับข้อความที่ทรงแก้ไขเพิ่มเติมใหม่ในครั้งนั้นมา
เสนอที่ประชุมดังต่อไปนี้.

คำอธิบายตำนานโคลงฉันท์กาพย์กลอน

มูลเหตุแห่งการเรียบเรียงถ้อยคำให้เป็นกลอนนั้น เพื่อจะให้
ท่องจำได้ง่ายเป็นสำคัญ เช่นพืงเห็นได้ในคาถาแสดงพระธรรมอันมีใน
พระไตรปิฎกเป็นต้น เกิดขึ้นแต่ก่อนวิธีใช้เขียนเป็นคำหนังสือ ต่อภายหลัง
จึงเกิดมีผู้นิยมคิดแบบกลอนต่าง ๆ การแต่งบทกลอนดูเหมือน

จะ มีอยู่ทั่วทุกชาติทุกภาษา แต่ว่ามีลักษณะต่างๆ กัน ลักษณะ
 ของไทยเรา มีที่ติดอยู่ที่ค้อมีค่าเป็นสัมผัสคล้องกัน ถิ่นกำหนด
 นับอักษร จักเป็นกลอนเป็นบาทเป็นบทด้วย ที่ประเด็นซึ่งขึ้นซ้ำจากัด
 ที่ไร้อย่างสูงต่ำ ที่สุดจากัดอักษรให้ประกอบกับเสียงหนักเบาด้วย
 กระบวนแต่งถ้อยคำอันประกอบด้วยหลักดังกล่าวนี้ ท่านกำหนดไว้
 เป็น ๔ ประเภท เรียกว่าโคลงประเภท ๑ ฉันท์ประเภท ๒ กาพย์
 ประเภท ๓ กลอนประเภท ๔ แต่จะคิดแต่งกันขึ้นเมื่อครั้งใดไม่ทราบ
 กฏ มีเค้าเงื่อนแต่ว่าโคลงนั้นดูเหมือนจะเป็นของพวกไทยข้างฝ่าย
 เหนือคือจีน มีกำหนดอักษรนับเป็นบาท ๒ บาท ๓ บาท ๔ บาท เป็น
 บท เรียกว่า โคลงสอง โคลงสาม โคลงสี่ โคลงเก่าๆ มีที่รับสัมผัส
 และที่กำหนดคำไร้อักษรสูงต่ำน้อยแห่ง แต่มาบังคับมากมายจนภายหลัง
 เห็นจะเป็นเมื่อพวกไทยข้างฝ่ายใต้รับอย่างมาแต่งประดิษฐ์เติม
 ขึ้น ฉันท์นั้นได้อย่างมาจากภาษาเขมรซึ่งแต่งในอินเดีย แบบใน
 อินเดียมีบังคับที่ให้ใช้สระหนักเบา และบังคับให้นับอักษรรวมเป็น
 บาท นับบาทรวมเป็นคาถา เราถ่ายแบบแต่งเป็นภาษาไทย แทนให้
 มีสัมผัสเข้าด้วย เพราะไม่มีสัมผัสฟังไม่เป็นกลอน ผิดหลักข้างไทย
 กาพย์นั้นตามตำราเห็นท่านจะกำหนดกว้าง บรรดาที่กวีแต่งทุกอย่าง
 นับเป็นกาพย์หมด (พบหนังสือตำรากาพย์อันแต่งไว้เป็นภาษามคธ
 ๒ คัมภีร์ เรียกว่ากาพย์ด้าววิดาณีนคัมภีร์ ๑ กล่าวด้วยลักษณะ

๑. ความที่กล่าวมานั้นแต่งใหม่ในคราวนี้

ภาพย์ ๓๕ ภาพย์ อิกคมกัร^๕ เรียกว่าภาพย์คินละ กล่าวด้วยลักษณะ
 ภาพย์ ๕ ภาพย์ รูปแห่งโคลง ภาพย์ ก๓๐๓ ภาษาไทย คัมมัธมัตถ์
 ใช้ตรงกับหนังสือ ๒ คัมภีร์นี้โดยมาก แต่หนังสือ ๒ คัมภีร์นี้ไม่ได้
 กล่าวถึงลักษณะบังคับเอกโท ผู้วิภาษามครตั้งเหตุว่าเป็นภาษามคร
 ที่แท้จริงในชั้นหลัง เพราะภาษามครและภาษาดังสถกฤตในอินเดีย
 หรือแม้ในลังกาไม่เคยเห็นมีสัมมัตถ์เลย ดังนั้นฐานกันว่าจะแท้จริงใน
 ไทยเห็นอ รวณแต่ดินส่มเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ยุคที่พระศิริมังคลา
 จารย์แต่งคัมภีร์มังคละดลที่ป็น อาจถือเอาวรรณคดีไทยพวกโคลง ภาพย์
 ก๓๐๓ไปแปลงขึ้นเป็นภาษามครก็ได้ ที่ไปให้ชื่อว่าภาพย์นั้นก็เพราะ
 แปลว่าของถกถกความใดทั้งหมดตั้งกล่าวแล้ว ฉันทในภาษาดังสถกฤต
 เรียกว่าภาพย์กัมเข่น ถาวยมา๓๓ ทศาวตารจิต เป็นตัน แต่ภาพย์
 ของไทยนั้น) ความที่ถกถกในชั้นหลังเคยกว่านั้น ตกเป็นคำแต่งซึ่งมีรูป
 คล้ายฉันท แต่ไม่นิยมเสียงหนักเบาขึ้นแต่เป็นภาพย์ ก๓๐๓นั้นเห็นจะ
 เป็นของพวกไทยซึ่งฝ่ายใต้คิดขึ้น มีกำหนดแต่เพียงว่าก๓๐๓หนึ่งคือ
 มีสัมมัตถ์รับกันครั้งหนึ่งไม่ให้มีอักษรเกินไปกว่า ๘ ต้องก๓๐๓นับเป็น
 คำหนึ่ง เพลงยาวอยู่ในประเภทก๓๐๓ เหตุใดจึงเรียกว่าเพลงยาว
 ขอนยังหาพบอธิบายไม่ ได้แต่ตั้งนิษฐานว่ามุตเดิมของคำก๓๐๓ซึ่ง
 เกิดขึ้น เห็นจะเกิดเป็นคำขบเกี่ยวพานการสั่งวาส คำขบเข่นนั้นยังมี
 คำเจื่อนอยู่ในกาารเงิน เช่นที่เรียกกันว่า แอ้ว ในมณฑลภาคอีสาน

๓. ความในวงเล็บเพิ่มในคราวนี้

เรียกว่า ซอ ในมณฑลพายัพ และเรียกว่า เพลง ในมณฑลที่
ใกล้เคียงกันนี้ ถึงการเล่นดอกร้อยดั่งกรวาลและเล่นเพลงวงใหญ่ ก็
คงมาแต่ขับ^๕เกี่ยวพาน^๖นั่นเอง เป็นแต่คิดดัดแปลงให้วิธีการขึ้นในชั้นหลัง
ก็กระบวนแต่งกลอนสำหรับขับ^๕เกี่ยวพานการสังวาล^๗นั้น ในสมัยเมื่อ
ยังไม่ใช่จดลงเป็นหนังสือ คนที่เชี่ยวชาญก็คิดกลอนสด คนที่ไม่ชำนาญ
ก็ต้องอาศัยแต่งท่องจำ จึงแต่งเป็นบทสั้น ๆ เช่นขนาดบทดอกร้อย
ดั่งกรวาล เพราะถ้ายาวนักก็เหลือที่จะจำได้ ครั้นมาถึงสมัยเมื่อ
ชอบใช้เขียนหนังสือ พวกกวีที่เป็นเจ้าชู้เอาคติอันเคยแต่งกลอนเป็น
เพลงขับ^๕เกี่ยวพาน มาแต่งเป็นหนังสือกลอนเกี่ยวส่งไปให้กัน หนังสือ
เช่นนั้นจึงเรียกกันว่า “เพลงยาว” เพราะเขาอย่างเพลงเกี่ยวมาแต่ง
กล่าวความยืดยาวออกไปใช้แทนคำขับ ด้วยมูลเหตุเป็นดังว่า เพลง
ยาวจึงมักแต่งกันแต่สำหรับ^๕เกี่ยวพานการสังวาล^๗เป็นพื้น ความสันนิษ-
ฐานเช่นกล่าวมาจะถูกหรือผิดสถานใด แล้วแต่ท่านทั้งหลายจะลง
มือเห็น.

ถ้าว่าโดยทางตำนาน เพลงยาวเป็นของเกิดขึ้นภายหลังบท
กลอนอย่างอื่น ๆ ดูเหมือนจะชอบแต่งกันชุกชุมต่อเมื่อตอนปลายสมัย
กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ดังเกิดหนังสือเพลงยาวโบราณที่มีฉบับ
อยู่บัดนี้ เป็นเพลงยาวแต่งเพียงในรัชกาลพระเจ้าบรมโกศรุ่นนับแต่
พ.ศ. ๒๒๗๕ มาแทบทั้งนั้นแต่ก่อนนั้นชุกไปดูเหมือนจะไม่มี แต่มี
คำกล่าวกันมาว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดทรงแต่งเพลงยาว
และอ้างเพลงยาวบทหนึ่งซึ่งขึ้นต้นว่า “โฉมหอมหอมเหิรเวหาหวด

แต่โดยหามิได้เว้นที่วาทกรรม” บทนี้^{๕๑} ว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงพระ
ราชนิพนธ์ มีผู้เขียนลงแผ่นกระดาษคิดไว้ที่พระที่นั่งจันทร์ทิศา
ณเมืองดพบุรี ปรากฏอยู่จนรัชกาลที่ ๔ กรุงรัตนโกสินทร์^{๕๒} ข้อ
ที่ว่าม้เพลงยาวพระราชนิพนธ์สมเด็จพระนารายณ์นั้นก็อาจจะม้ได้ แต่
เมื่อไม่มีเพลงยาวลำนวนอื่น ๆ อันแต่งในสมัยเดียวกันปรากฏอยู่เป็น
เพื่อน ก็พึงได้เพียงว่าเพลงยาวอาจจะเป็นของเริ่มแต่งในรัชกาล
สมเด็จพระนารายณ์ แต่มาชอบเด่นกันแพร่หลายต่อเมื่อในรัชกาล
พระเจ้าบรมโกษฐ์ ข้อหลังมีหลักฐานปรากฏอยู่เป็นแน่นอนไม่มีที่
สงสัย จะเป็นด้วยเหตุใดเมื่อพิเคราะห์ดูหนังสือบทกลอนซึ่งแต่งครั้ง
กรุงศรีอยุธยา ดูเหมือนความนิยมในการแต่งบทกลอนจะเกิดมีเป็น
ยุค ๆ บรรดาหนังสือบทกลอนแต่งครั้งกรุงศรีอยุธยาซึ่งมีฉบับอยู่บัด
นี้ ถ้าว่าโดยอายุดูเหมือนคติคำแข่งน้ำพิพัฒน์สังจาจะแต่งก่อนเก่า
กว่าเพื่อน อาจจะเป็นอย่างแต่งแต่ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีอยู่ทอง
(ระหว่าง พ.ศ. ๑๘๘๓ จน พ.ศ. ๑๘๙๒) ก็เป็นไปได้ ถัดนั้นมาถึงถิตติ
มหาชาติคำหลวง มีจดหมายเหตุนอกคักราชไว้ว่าสมเด็จพระบรมไตร
โลกนาถโปรดให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตยสถาน^{๕๓} เมื่อมีชาว

๑. เพลงยาวบทนี้มีอยู่ในประชุมเพลงยาวความเก่าภาคที่ ๗ ซึ่งหอ
พระสมุดฯ พิมพ์ออกทั้งหมด.

๒. หนังสือมหาชาติคำหลวงลำนวนเดิมหายสูญเสียแล้ว หาย
กัณฑ์ ๓ ฉบับที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้เชื่อได้ว่าลำนวนเดิมแต่กัณฑ์ทศพร.

พ.ศ. ๒๐๒๒ กับถิลิตเรื่องพระตอกก็เป็นหนังสือจำนวนสั้นเก่า และมีคำกล่าวไว้ในโคลงข้างท้ายหนังสือนี้ว่า “มหाराชเจานิพนธ์” ดังนั้นสันนิษฐานว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถอีกเรื่องหนึ่ง ถิลิตกับถิลิตเรื่องยวนพ่าย เรื่องหนังสือนี้แสดงว่าแต่งในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๓๔ จนถึง พ.ศ. ๒๑๗๒) หนังสือ ๔ เรื่องที่ได้ระบุไว้ นับว่าเป็นหนังสือบทกลอนแต่งยุคแรกในกรุงศรีอยุธยา มีเค้าเงื่อนพอสังเกตเห็นได้ในสมัยนั้นที่ชาวไทยมีความรู้เชี่ยวชาญ วิทยาภาษามคธและภาษาสันสกฤต กระจบจนแต่งบทกลอนก็สามารถแต่งได้เป็นอย่างดี แต่หนังสือที่แต่งขึ้นในยุคนั้นมีน้อยเรื่อง ซึ่งยังคงเป็นด้วยผู้มีความรู้อักษรสมัยถึงขั้นสูงมีน้อยคน เพราะการศึกษาในพื้นเมืองยังต่ำ อีกประการหนึ่งหนังสือบทกลอนซึ่งแต่งในยุคแรกนั้น ปรากฏแต่แต่งเป็นร่ายแกมโคลงซึ่งเรียกว่าถิลิต ไม่แต่งเป็นกาพย์กลอนหรือฉันทะ จะเป็นเพราะเหตุใดข้อสันนิษฐานว่าแบบบทกลอนคงมีแล้วในสมัยนั้นทั้งโคลงฉันทะกาพย์กลอน แต่เหตุว่าข้อสันสูงหากดงเนื้อเห็นกันว่าฉันทะ เป็นแบบบทกลอนสำหรับแต่งภาษา

๓. มีหนังสืออีก ๒ เรื่อง คือโคลงทวาทศมาส ซึ่งขุนพรหมมนตรี ขุนศรีวิภาวดี ขุนสารประเสริฐ ช่วยกันแต่งเรื่อง ๓ โคลงกำสรวณว่าศรีปราชญ์แต่งอีกเรื่อง ๒ จำนวนเก่าถึงชั้นยุคนั้น ในพงศาวดารว่าศรีปราชญ์เกิดในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ จึงเบนข้อสงสัยว่าโคลงกำสรวณจะมีใช้จำนวนศรีปราชญ์คนหลัง.

อื่นเช่นภาษามคธเป็นต้น ๓๓.เอามาแต่งภาษาไทยไม่เพราะ ส่วนกาพย์
และกลอนนั้นแต่งง่าย มักใช้แต่งคำขวัญร้องดำนากันอยู่แล้ว เห็นว่า
เป็นของสำหรับแต่งกลอนปากตลาด ไม่สมควรจะใช้แต่งเรื่องสำคัญ
ชั้นสูง ทำนองจะคิดเห็นเช่นว่าจึงไม่แต่งเป็นกาพย์กลอน.

ตามเรื่องตำนานที่กล่าวกันมา หนังสือบทกลอนแต่งกันมากอีกยุค
หนึ่งในรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม (ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๕๕ จน พ.ศ.
๒๓๗๑) นับเป็นยุคที่ ๒ แต่หนังสือซึ่งแต่งในยุคนั้น เพื่อการบำรุงพระ
ศาสนาเป็นพื้น ว่าพระเจ้าทรงธรรมทรงพระราชนิพนธ์เรื่องเวสสันดร
ชาดก สำหรับเทศน์มหาชาติเป็นต้น อันหนังสือมหาชาตินั้น ฉบับ
แต่งเป็นคาถาภาษามคธ แต่ถือกันเป็นคติว่าถ้าใครได้ฟังย่อมเกิดสิริ
มงคลแก่ผู้นั้น คนทั้งหลายจึงนิยมฟังเทศน์คำถ้ามหาชาติ เรียกกันว่า
“คาถาพัน” แต่การที่ฟังนั้นมิได้เข้าใจความที่เทศน์ เพราะเป็นภาษา
มคธทั้งนั้น พระเจ้าทรงธรรมจึงทรงอนุมัติตามแบบอย่างครั้งสมเด็จพระ
บรมไตรโลกนาถซึ่งให้แปลมหาชาติแต่งเป็นคำหลวงไว้สำหรับอ่าน
ให้สัปรุชฟัง แต่คำหลวงนั้นแปลสลับไปกับคาถาทุกบาท คนสามัญ
ฟังความต่อไม่คิดเข้าใจยาก ครั้นทรงพระราชดำริให้แต่งเป็นหนังสือ
สำหรับพระเทศน์มหาชาติ ๓๓ กัณฑ์ ให้มีคาถาไว้ตอนหนึ่งต่าง
หากและคำแปลแต่งเป็นบทกลอนไว้ตอนหนึ่งต่างหาก เช่นเทศน์

กันมาจนปัจจุบัน^{๕๓} อีกอย่างหนึ่งก็ว่ากันว่า “สัตว์โอ้เอ้
 วิหารราย” ก็เกิดขึ้นครั้งพระเจ้าทรงธรรม เหตุด้วยประเพณีการ
 รักษาสัตตอุโบสถแต่โบราณ เมื่อถึงวันอุโบสถพวกสัตว์ปศุพากันออกไป
 ไปสันทานอุโบสถศีลที่วัดแต่เวลาเช้า และรักษาศีลอยู่วัดตลอดวันจน
 เย็นคำจึงกลับมามัน ก็ในเวลาสัตว์ประชุมกันอยู่ที่วัดในวันอุโบสถ
 นั้น ย่อมประพฤติกิจต่าง ๆ ตามควรแก่ความเลื่อมใสในพระศาสนา คือ
 ศึกษาหาความรู้ศีลธรรมเป็นต้น อาศัยเหตุนี้พระภิกษุจึงมีซึ่งเป็นกิจ
 จึงแปลชาตกรเรื่องต่าง ๆ แต่งเป็นหนังสือบทกลอน สำหรับให้สัตว์
 อ่านด้วยกันทั้งในเวลาไปรักษาศีลอยู่ที่วัด หนังสือพวกนี้แต่งเป็นกาพย์
 ทั้งนั้น มักเรียกกันว่า หนังสือสัตว์ คงมีมาก่อนสมเด็จพระบรมไตร
 โลกนาถทรงแต่งมหาชาติคำหลวง ที่เรียกว่า สัตว์โอ้เอ้วิหารราย
 นั้น คือพระเจ้าทรงธรรมทรงพระราชดำริให้จัดประเพณีการอ่านหนังสือ
 สัตว์โอ้เอ้ให้เป็นประโยชน์แก่สัตว์ยังขึ้นกว่าแต่ก่อน เป็นต้นว่าให้มี
 พนักงานอ่านประจำวิหารหรือศาลารายในพระอารามหลวงสำหรับสัตว์
 ฝูงจะได้ไปฟัง และฟังต้นนิชฐานต่อไปได้อีกขึ้นหนึ่งว่าคงโปรดฯ ให้
 ขอบแรงพวกภควีแต่งกาพย์เรื่องชาตกรต่าง ๆ เพิ่มเติมขึ้นอีกเป็นอันมาก

๓. จดหมายเหตุเก่ากล่าวความย่อ ๆ บางฉบับว่าสมเด็จพระบรม
 ไตรโลกนาถทรงแต่งมหาชาติคำหลวง บางฉบับว่าพระเจ้าทรงธรรม
 แต่งมหาชาติคำหลวง ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่าหนังสือมหาชาติที่ทรง
 แต่งนี้ต่างกันตั้งแต่ลงมา เพราะมีหลักฐานที่ฉบับยังปรากฏอยู่ด้วย
 กันทั้ง ๒ อย่าง,

จนการแต่งหนังสือสดเป็นประเพณีนิยมกันแพร่หลาย^๑ ยังดังเกิด
ได้แม้ในปัจจุบันนี้ ด้วยบรรดาหนังสือบทกถอนของเก่าที่มีอยู่ หนังสือ
สดคือเป็นมากกว่าอย่างอื่น แต่ประเพณีการที่สดประจำวิหารและ
ศาลาราย ซึ่งพระเจ้าทรงธรรมทรงพระราชดำริขึ้นยังมีอยู่จนปัจจุบัน
นี้แต่ที่ในวัดศรีรัตนศาสดารามเวदानักขัตตฤกษ์ เช่นเช้าพระวิไลหรือ
ออกพระวิไลยังมีนักสด ๆ มหาชาติคำหลวงของสมเด็จพระบรมไตร
โลกนาถที่ในพระอุโบสถ และมีพวกเด็กนักเรียนสดชาดกเรื่องอื่น ๆ
ตามศาลาราย พอเห็นได้เป็นเค้าเงื่อนของประเพณีเดิมที่กล่าวมา.

คำกาพย์นอกจากหนังสือสดที่กล่าวมา แต่โบราณมักใช้แต่ง
บทขับร้องดำน่า เช่นคำขับไม้ คำพากย์โขนหนังสือและบทตะคอนเก่า^๒
เป็นต้น เห็นจะใช้มาเก่าแก่แต่แรกมีการเล่นเหล่านั้น ด้วยแบบกระบวน
เล่นได้มาแต่อินเดีย บทตะคอนโขนหนังสือของพวกชะวาก็ยังใช้คำกาพย์
ซึ่งชะวาเรียกกันว่า “กาวิ” อยู่จนบัดนี้

หนังสือบทกถอนมาปรากฏว่ามีแต่งมากเมื่อในรัชกาลสมเด็จพระ

๑. ประเพณีอ่านหนังสือสดให้สับุษฟังเช่นว่า ยังมีอยู่ณเมือง
นครศรีธรรมราชจนทุกวันนี้.

๒. บทตะคอนโน้ตหรือยังแต่งเป็นกาพย์อยู่จนทุกวันนี้ และประหลาด
ที่ตกซึ่งเป็นการเล่นเกิดขึ้นใหม่ก็พลอยแต่งบทเป็นกาพย์ เพราะใช้คำ
เบ็ดเตล็ดเก่าซึ่งเนื้อร้องเดิมเป็นกาพย์ เมื่อมายกกว่าเป็นกลอนสดใหม่
ก็ยังคงตามแนวเดิมให้เหมาะแก่การร้อง,

พระนารายณ์มหาราช (ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๑๙ จนถึง พ.ศ. ๒๓๓๓) อีก
 ตอนหนึ่ง นับเป็นยุคที่ ๓ แต่หนังสือซึ่งแต่งในยุคนั้นผิดกับยุคก่อน ๆ
 เป็นข้อสำคัญที่มีทั้งคำบรรยายพงศาวดารและบทกลอน แม้บทกลอน
 ก็แต่งทุกประเภท มีทั้งโคลงฉันท์กาพย์กลอน การแต่งหนังสือครั้ง
 รัชการสมเด็จพระนารายณ์ พิเคราะห์ดูเห็นมีเค้าเงื่อนที่จะสันนิษฐาน
 เรื่องตำนาน ด้วยมีหนังสือเรื่องหนึ่งเรียกชื่อว่า “จินตามณ” เป็น
 คำบรรยายหนังสือไทย” แต่งไว้พิสดารตั้งแต่หัวอ่านเขียนจนถึงหัวแต่ง
 โคลงฉันท์กาพย์กลอน บอกไว้ในตำนานนั้นว่า พระโหรา ชาวเมือง
 โอชนบุรี (คือเมืองพิศตร)^๑ เป็นผู้แต่ง และมีหนังสืออีกเรื่องหนึ่งคือ
 พระราชพงศาวดาร (ซึ่งหอพระสมุดฯ สมมติชื่อเรียกว่า “ฉบับหลวง
 ประเสริฐ” นั้น) ในบานแผ่นข้างต้นว่าสมเด็จพระนารายณ์คำรัสสั่งให้
 พระโหราแต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๓ เป็นหลักฐานว่าสมเด็จพระ
 นารายณ์คงโปรดฯ ให้พระโหราคนเดียวกันแต่งทั้งหนังสือจินตามณ
 และหนังสือพระราชพงศาวดาร นอกจากนั้นยังมีเค้าเงื่อนที่จะสันนิษฐาน
 ต่อไปอีกข้อหนึ่ง ว่าเหตุใดสมเด็จพระนารายณ์จึงมีรับสั่งให้พระโหรา

๑. หนังสือจินตามณใช้กันแพร่หลายมาจนมีหนังสือมูลบทบรรพ
 กิจแบบเรียนหลวงในรัชกาลที่ ๕

๒. แต่ก่อนกล่าวกันว่า เมืองโอชนบุรีคือเมืองพิษณุโลกส่วนที่ตั้ง
 ทางฝั่งตะวันตก แต่มาพบหลักฐานในจารึกครั้งสุโขทัยว่าเมืองโอชนบุรี
 นั้นเรียกภาษาไทยว่า เมืองสระทอง คือเมืองพิศตรเก่า,

แต่งหนังสือ ๒ เรื่องนี้ ด้วยปรากฏในเรื่องพงศาวดารรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ว่า เมื่อพวกบาทหลวงฝรั่งเศสแรกเข้ามาตั้งสอนศาสนา คริสต์ในพระนครศรีอยุธยา นั้น มาตั้งโรงเรียนขึ้นสำหรับสอนหนังสือแก่เด็กไทยด้วย อาศัยเหตุนี้เห็นว่าเป็นเพราะสมเด็จพระนารายณ์ทรงพระราชดำริว่าถ้าฝ่ายไทยเองไม่เอาเป็นธุระจัดบำรุงการเล่าเรียนให้รุ่งเรืองก็จะเสียเปรียบฝรั่งเศส พระโหราคงเป็นปราชญ์มีชื่อเสียงว่าเชี่ยวชาญอักษรสมัยอยู่ในครั้งนั้น สมเด็จพระนารายณ์จึงมีรับสั่งให้เป็นผู้แต่งตำราสอนหนังสือไทยขึ้นใหม่ ส่วนการที่โปรดฯ ให้แต่งหนังสือพระราชพงศาวดารนั้น จะแต่งเป็นหนังสือเรียนหรือแต่งสำหรับให้เป็นความรู้แก่ทูตต่างประเทศที่เข้ามาในครั้งนั้น ก็อาจจะเป็นไปได้ทั้งสองสถาน แต่ควรพึงเป็นยุติได้ว่า การที่กวดขันให้ลูกผู้ดีเล่าเรียนหนังสือไทย คงเริ่มขึ้นในครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ความที่กล่าวนี้ยังมีหลักฐานที่สังเกตอีกอย่างหนึ่ง ด้วยตัวอย่างหนังสือฝีมืออาลักษณ์เขียนในครั้งนั้น เช่นหนังสือสัญญาที่ทำกับฝรั่งเศสยังปรากฏอยู่ กระบวนอักษรวิจิตรที่ใช่วิปลาคศกลาเคลื่อนมาก เห็นได้ว่าความรู้หนังสือไทยคงตกต่ำมาแต่คราวหนึ่ง พึ่งมากับเจริญขึ้นต่อรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ เพราะฉะนั้นต่อมาถึงรัชกาลหลัง ๆ จึงมีผู้รู้หนังสือต้นตำราขึ้นโดยลำดับ จนสามารถแต่งบทกลอน เช่นเด่นเพลงยาวกัน ได้ชุกชุมเมื่อในรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ์ดังกล่าวมาข้างต้น.

เมื่อพิจารณาดูในหนังสือจีนตามนี้ ที่พระโหราแต่งเมื่อรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์นั้น ยังได้เค้าเงื่อนที่จะค้นนิษฐานเรื่องตำนานการ

แต่งบทกลอนต่อไปอีกชั้นหนึ่ง ว่าก่อนนั้นมาผู้ที่หัดแต่งบทกลอน คงได้อาศัยแต่แต่งคำขวัญ หรือคำแนะนำของผู้อื่น คำหรับคำรา คำหรับนักเรียนอาศัศึกษามีไม่ พระโหราจึงรวบรวมระเบียบบทกลอนต่าง ๆ ทำเป็นคำราไว้ในหนังสือจินตามณี เป็นแรกที่จะมีคำราแต่งบทกลอนในภาษาไทย ดังนั้นฐานต่อออกไปได้อีกชั้นหนึ่ง ว่าคงเป็นเพราะมีคำราของพระโหราชั้น จึงมีผู้แต่งบทกลอนประเภทที่ยังไม่ปรากฏว่าเคยแต่งมาแต่ก่อน คือหนังสือไทยซึ่งแต่งเป็นฉันทเป็นต้น ความที่กล่าวข้อนั้นมีคำฉันทเรื่องสมุทโฆษปรากฏอยู่เป็นตัวอย่าง หนังสือคำฉันทเรื่องสมุทโฆษนี้ มีตำนานว่าพระมหาราชครูเป็นผู้แต่งตอนต้น (ที่เรียกว่า พระมหาราชครู นั้น ดังนั้นฐานว่าเห็นจะเป็นคนเดียวกับพระโหราผู้แต่งหนังสือจินตามณีนั่นเอง ท่านองจะเรียกกันว่า พระมหาราชครู เพราะสมเด็จพระนารายณ์ทรงยกย่องเป็นครูบาอาจารย์) มิใช่เป็นตำแหน่งพระมหาราชครูลูกขุนหรือพระมหาราชครูพราหมณ์ ภายหลังจึงปรากฏว่าหนังสือสมุทโฆษคำฉันทนั้น) สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระราชนิพนธ์ต่อตอนหนึ่ง แล้วท้าวมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ สมเด็จพระบรมพรมานุชิต

๑ บางทีจะเป็นคนเดียวกับพระโหราที่ว่าพยากรณ์แม่นนัก เรียกกันว่า “พระโหราทายหนู” ซึ่งมีเรื่องอยู่ในพงศาวดารรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง ถ้าเช่นนั้นสมเด็จพระนารายณ์ก็คงได้เป็นศิษย์มาแต่ยังเป็นพระราชกุมาร

ชินโรส มาทรงแต่งค่อจึงจบเรื่อง หนังสือสมุทโฆษะบางทีจะเป็น
เรื่องแรกที่พระมหाराชกรุติแต่งหนังสือไทยเป็นคำฉันท์ ด้วยประสงค์
จะพิสูจน์ให้ปรากฏว่าภาษาไทย อาจจะแต่งเป็นฉันทให้ไพเราะได้
สมเด็จพระนารายณ์จึงทรงนับถือถึงทรงพระราชนิพนธ์ค่อ และผู้อื่น
จึงเอาอย่างแต่งคำฉันท์เรื่องอื่น ๆ ขึ้นแต่นั้นมา.

เรื่องตำนานอันเนื่องด้วยหนังสือสมุทโฆษะคำฉันท์ ยังมีอีกข้อ
หนึ่งคือที่หนังสือสมุทโฆษะคำฉันท์นั้น แต่งสำหรับใช้เป็นคำพากย์
หนังสือ ความข้อนี้ปรากฏชัดเจนอยู่ข้างต้นหนังสือ ฉะนั้นเห็นว่า
ประเพณีการเดินหนังสือไทยในสมัยนั้น ยังเดินเช่นเดียวกับหนังสือที่เดิน
อยู่ในเมืองชะวาจนทุกวันนี้ คือคนพากย์ (ชะวาเรียกว่า คาทัง)
เล่าเรื่องเป็นกาพย์กลอนโดยทำนองดำเนินบ้าง เจริญบ้าง เข้าไปถึง
เรื่องตรงไหน ก็เอาหนังสือนั้นขึ้นเชิดให้คนดู แล้วเปลี่ยนตัวหนังสือ
และทำพากย์ไปตามเรื่อง วิถีเดินหนังสือในสมัยนั้นฟังคำพากย์เป็นสำคัญ
ตัวหนังสือเป็นแต่เครื่องประกอบ และเดินเรื่องต่าง ๆ ไม่เฉพาะแต่
เรื่องรามเกียรติ์ การที่เดินหนังสือเฉพาะแต่เรื่องรามเกียรติ์ และ
เอาตัวหนังสือเป็นสำคัญ ใช้คำพากย์เล่าเรื่องเป็นแต่เครื่องประกอบ
อย่างเช่นหนังสือไทยเดินกันจนปัจจุบันนี้ เกิดขึ้นต่อภายหลัง ส่วนหนังสือ
ซึ่งแต่งเป็นคำฉันท์นั้น ก็พึงสันนิษฐานได้ว่าเดิมแต่งสำหรับใช้เป็นคำ
พากย์ เช่นพากย์โขนหนังสือหรือเป็นคำขับกล่อมเช่นกล่อมช้าง แทน
ที่ไว้แต่งเป็นกาพย์มาแต่ก่อน และคำฉันท์น่าจะเกิดขึ้นใน
รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ด้วยเหตุทั้งปวงดังได้แสดงมา.

หนังสือบทกตอน ซึ่งแต่งขึ้นเมื่อในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ นอกจากคำฉันท์ของพระราชนครูกิตติ์ว่ามา ยังมีภาพยี่ห้อโคลงของ พระศรีมโหสถแต่งเป็นเรื่องตั้งว่าสปรากฏอยู่อีกเรื่องหนึ่ง ดูเหมือนจะเป็นภาพยี่ห้อโคลงซึ่งแต่งก่อนเรื่องอื่น ๆ หนังสือโคลงฉันท์นอก จากที่ได้ระบุมา ยังมีแต่งในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์อีกหลายเรื่อง และกวีที่มีชื่อเรียงปรากฏในยุคนั้น นอกจากพระมหาราชครู (คือ พระโหรา) ก็ยังมีอีกหลายคน เช่นพระศรีมโหสถแต่งภาพยี่ห้อ โคลง และโคลงสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์ ขุนเทพกวี (พราหมณ์) ชาวเมืองสุโขทัย แต่งฉันท์สัสดังเวยกด้อมข้าง และ ศรีปราชญ์ว่าเป็นลูกพระมหาราชครู แต่งเรื่องอนิรุทธคำฉันท์ไว้เป็น คำคัญ ส่วนโคลงปลุกเบิกเคล็ดต่าง ๆ ในพวกประชุมโคลงโบราณ ก็มีชื่อผู้แต่งปรากฏอีกหลายคน มีตั้งแต่พระเจ้าล้านช้าง พระเจ้า เชียงใหม่ถึงไปจนถึงนายประตุ แต่เกรงว่าเป็นของลัทธิมคตินั้น หักเอาเป็นแน่ไม่ได้ พึงเป็นยุคที่แต่ว่าคำราแต่งบทกตอนไทย มี ขึ้นบริบูรณ์ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์.

การแต่งบทกตอนมาปรากฏว่า แต่งกันมากเมื่อในรัชกาลพระเจ้าบรมโกษอยู่อีกยุคหนึ่ง นับเป็นยุคที่ ๔ และที่สูงสุดในสมัยกรุงศรี

๑ ในคำราโคลงของโบราณ อ้างโคลงบางบทว่าพระเทวีเมือง สุโขทัยแต่ง เห็นว่าที่จริงจะเป็นของขุนเทพกวีคนนั้นเอง เพราะ หนังสือที่เขียนไว้ในฉบับเดิมฉบับเดิมนักโดยเอาจกกลายเป็นพระเทวี.

อยุธยาเป็นราชธานี มีเรื่องเล่ากันสืบมาว่า พระเจ้าบรมโกษฐ์ทรง
 กวดขันให้ลูกผู้ใดเล่าเรียน ยิ่งขึ้นกว่าเมื่อครั้งสมเด็จพระนารายณ์
 ด้วยครั้งนั้นเป็นแต่กวดขันให้เรียนหนังสือ^๑ มาถึงครั้งพระเจ้าบรม
 โกษฐ์ทรงกวดขันการศึกษาพระศาสนาด้วยอีกอย่างหนึ่ง กล่าวกัน
 มาว่าบุตรหลานข้าราชการที่ถวายตัวทำราชการ ถ้าใครยังมีได้บวช
 ไม่ทรงตั้งให้เป็นขุนนางทีเดียว จึงเกิดประเพณีที่กุดบุตรออกบวช
 ทุก ๆ คน นับเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาแต่รัชกาล^๕นี้เป็นต้นมา.

หนังสือบทกลอน แต่งขึ้นในรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ์ก็มีทุก
 ประเภท แต่ชอบแต่งประเภทกลอนกันมากกว่าอย่างอื่น แต่งทั้ง
 เป็นบทละคร บทเสภาและเพลงยาว บทละครนั้นชั้นเดิมแต่งเป็น
 กาพย์ เห็นจะมาเปลี่ยนแปลงเป็นกลอนสำหรับเล่นละครของผู้หญิงของ
 หลวงซึ่งเรียกกันว่า ละครนอก แล้วพวกละครนอกจึงเขาอย่างไป
 เพลงยาวนั้นก็เกิดขึ้นด้วยเขาเพลงขับมาแต่งเป็นหนังสือ ดังกล่าวมาข้าง
 กัน การแต่งบทกลอนเกิดมีมากในยุคนี้ ก็เพราะการเล่าเรียนเจริญ
 เป็นอันดีมา ผู้รู้หนังสือในสมัยนั้นจะแสดงความสามารภให้ปรากฏ

๑ พระเจ้าบรมโกษฐ์ คงเคยเป็นนักเรียนแต่ครั้งรัชกาลสมเด็จพระ
 นารายณ์ ทรงสามารถแต่งบทกลอนได้ มีโคลงเรื่องชดอพร
 นอนวัดป่าโมกข์ ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์เมื่อเวลายังเป็นพระมหาอุปราช
 ปรากฏอยู่.

ได้แต่ด้วยแต่งบทกลอนเป็นสำคัญ ผู้ที่ดำริเรียนจึงชอบแต่งบทกลอนทั้งชายและหญิง.

ในยุคราชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ์ มีกวีที่ปรากฏชื่อเสียงหลายคน แต่ที่นับเป็นยอดเยี่ยมนี้ คือเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร หรือเรียกกันเป็นสามัญว่า “เจ้าฟ้ากุ้ง” สมเด็จพระเจ้าตากทององค์ใหญ่ของพระเจ้าบรมโกษฐ์ ในกระบวนบทกลอนดูเหมือนจะแต่งดีทุกประเภท แม้จนจำนวนเก่าอย่างมหาชาติคำหลวง ครึ่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงแต่งนั้นโทปนันทสูตรคำหลวงสู้สู้ได้ แต่กระบวนแต่งกาพย์นับว่าเป็นยอดของกวีไทย พระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ที่ยังเหลืออยู่เวลานี้ คำฉันท์หามิมีอยู่มากแต่กาพย์ ทั้งกาพย์ห่อโคลงและกาพย์บทเห่เรือ เพลงยาวของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรก็มีอยู่หลายบท สันนิษฐานว่ากาพย์ที่เด่นเพลงยาวกั้นชุกชุมในรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ์ บางที่จะเกิดแต่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรโปรด ผู้อื่นจึงเอาอย่างเด่นกันแพร่หลาย.

การแต่งบทกลอนในกรุงธนบุรีก็ดี ในรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์ก็ดี นิยมตามเยี่ยงอย่างครั้งรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ์สืบมา เพราะผู้ที่ได้เป็นใหญ่นับตั้งแต่พระเจ้ากรุงธนบุรี และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นต้น ได้เป็นนักเรียนมาในรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ์ ทรงสามารถแต่งบทกลอนได้ พระราชนิพนธ์บทกลอนยังมีปรากฏอยู่ทั้งของพระเจ้ากรุงธนบุรี ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท

ส่วนข้าราชการที่ได้เป็นนักเรียนในชั้นนี้ก็มีมาก จึงคงรักษาแบบอย่าง
 ครั้นรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ์ อันนิยมกันว่าเป็นแบบแผน “ครัว
 บ้านเมืองดี” สืบมา.

ในรัชกาลที่ ๑ แต่งหนังสือมาก ด้วยเมื่อพระนครศรีอยุธยา
 เสียแก่พม่าชั่วคราว หนังสือสำหรับบ้านเมืองเป็นอันตรายไปเสีย
 เป็นอันมาก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีพระราช
 ประสงค์จะทรงสร้างหนังสือต่าง ๆ ให้กลับมีขึ้นให้เป็นฉบับสำหรับ
 พระนครตั้งแต่ก่อน การแต่งหนังสือฝ่ายข้างพระศาสนา ก็โปรด ฯ
 ให้ประชุมพระราชาคณะและราชบัณฑิตช่วยกันแต่ง ข้างฝ่ายพระ
 ราชอาณาจักร เป็นคัมภีร์กฎหมายและตำราราชประเพณีและพระ
 ราชพงศาวดาร ก็โปรด ฯ ให้ประชุมลูกขุน และผู้รู้แบบแผน
 เรื่องราวเก่าก่อนช่วยกันเรียบเรียง แล้วทรงตรวจแก้ไขอีกชั้นหนึ่ง
 หนังสือซึ่งสร้างขึ้นเมื่อรัชกาลที่ ๑ มีจนพงศาวดารต่างประเทศ เช่น
 พงศาวดารมอญเรื่องราวธิราช และพงศาวดารจีน เรื่องเด็กก๊ก
 เรื่องไชยน์ และเรื่องสามก๊ก ส่วนหนังสือบทกถอนซึ่งแต่งขึ้นใน
 รัชกาลที่ ๑ มีบทตะคอนเป็นพื้น คือเรื่องรามเกียรติ์ เรื่องอิเหนา
 และเรื่องอิเหนา (ทั้งอิเหนาเล็กและอิเหนาใหญ่) เป็นหนังสือหาดาย
 ร้อยเต็มสมุดไทย บทตะคอนเหล่านี้เคยมีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา

๑ พงศาวดารจีน ๓ เรื่องนี้ จะเคยแปลแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาหรือ
 เพิ่งมาแปลใหม่ในรัชกาลที่ ๑ ไม่ทราบแน่.

สำหรับเดินละคอนใน แต่สูญไปเสียโดยมาก จึงโปรดให้ประชุม
กวีแต่งขึ้นใหม่ไว้สำหรับพระนคร เมื่อแต่งแล้วถวายทรงตรวจแก้ไข
อีกชั้นหนึ่ง จึงเรียกว่าเป็นบทพระราชนิพนธ์ทุกเรื่อง โคลงฉันท
กาพย์กลอนซึ่งกวีแต่งขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ ๓ ก็มีทุกอย่างแต่น้อย
เรื่อง ด้วยยังมีกวีน้อย ผู้ที่เป็นกวีมีชื่อเสียงมาแต่รัชกาลที่ ๓
ปรากฏแต่ ๓ คือพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (เป็น
ยอดของกวีไทยในการแต่งบทละคอน) พระองค์ ๑ กรมหมื่นศรี
สุนทรพระองค์ ๒ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) อีกคน ๑ ถึงรัชกาล
ที่ ๒ กวีที่ชื่อเสียงปรากฏมีมากขึ้น ในเจ้านาย คือพระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ ๑ สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส
(กระบวนแต่งโคลงและฉันทเป็นยอดของกวีไทย) พระองค์ ๑ ส่วน
กวีที่เป็นขุนนางนั้น คือพระยาตรังคังคน ๑ นายอินทรธิเบศร์หุ้มแพร
ชื่ออินทร์ เรียกกันว่า นรินทร์อินทร์ คน ๑ ขุนสุนทรโวหารชื่อภู
เรียกกันว่า สุนทรภู์ (อยู่มาจนถึงรัชกาลที่ ๔ ได้เป็นที่ พระสุนทร
โวหาร ในกระบวนแต่งกลอนสุภาพเป็นยอดของกวีไทยคน ๑) สุนทร
ภู์เป็นผู้ริแต่งเรื่องนิทานเป็นกลอนแทนกาพย์ และกลอนสุภาพที่ผู้
อื่นแต่งกันต่อมาในชั้นหลัง แม้จนทุกวันนี้ แต่งตามแบบกลอนสุนทรภู์
เป็นพน.

การแต่งบทกลอนในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑
มาแต่งขึ้นโดยลำดับ ดูเหมือนจะถึงอย่างดีที่สุด ในรัชกาลที่ ๓
ถ้าจะเทียบกับบทกลอนที่แต่งครั้งกรุงศรีอยุธยา ความรู้ภาษาดังสดทุก

ในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์เสื่อมลง แต่จำนวนบทกลอนที่แต่งนั้น ผู้
 จำนวนครั้งกรุงศรีอยุธยาไม่ได้แต่ภาพย์ นอกจากนั้นโคลงและถิลิต
 แต่งตั้งขึ้นที่นับว่าเป็นอย่างเอกในครั้งกรุงศรีอยุธยา ฉะนั้นยังแต่ง
 คึกว่ากรุงศรีอยุธยา แต่กลอนบทละครอนกัต กถอนสุภาพ เช่น
 บทเสภาหรือเพลงยาวกัต จำนวนครั้งกรุงศรีอยุธยาผู้จำนวนในชั้น
 กรุงรัตนโกสินทร์ไม่ได้หลุดลุ่ย จะเปรียบเทียบไม่ได้ทีเดียว ที่การ
 แต่งบทกลอนนับว่าถึงอย่างดีที่สุดที่สุดในรัชกาลที่ ๓ นั้น เพราะกัต
 เป็นอย่างเยี่ยมในรัชกาลก่อน คือพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
 อยู่หัว สัมเด็จพระบรมโอรสาธิราชธิราช และสุนทรภู่เป็น
 คัน ยังแต่งหนังสือบทกลอนต่อมาในรัชกาลที่ ๓ และในรัชกาล
 นั้นเองก็เกิดมีกวีขึ้นอีกมาก กวีที่มีชื่อเสียงในรัชกาลที่ ๓ มีชื่อ
 แต่งเพลงยาวกลบทซึ่งจารึกไว้ในวัดพระเชตุพน ฯ แทบทั้งนั้น เว้น
 แต่สมเด็จพระยาเดชาดิศร พระองค์ ๓ เพราะทรงต้นทัดแต่ง
 โคลงฉันทน์ ไม่โปรดเพลงยาว กับกรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์
 อีกพระองค์ ๑ จำนวนแต่งเพลงยาวเมื่อครั้งนั้น แต่หาได้ทรงรับ
 แต่งเพลงยาวกลบทไม่.

เพลงยาวกลบทซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
 พระราชดำริให้ประชุมกวีแต่งขึ้น เนื่องในการปฏิสังขรณ์วัดพระ
 เชตุพน ฯ เมื่อปีออก พ.ศ. ๒๓๗๕ การที่ทรงปฏิสังขรณ์วัดพระ
 พระเชตุพน ฯ ครั้งนั้น มีพระราชประสงค์จะให้เป็นที่ตั้งสงฆ์
 กับที่เป็นพระอารามหลวงอันใหญ่ยังอยู่ในราชธานีอย่าง ๓ และจะ

ให้วัดพระเชตุพน ฯ เป็นสถานที่สำหรับนักเรียนทั้งหลายศึกษาหาความรู้วิชาต่าง ๆ อย่างเราเรียกกันทุกวันนี้ว่าเป็น “มหาวิทยาลัย” ด้วยอีกอย่าง . ถ้าว่าณะเพาะพระราชปรารภส่วนการศึกษา เป็นเพราะในสมัยนั้นตำราหายาก ด้วยยังไม่เกิดมีวิธีพิมพ์หนังสือไทย ใครมีตำราวิชาอันใดก็มีกำหนดผู้อื่นจะเดาเรียนได้ด้วยยาก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์จะบำรุงการเล่าเรียนวิชาความรู้ให้เจริญรุ่งเรืองในพระราชอาณาเขตต์ จึงทรงเลือกวิชาต่าง ๆ ซึ่งจะพึงเรียนรู้อย่างหนังสือ เอาตำรามาจารึกลงในแผ่นศิลาติดประดับประดิษฐานไว้ในวัดพระเชตุพน ฯ ตามสถานที่ต่าง ๆ บางแห่งก็ทำรูปภาพประกอบไว้ช่วยให้ผู้อบรมผู้ประสงค์จะศึกษาหาตำราทำได้โดยง่าย.

การรวบรวมตำราซึ่งจะเอามาเป็นต้นฉบับจารึกครั้งนั้น มีคำเล่ากันว่า แม้พระราชประสงค์ก็เป็นการลำบากมิใช่น้อย ด้วยผู้เป็นเจ้าของตำราวิชาอันเป็นอาชีพของเขามักหวงแหนไม่เปิดให้ตามจริง อีกประการ ๑ ตำราที่ได้มาแม้เป็นตัวตำราจริงก็มีที่วิปดาศหรือจำนวนไม่น่าจารึกอยู่ไม่น้อย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงตั้งผู้เชี่ยวชาญเป็นกรรมการตรวจตราอีกชั้นหนึ่ง ตำราบางอย่างเช่นตำรายา เล่ากันว่าต้องให้เจ้าของลาบาตปฏิญาณว่าบอกตามจริง แล้วจึงรับจดไว้จารึก . ส่วนตำราซึ่งทางจำนวนยังวิปดาศคาดเคลื่อนหรือเลวทรามอยู่นั้น ก็ทรงขอแรงพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการที่เป็นกวีมีความสามารถช่วยกันตรวจชำระ หรือ

แต่งเสียใหม่ เพราะฉะนั้นคำราชารักจึงนับว่าได้เลือกสรรตอบทาน หรือแต่งใหม่ ให้ดีที่สุดที่จะทำได้ในสมัยนั้น คำราชารักโฆษณาไว้ในวัดพระเชตุพน ฯ ครั้นนั้น เป็นแผนกใหญ่อยู่ต่อแผนก คือ แผนกเวชศาสตร์กับแผนกวรรณคดี คำราช่าง ๆ ในแผนกวรรณคดี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรด ฯ ให้แต่งใหม่ให้ดียิ่งกว่าของเก่า ซึ่งแต่งครั้งกรุงศรีอยุธยาหมดทุกอย่าง เป็นต้นว่าคำราชนิพนธ์ ก็ทรงอาราธนาสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ให้ทรงแต่งคำราชนิพนธ์วรรณคดีและมาตราพดพิ คำราชโคตงก็โปรด ฯ ให้ประชุมกวีบรรดาที่ดั้นทัดแต่งโคลงช่วยกันแต่งหลายคน ทั้งโคลงกลบทและโคลงสุภาษิต ส่วนคำรากลอนนั้นเดิมมีคำรากลอนกลบทของเก่าแต่งครั้งกรุงศรีอยุธยา เป็นเรื่องชาดกชื่อ “สิริวิบุลยกิติ” ในหนังสือนั้นบอกไว้ว่า หลวงปรีชา ชื่อ แซ่ แซ่ แต่งถวายกรมพระราชวังบวร ฯ ดังนั้นฐานว่ากรมพระราชวังบวร ฯ พระองค์นั้น เห็นจะเป็นเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ในรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐานนั้นเอง คงโปรดให้แต่งเรื่องกลอนกลบทเรื่องนั้นขึ้น แต่หนังสือสิริวิบุลยกิตินั้นแต่งคนเดียว ถ้าหากไม่ถึงขั้นสูง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรด ฯ ให้แต่งผู้ ทรงขอแรงพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งมีความสามารถในการแต่งกลอน” ให้ช่วยกันรับ

■ ดุจทรภู่ไม่ได้แต่งด้วย เพราะถูกกริ้ว ต้องถอดจากยศบรรดาศักดิ์ไปบวชอยู่ในสมัยนั้น.

แต่งกลอนกลบทต่าง ๆ รับทวงพระราชนิพนธ์เองก็มาก แต่โปรด ๆ ให้แต่งเป็นเพลงยาวลงวาสน เพราะกระบวนแต่งความลงวาสนว่าได้ เพราะกว่าเรื่องอื่น ๆ จึงเกิดมีเพลงยาวกลบทและเพลงยาวกลอนอักษร หันด้วยประการฉะนี้.

๓. เรื่องคำแปลง (ต่อจากเดือนก่อน)

๑. พระราชธรรมนิเทศ เสนอว่า คำแปลงมีมากคำด้วยกัน ยิ่งค้นก็ยิ่งพบ แต่ค้นคำราชของศัพท์ชนิดนี้จะได้อีกจากไหนนั้น ยังไม่สามารถจะตอบได้ ขอเสนอคำแปลงบางคำต่อที่ประชุมเพื่อส่งของ คำชักชวนของสมเด็จพระเจ้า ๑ นายกราชบัณฑิตยสภา คำแปลงพวกนี้ได้เคยเห็นในหนังสืออนันตวิภาคบ้าง ในหนังสือศัพท์โบราณแสงบ้าง เช่น.

๑. คำที่แต่เดิมเป็นกิริยา	เมื่อแปลงแล้วกลายเป็นนาม เช่น
ก. มั่ง.	ปกมิต กั้น กั้น.
แปลงเป็น	ผนัง. ผ่าที่ใช้เป็นเครื่องบัง.
ข. กั้น.	ห้าม กั้น บัง.
แปลงเป็น	ก้านัน. ผู้บ้องกั้น ผู้ปกครองลูกบ้าน เช่น
	ก้านันประจำตำบลเป็นต้น.

ค. เฉลย. กล่าวแก่.
 แปลงเป็น จำเลย. ผู้กล่าวแก่ ดังในคำว่าจำเลย
 ให้การต่อสู้คดีเป็นต้น.

ง. เลี้ยค. กล่าวเปรียบเปรย เช่นในความ
 ว่า พุดเลี้ยคดี เป็นต้น.
 แปลงเป็น เล้นัยค. อปมกค จัญไร.

๒. คำที่แต่เดิมเป็นกิริยา เมื่อแปลงแล้วคงเป็นกิริยาตามเดิม
 เช่น.

ก. เบ็ด. เผย อ้า ทางออก.
 แปลงเป็น ระเบิด. ระเบิดหรือแตกออกโดยแรง เช่น
 ในคำว่า ดินระเบิด.

๓. คำที่แต่เดิมเป็นนาม เมื่อแปลงแล้วคงเป็นนามตามเดิม
 เช่น

ก. เล้า. หัก เช่นไม้หรือหินที่ปักเป็นหลัก
 แปลงเป็น ลำเนา. ข้อความที่ออกกคหรือจำต้องจาก
 หัก (คือคั่นฉบับ) เช่นลำเนา
 จดหมายเป็นต้น.

ข. คม. ส่วนบางหรือแหลมที่สุดของอาวุธ
 หรือเครื่องมือ.
 แปลงเป็น คารม. ฝีปากหรือโวหาร (ที่จะหมายถึง
 โวหารที่หักแหลมกระมัง),

๒. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพโปรดให้ตั้งเรื่องคำแปลของพระราชธรรมนิเทศ ถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิจฯ ทรงพิจารณา สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิจฯ ประทานพระดำริทรงแก้ไขปัญหาคำแปลของพระราชธรรมนิเทศมาดังนี้.

■ ก. บัง กับ ผนัง นั้นผิดคู่ คู่ของเขาคือผนัง กับ ผนัง บั๊กผนัง คือ บั๊กกรุยหมายที่ทำผนัง ดังที่จะเป็นแปลง ๓ ชั้นก็ได้ คือ บัง ผนัง ผนัง.

■ ข. กัน กำนัน ถูกแล้ว ยังมีคำที่ใกล้เคียงอีกคือ คัด ว่าไหว คำนัด ว่าสิ่งทีให้พร้อมกันไหว แล้วเดือนไปเป็น กำนัด แต่ก็ไม่ได้อะไร ก กับ ค เปี้ยนกันมีบ่อย ๆ.

■ ค. เถย จ้าเถย ถูกทีเดียว.

■ ง. เตี้ยด เต๋นียด คุณยังสงสัยในความที่แปล เตี้ยด เกรงจะแปรไปในทางข้างว่า เบี้ยด เช่นเตี้ยดดี ว่าเบี้ยดถู เตี้ยดแทรก ว่าเบี้ยดเข้าในระหว่าง พุดเตี้ยดดี เห็นจะหมายความว่าพุดเอาร้ายมา เบี้ยดถู คำ เต๋นียด นี้ประกอบไว้

ในที่อื่นซึ่งแปลว่าอุปมยงคดไม่ได้
ก็มี เช่นหัวเส้นียด อันเป็นหัวที่พัน
ถี่ เบียดบีบเอามนทิดที่เส้นผมหอก
เป็นอาการเบียดเหมือนกัน ต้อง
เส้นียด ที่เราเข้าใจว่าถูกดิ่งที่เป็น
อุปมยงคดเป็นขลุไวนั้น เห็นจะ
หมายความว่าถูกความร้ายเบียดถู
เลียด เป็นข้างทำ เส้นียดเป็นข้างถูก
เกรงจะผิดคู่ คู่ของเบียดควรจะเป็น
ผืนด หรือ บำเหน็ด แต่ก็ยังไม่
เคยได้ยินว่ามี รเบียดควรจะถูกกับ
เร็ด เร็ด ซึ่งจะต้องแปลว่าเงินค้ำ
หรือกระเด็นไปก็ได้กระมัง รเบียด
แปลว่าทำให้เคลื่อนที่ ทำให้แตกไป
ถ้าเร็ด ผกค ค รเบียดก็ควรผกค
ค เหมือนดเมิด เขมรเขาเขียน
ดเมิด เพราะรกับ เด็ด.

๒ ก. เสา ดำเนา เห็นจะถูก.

๓ ข. คม คารม ถูกแท้.

คำแปลทั้งปวงย่อมจะเปลี่ยนเป็นอะไรไปได้หลายอย่าง เห็นจะ
ยังไม่ควรตราลงเป็นหมั่นคงว่าเปลี่ยนเป็นนามกับกิริยา ค่อยสังเกตไป

ก่อนนี้คิดว่า คราวนี้ได้แต่เพียงว่าแปลงแล้ว ย่อมมีความหมายต่างกัน
เท่านั้นก่อน อนึ่งคำว่า แปลง กับ แผลง นี้ ที่จริงก็เป็นคำเดียวกัน.

๓. พระรเวทยพิสิฐว่า เพื่อประโยชน์แห่งภาษาไทยและ
วรรณคดี จึงก็รวบรวมคำแปลนั้นเสนอมา บางคำสงสัยเพราะไม่มีที่
อ้าง แต่เมื่อนึกถึงทางที่แสดงก็น่าจะไปได้ ขอยกไว้ให้ท่านกรรมการ
พิจารณา ๖ ก็เพราะหัดดูตามเหตุผลที่อ้างมา

๑. คำที่เป็นกริยาแต่เดิม เมื่อแผลงแล้วกลายเป็นนาม
ปวด. แผลงเป็น ปวด. คือเนื้อที่แต่เดิมเป็นแผล หรือชำ
แล้วข้างนอกหาย แต่ข้างในแข็ง
ทำให้ปวด.

เรียบ. แผลงเป็น ระเบียบ. ซึ่งไรถ้าเป็นระเบียบดีก็หมายความว่า
ว่า เรียบ.

ฉวย. แผลงเป็น ฉนวน. แปลว่าความร่ำรวย จะทำอะไร
มีแต่ทางได้ เช่นมีบันทึบบอก
หนึ่งถือไปแล้วเป็นต้องได้นก หรือ
สัตว์อะไรก็ตามทุกครั้ง บันทึบบอก
นั้นเรียกว่า ฉนวน.

๒. คำที่แต่เดิมเป็นกริยา เมื่อแผลงแล้วคงเป็นกริยา
ชาย. แผลงเป็น ชะม้าย. ตัวอย่างชายคาหรือทำดาชะม้าย
ช้อย. แผลงเป็น ชะม้อย. ช้อยแปลว่าอ่อนงาม ทำดาชะม้อย

ก็แปลว่า ข้าเจื่องแต่น้อย ๆ แต่
พองาม.

ราด. แผลงเป็น ระเบิด. กิริยา ราดน้ำก็แปลว่าทำให้น้ำ
ออกจากภาชนะโดยแรง น้ำย่อม
แผ่ไหลกระจายไป.

กัน. แผลงเป็น ตะบัน.

โจง. แผลงเป็น จรรโจง. โจงแปลว่าตั้งให้สูงขึ้นแล้วผูกหรือ
เห็บไว้ข้างบน จรรโจง แปลว่า
พะยุงหรือประคองทำให้ฐานะสูง
ขึ้นไว้.

โก. แผลงเป็น โกล.

๓. คำที่เป็นนาม เมื่อแผลงแล้วคงเป็นนาม

ถาวร. แผลงเป็นถาวราน ? เมื่อพูดตามทางแล้วน่าจะ เป็น ได้
แต่เมื่อพูดถึงตัวตามที่เขียนเห็นได้ว่า
เป็นคนละภาษา คำ ถาวร ภาษา
เดิมแปลว่า แก่น แต่คำนี้เดือนมา
ในภาษาไทยแปลว่าหนังสือที่เขียน
ถึงกัน (ถาวร) ต่อมาเดือน
มาจนเป็นคำพูด เช่นการเขียนใน
บทกตอนว่า พระพิงถาวรทวน
เพราะเสนาะนัก ๆ เมื่อถาวรเป็น

ถ้อยคำที่เกี่ยวกับเสียง จึงเห็นว่า
 ถ้านานน่าจะมาจากสาร การแสดง
 พังเสียงมากกว่าจะตัวเขียน ถ้า
 จะให้เหมือนเค้าเดิมควรเขียน ถ่า
 นาน เหมือนเสียงเป็นคำเนียงตัว ง.
 สกกดเหมือนกัน.

หมวดโบราณคดี

๑. คำเก่าที่ใช้เรียกบุคคลโดยอาการยกย่องว่า เจ้ากู เจ้า
ครอก และเจ้าคุณนั้น มีความหมายอย่างไร.

คำวินิจฉัย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ราชานุภาพ
ประทานอธิบายว่า คำว่า “เจ้ากู” (ความว่าเจ้าของตัวเรา) เป็น
สรรพนามคติยะบุรุษสำหรับใช้แทนชื่อผู้ (ชาย) ซึ่งเป็นต้นมือจะ
เป็นพระหรือเป็นศฤหัตถ์ก็ใช้ได้เหมือนกัน.

คำ เจ้ากู นี้เป็นคำภาษาไทยเก่าแก่มากรู้จักกันมาแต่ครั้งกรุง
สุโขทัย ด้วยปรากฏอยู่ในหนังสือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งพระเจ้าธรรม
ราชาธิราช (อันเป็นราชันบิดาของพระเจ้ารามคำแหงมหาราช) ทรง
แต่งแต่เมื่อเป็นพระมหาอุปราช ความตอน (หน้า ๕๓ ฉบับพิมพ์
เมื่อ ร.ศ. ๓๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) เมื่อพระราหุไปหาพระยาไพจิตรานุ
พระราหุลำว่า “มหาราช ข้าแต่เจ้ากู” ดังนี้ ในหนังสือมหาชาติ
คำหลวงกัณฑ์ศักรซึ่งแต่งในคอนตันสมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ.
๒๐๒๕ (ฉบับพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ หน้า ๖) คำพระพุทธบีดาทูล
สมเด็จพระผู้มีพระภาค ก็ใช้คำเจ้ากูแทนพระนามพระพุทธองค์ว่า “ใน

เมื่อเจ้ากู่เสด็จบรรทมในร่มชมภูพฤกษไศยาสน์” และในหนังสือ
 จิตติเรื่องพระดอ ซึ่งแต่งก่อนรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 ก็ใช้คำเจ้ากู่แทนชื่อพระดอ เช่นในโคลง ๒ เมื่อพระดอไปพบนางเพื่อน
 นางแพงที่ในสวน กล่าวว่

“สองสายสรมร่อนไหว เคือนบพิตรเชยไ้
 ธีราชเจ้ากู่เสวย” ดังนี้.

แต่ในหนังสือและคำพูดชั้นหลังมา มักใช้คำเจ้ากู่ แต่เป็นสรพนาม
 สำหรับพระภิกษุ.

แต่คำ เจ้ากู่ อักษรย้อยอย่างหนึ่งที่มีคำใช้ในภาษาเขมร และ
 ภาษามอญแต่โบราณ ความตรงกับคำ “เจ้ากู่” ทั้งสองภาษา คำ
 เขมรว่า “กมรเตง” (เจ้า) “อัญ” (กู) คำภาษามอญว่า
 “ตตะ” (เจ้า) “เปย” (เรา) หนังสือฝรั่งแต่งกรุงศรีอยุธยา
 เช่นหนังสือเรื่องประเทศสยามซึ่งเมอติเออเคอตาอุแบร์ อัครราชทูต
 ฝรั่งแต่งเป็นคัม ขอบเรียกพระภิกษุว่า Talapoin ก็คือเอาคำ
 เจ้ากู่ภาษามอญนั่นเองไปใช้

เหตุใดสรพนามสำหรับเรียกผู้ซึ่งเป็นที่นับถือจึงใช้ความตรงกัน
 ทั้ง ๓ ภาษา ข้อนี้หาวินิจฉัยอยู่ เค้าเงื่อนที่จะวินิจฉัยมีอยู่ในศิลาจารึก
 เมืองสุโขทัย หลักที่ ๒ (มีอธิบายอยู่ในหนังสือประชุมจารึกสยาม
 ภาคที่ ๓ ของศาสตราจารย์ ยอช เซเคต์ หน้า ๓๓ และหน้า ๕๘ ว่า
 เมื่อพ่อขุนผ้าเมืองเจ้าเมืองรากับพ่อขุนบ้านกลางท้าวเจ้าเมืองบางยาง
 ช่วยกันตีเมืองสุโขทัยได้จากพวกขอมแล้ว พ่อขุนผ้าเมืองอภิเษกพ่อขุน

บ้านกลางทาว (ผู้ซึ่งเป็นคณราชวงศ์พระร่วง) ให้ครองเมืองสุโขทัย
เป็น กมรเตงอัญศรีอินทรมดินทราทิย์ เสมอกับที่พระเจ้ากรุงกัมพูชา
ได้ตั้งตนเองมาแต่ก่อน คำว่ากมรเตงอัญยังมีปรากฏใช้เป็นสรพนาม
ผู้มีศักดิ์อยู่ในจารึกของพวกขอมอีกมาก ถ้าคิดอายุพวกขอมใช้คำ
กมรเตงอัญมาก่อนไทยใช้คำเจ้ากูช้านาน จึงนำสันนิษฐานว่าเมื่อไทย
มาได้ประเทศสยามพบำ กมรเตงอัญ ของขอมใช้กันอยู่ในพื้นเมือง
จึงแปลออกใช้ในภาษาไทยว่า “เจ้ากู” คำว่า ตะตะเปย ของมอญ
จะเกิดขึ้นด้วยเหตุอย่างไรไม่ทราบ แต่คิดดูเห็นว่าน่าจะแปลไปจากคำ
“เจ้ากู” นั้นเอง เพราะเมืองมอญชนกรุงสุโขทัยอยู่ช้านาน.

คำว่า “เจ้าครอก” (ความว่าเป็นเจ้าโดยกำเนิด) และคำว่า
“เจ้าคุณ” (ความเป็นเจ้าโดยคุณ) ก็เป็นสรพนามใช้มาแต่โบราณ
แต่เห็นจะเกิดขึ้นต่อตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ข้าพเจ้านึกไม่ออก
ว่าเคยเห็นใช้ในหนังสือเรื่อง หนังสือใดที่แต่งในสมัยกรุงศรีอยุธยา
(อาจจะมอดอกตาข้าพเจ้าไปก็เป็นได้) แต่มักจะเ็นเป็นหลักฐานว่า
ใช้มาแต่กรุงศรีอยุธยาแล้ว ด้วยเมื่อในรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร
คนทั้งหลายเรียกพระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้ากู (ซึ่งทรงสถา-
ปนาพระนามพระอัฐิเป็นกรมหลวงนรินทรเทวีในรัชกาลที่ ๔) ว่า
“เจ้าครอกวัดโพธิ์” เพราะตั้งวงอยู่ที่วัดพระเชตุพน ฯ คำเจ้าครอก
ต้องมีแบบอย่างมาแต่ก่อนแล้ว คนทั้งหลายจึงเรียกเช่นนั้น แม้ใน
ชั้นหลังมาเจ้านายผู้ใหญ่ เช่นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา

ปวเรศวรียาตงกรณ ทานยังตริตเรียกพระเจ้าลูกเธอว่า เจ้าครอก ที่เป็นเจ้าฟ้าตริตเรียกว่า “เจ้าครอกฟ้า” แต่คนสามัญมักเรียกเพียงชั้นหม่อมเจ้าว่าเจ้าครอก.

คำว่า “เจ้าคุณ” นั้น เคยได้ยินเรียกกันแต่บุคล ■ ■ จำพวกจำพวกที่ ๑ คือ พระสงฆ์ราชาคณะ เดิมเห็นจะเรียกแต่ชั้นพระราชาคณะผู้ใหญ่ แต่ภายหลังเรียกถึงพระราชาคณะสามัญ จำพวกที่ ๒ คือ ขุนนางผู้ใหญ่ ตั้งแต่เจ้าพระยาตงมาเพียงพระยาพานทอง ภายหลังเรียกตงมาถึงพระยาสามัญ จำพวกที่ ๓ คือ สตรีมีบรรดาศักดิ์สูงส่งนอกจากเจ้า เมื่อในรัชกาลที่ ๑ สตรีมีบรรดาศักดิ์ซึ่งคนทั้งหลายเรียกว่าเจ้าคุณจะมีสักกัณห์หาทราบไม่ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ มาจึงปรากฏเถกเถกที่สตรีที่เรียกกันว่าเจ้าคุณ คือราชินิกุลที่เป็นชั้นพระราชมาตุจฉาอย่าง ■ ■ ราชินิกุลที่เป็นธิดาของชั้นพระราชมาตุจฉาอย่าง ■ ■ สตรีที่มีได้เป็นราชินิกุลแต่คนทั้งหลายเรียกกันว่า “เจ้าคุณ” ก็มี แต่ดูเหมือนการยกย่องกันเฉพาะตัว ดังเช่นท้าวศรีจุฬาคณ ๑ ในรัชกาลที่ ๒ (มีรูปปั้นทำไว้ที่มุขกระสันพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเป็นผู้สำเร็จราชการในพระราชวัง เรียกกันว่า “เจ้าคุณประทุมดิน” เพราะเรือนอยู่ริมประทุมดิน หรือนั่งบัญชาการที่สถานใกล้ประทุมดิน คือประตูนองคัลดา ขอนไม้ทราบแน) บางทีจะมีบุคคลซึ่งเรียกกันเช่นนั้นในกรุงศรีอยุธยาจึงเอามาเรียกท้าวศรีจุฬาคณนั้นก็เป็นได้ สตรีที่เรียกกันว่าเจ้าคุณมีอีกคน ๑ คือเจ้าจอมมารดาตานี รัชกาลที่ ๑ ซึ่งเป็นเจ้าจอมมารดาของกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ ต้นสกุล ฉัตรกุล เห็นจะเป็น

เพราะท่านเป็นธิดาของพระยามหาเสนา (มุนนาค) ซึ่งเกิดด้วยภรรยาเดิม ครั้นเรียกน้องของท่านซึ่งเจ้าคุณนร (พระน้องนางของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี) เป็นมารดาว่าเจ้าคุณ ก็เคยเรียกเจ้าจอมมารดาว่าเจ้าคุณไปด้วย แต่มิผิดเลยเข้าใจกันไปว่าเจ้าจอมมารดาของต่างกรมผู้ใหญ่มิควรได้นามเรียกว่า "เจ้าคุณ" พดอยเรียกเจ้าจอมมารดาของกรมพระและกรมหลวงว่าเจ้าคุณต่อออกไป แต่หาเรียกในทางราชการเหมือนเจ้าคุณราชินิกุลไม่ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงบัญญัติว่า คำเจ้าคุณซึ่งเรียกสตรีมีบรรดาศักดิ์นั้น ให้นับเป็นยศสำหรับพระเจ้าแผ่นดินทรงตั้ง ต่อเมื่อทรงตั้งใครให้เป็นเจ้าคุณจึงเรียกอย่างนั้นได้ ก็เป็นประเพณีสืบมาจนบัดนี้.

๒. คำว่า ไท กล่าวกันว่าเนื่องมาจากคำจีนคือ ไต ไถ ไท ไท เหตุใดจึงเขียนว่า ไทย.

คำวินิจฉัยที่ ๑

พระเจนจันทรอักษร ชี้แจงว่า

ก. คำว่า ไต คงจะตั้งเอาอักษรจีนตัวนี้ 大 อักษรจีนตัวนี้ ภาษาแต้จิ๋วอ่านว่า ไต่ ฮกเกี้ยนอ่านว่า ไค ภาษากวางตุ้ง บักกิ่ง กลาง อ่านว่า ตา หรือ คำ ในหนังสือขิงฮี้เตียน แปลอักษรว่า แรกเริ่ม ใหญ่ มหิมา ขอยกตัวอย่างที่จีนเขาใช้ในครั้งราชวงศ์เซ่ง เช่น

ว่า ได้เซ็งกิก อักษรจีนเขียนดังนี้ 大清國 คำว่า ได้เซ็งกิก
 คำนี้แปลว่า เซงมหาประเทศ ในปัจจุบันนี้ญี่ปุ่นก็ยังใช้หนังสือตัวนี้
 เป็นตำราเรียนนามเชื่อมกับชื่อบ้านเมืองของเขาว่า ได้ยิดบั้งกิก อักษร
 จีนเขียนดังนี้ 大日本國 คำว่า ได้ยิดบั้งกิก คำนี้แปล
 ว่า ญี่ปุ่นมหาประเทศ ถ้าหากจะแปลคำว่า ได้เซ็งกิก ว่า เซง
 ประเทศใหญ่ และแปลคำว่า ได้ยิดบั้งกิก ว่าญี่ปุ่นประเทศใหญ่ก็ได้
 แต่ยังไม่เคยเห็นใครแปล ถ้าหากจะแปลคำว่า ไ้ หรือ คา หรือ คำ
 คำนี้ว่า ใหญ่ ก็ได้ เคยเห็นเขาใช้แต่ส่วนแคบ ขอยกตัวอย่างเช่น
 คำว่า ได้ชื่อ อักษรจีนเขียนดังนี้ 大事 คำว่า ได้ชื่อ คำนี้
 แปลว่า การใหญ่ และคำว่า ได้เกี่ยมเกอ อักษรจีนเขียนดังนี้ 大
 減價 คำว่า ได้เกี่ยมเกอ คำนี้แปลว่าลดราคาใหญ่

๖. คำว่า ไ้ คงจะตั้งเอาอักษรจีนตัวนี้ 太 และภาษาจีน
 ทุกภาษาอ่านอักษรนี้ว่า ไ้ เป็นส่วนมาก ในหนังสือขงฮยี้เคียน
 แปลอักษรนี้ว่า ใหญ่ที่สุด และในหนังสือ ทงโพ้ว กล่าววว่า
 หนังสือตัวนี้คนครั้งโบราณเขาใช้เป็นนามสกุล ๆ หนึ่ง ขอยกตัวอย่าง
 ครั้งราชวงศ์เซง ใช้หนังสือตัวนี้ว่า ใหญ่ที่สุด เท่าที่เคยเห็นม้อย
 ๒ คำ คือ

๑. ไ้เซียงฮอง อักษรจีนเขียนดังนี้ 太上皇 คำว่า
 ไ้เซียงฮอง คำนี้เป็นภาษาฮกเกี้ยน จะเป็นภาษาฮกเกี้ยนหรือภาษา
 แตจิ๋วหรือภาษากวางตุ้งก็ตาม คงแปลได้ความอย่างเดียวกันว่า พระ
 พุทธเจ้าหลวง

๒. ชองไท้เฮา อักษรจีนเขียนดังนี้ 皇太后 คำว่า
ชองไท้เฮา คำนี้ยังเป็นภาษาฮกเกี้ยน แต่จะเป็นคำเนืองจีนภาษา
ใดก็ตาม คงแปลได้ความว่า พระพันปีหลวง อย่างเดียวกัน ถ้า
หากคำว่า ไท คำนี้เนื่องมาจากภาษาจีนที่แท้จริงแล้ว ผู้บัญญัติคำ
ว่า ไท ท่านคงจะตั้งเอาจคำว่า ไถ่ คำนี้เป็นแน่ เพราะคำว่า ไถ่ คำนี้
แปลว่า ใหญ่ที่สุด และเป็นนามสกุลของคนโบราณอีกด้วย ครั้นสืบ
เนื่องมาหลายชั่วคน คำว่า ไถ่ ก็แสดงตามคำเนืองมาทุกยุคทุกสมัย
จนว่า ไท ครอบทั่วทุกวันนี้.

๓. คำว่า ไท่ คำนี้เป็นภาษาไทย แปลว่า ผู้เป็นใหญ่ คง
จะแสดงมาจากคำว่า ไถ่ หรือ ไท นั้นเอง เหตุใดจึงเขียนว่า ไทย
ในหนังสือมูตบทธรรพกิจ ฉบับพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย)
หน้า ๓๓๒ กล่าวว่า คำนี้มิได้ตายเป็น ๒ อย่าง คำนี้มิได้ตายที่มิด้วยอ
สระกด ด้วยคำนี้มาจากภาษามครอย่าง ๑ คำที่มีแต่ไม่ตายด้วย
ด้วยเป็นคำไทยอย่าง ๑ การเขียนว่า ไท แล้วเอาตัว ย สระกดก็ยังว่า
ไทย ถ้าพิจารณาซึ่งไปอีกชั้น ๑ อาจเห็นได้ว่า ผู้มีอำนาจแผนก
อักษรศาสตร์สมัยต่อ ๆ มาคงจะเห็นได้ว่า ภาษามครเป็นภาษาบาลี
อันชัด จึงใช้ตัว ย สระกดคำว่า ไท ให้เขียนว่า ไทย ตามแบบภาษา
บาลี.

คำวินิจฉัยที่ ๒

พระพิณิจวรรณการ ชี้แจงว่าปัญหาว่า ไท ก่อว่ากันว่า

เนื่องมาจากคำฉันท์เหตุใดจึงเขียนว่า ไทย มีตัว ย แกรม ไทย
 คำนี้ ทรงดูภาษาไทยในจารึกสุโขทัยพบคำว่า “ไพร่ฟ้าข้าไท”
 หาดยแห่ง ไม่มี ย แกรมทั้งนั้น และคำว่า “ไท” เฉย ๆ
 เช่นในเริ่มจารึกหลักที่ ๓ เริ่มบอกศักราชว่า “ศักราช ๓๒๗๘
 ปี (ก) ๑ เดือนแปด ออกห้าค่ำวันศุกร์หนไทกกดต เรามบูรพผลคุณ
 นกกดตต” ก็ไม่มีมีตัว ย แกรม แต่คำว่า “พรญาภาไทย
 ราชผู้ เป็นลูกพรญาเถือไทย” มีตัว ย แกรม แผ่นที่ ๔ จารึก
 ภาษาเขมรว่า “๓๒๖๘ ศก กุร พระบาท กมรเดงอญ ฤไทย”
 ก็มีตัว ย แกรม คำว่า ภาไทย เถือไทย ถ้าตัดตัวคันธอันเป็นคุณ
 ศัพท์ออกเสียคงไว้แต่ ไทย ก็คงหมายความว่าคนไทยหรือชาติไทยนั่นเอง
 แต่เมื่อเป็นเช่นนี้ทำไมจึงเขียน “ไท” เป้า ๆ ก็มี แกรม ย เข้า
 ก็มี อาศัยหนังสือในจารึกนั้นให้แน่นอนไม่ได้เสียแล้ว ได้ก็เพียง
 ดันนิษฐานโดยประมวญความในจารึกเหล่านั้น คือสันนิษฐานว่าตัว ย
 เกิดเมื่อเรียงจารึกเป็นภาษามคร (หลักที่ ๖) มีคำว่า “ติบิฐธภา
 วญญู ถึทยยนามโก ราชา” อยู่ตรงบันทึกที่ ๗ ด้านที่ ๓ แห่ง ๓
 และมีคำว่า “ถึทยยนามโก รมุมราชา” อยู่ตรงบันทึกที่ ๓๓ ด้าน
 ที่ ๓ อีกแห่ง ๓ เมื่อเรียงพระนามพระเจ้าแผ่นดินลงเป็นภาษามครมี
 ตัว ย แล้ว ภาษาไทยก็เลยได้ ย ลงไปด้วยเพื่อให้พระนามจีนสู่ภาษา
 อันศักดิ์สิทธิ์ซึ่งนับถือกันอยู่มาก แต่คำว่า ไท ที่มีใช้พระนามพระ
 เจ้าแผ่นดินยังปล่อยไว้ดังอยู่ก่อน เห็นจะใช้คำว่า “ไท” ไม่มีตัว ย
 คัดต่อมาจากกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของตน จะมาเริ่มใช้ตัว ย เดิม

ภายหลังแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถลงมา ด้วยปรากฏว่า
เมื่อพระเจ้าติโลกราชผู้ครองนครเชียงใหม่ ทำสงครามกับสมเด็จพระ
บรมไตรโลกนาถจนระอากลับเป็นไมตรีกันแล้ว หันเข้าหาการปกครอง
โดยทางชอบธรรม จัดการบำรุงพระพุทธศาสนา มีพระเถรานุเถระ
เรียนแตกฉานพระไตรปิฎกมาก ได้แต่งหนังสือภาษามคธขึ้นหลาย
คัมภีร์ พระเถระผู้ขึ้นชื่อต่อมาในสมัยนั้น คือพระสิริมังคลาจารย์
ผู้แต่งคัมภีร์มังคลาทิปันนีได้รับยกย่องอยู่ในขณะสมัยนั้น พระสิริ
มังคลาจารย์ ได้แต่งหนังสือไว้หลายคัมภีร์ ที่เป็นเหตุให้เกิด ไท
มัตว ย ก็คือคัมภีร์จักรวาททีปนี ปรากฏอยู่ในบานแผ่นข้างซ้าย
คัมภีร์นั้นดังนี้

อิจฺจุยํ นวปุเร ปตฺติจิตฺตํ หพารามธฺตํ ทกฺขิณปจฺฉิมทิศาย
ปตฺติจิตฺเต เทยฺยภาสา: ส่วนวนฺตฺติปากฏนามวิหาเร วธฺนฺเตน ๑ ๓ ๑
สิริมงฺคโลติ คุรุหิ คหิตนามเนน มหาเถเรน ๑ ๓ ๑ กตา ๑ ๓ ๑
จักรวาททีปนี.

แปลได้ความว่า พระมหาเถรชื่อสิริมังคะระอยู่ในวิหารเรียก
ตามภาษา เทยยะ ว่าส่วนวนวัน อันอยู่ทางทิศเหนือแห่งวัดสิงห์
เมืองเชียงใหม่ ได้แต่งคัมภีร์จักรวาททีปนีไว้ด้วยประการดังนี้.

ปีที่แต่งก็มีบอกไว้ว่าจุลศักราช ๘๘๒ (พ.ศ. ๒๐๖๓)

เมื่อไทยเป็นไมตรีกับเชียงใหม่ คงจะได้หนังสือลงมาเจ้าเรือน
เมื่อเห็นคำ เทยยะ ในหนังสือนั้นก็ไปตาม ด้วยภาษามคธเป็นท่นับ
ถือกันมาก แดงการศึกษาก็ครั้งนั้นก็อาศัยพระเป็นพิน คำไท มัตว

ย จึงกตมกดินเขาสันทสนมด้วยประการฉะนี้.

เมื่อเขียนพรรณนาคำว่า ไทย มาถึงเพียงนี้ ทำให้ระดึกถึงคำ
ว่า ไท อันยังใช้กันอยู่มากในพจนานุกรม ไท ก็คือ ไท เติม
อันไม่มีตัว ย นั้นเอง แต่ทำไม “ไท” จึงไม่ถูกเติมตัว ย ด้วย
ข้อนี้ก็ต้องตอบโดยหักว่า ภาษามอญไม่มีไม้โท เขาก็ไม่ได้ และ
ไท จะแปลว่าอะไร ความรู้ดีในเวลานั้นดูเหมือนจะแปลกันว่าคำแทน
พระนามพระเจ้าแผ่นดิน ใช้ในทางแทนเทวดาก็มี ถ้ายกให้ว่าเป็นคำ
จีนดังที่พระเจนจันทรได้แปลแล้ว ปัญหาเรื่องแปลว่าอะไรก็ไม่มี
ในคำนี้ แต่เมื่อประชุมคราวก่อน (วันที่ ๓๐ เมษายน) ศาสตราจารย์
เขียนคำ “ทาม” เสนอประชุมไว้คำ ๓ ว่าใกล้ที่สุดกับภาษาทมพ
ซึ่งเป็นภาษาของศาสตราจารย์เอง มอญรายแห่ง ๓ ว่า “ตันไต” แปลว่า
“ทามพ่อ” ผู้แต่งตัวหนังสือคือ “ตันไต” คงจะนึกว่า ข้าพเจ้าเอา
“ตันไต” มาเทียบกับ “ไท” ทำไม ไม่เห็นรูปร่างและเสียงใกล้
กันเลย แต่ถ้าท่านได้ยินศาสตราจารย์พูดจะนึกพิศวงว่าใกล้กันที่สุด เพราะ
คำเนียง “ตัน” ของเขา ฟังเกือบไม่ออกว่า ตัน ตัน ตัน ตัน
ตัน หรือ ทัน ถัน ทัน ทัน ถัน ถัน คำเนียง “ไต” ของเขาก็ ไค
ไค ไค ไค หรือ ไท ไถ ไท ไท ไถ เพราะอักษรตอน
ค ก ท ฐ ของเขามีตัวเดียว ข้าพเจ้าทำงานอยู่ด้วยกันเสมอเกือบ
จะจั่วรวมโต๊ะตัวเดียวกันก็ได้เป็นเวลาดัง ๘ ปี แต่กระนั้นก็ยังต้อง
คอยครีบทูฟังคำเนียงตัวหนังสืออยู่นั้นอยู่ เพราะฉะนั้น เมื่อตัน ไค
ของทมิฬเข้ามาสู่ภาษาไทย แต่เสียงไม่ได้เอาตัวหนังสือเข้ามาด้วย จะ

เป็นท่านไท้ คือท่านพ่อ (เช่นพ่อขุนรามคำแหง) ได้บังพระมิ่ง แยก
ก็เพื่อนบ้าน จันทน์เพื่อนบ้าน เข้ามาคุ้นกันอยู่นานแล้ว ภาษาที่ไปโดน
กันและหมายความใกล้เคียงกัน มีหน้าซิกงูให้หมายความดีขึ้นด้วยใคร ๆ
ก็ต้องโดนเข้ารับทันที เพราะถนัดปากถนัดหูอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น ไท
ไท้ แม้จะเป็นคำเดียวกัน ถ้าจับตัววางตาย ไท้ จะเป็น ไท ไม่ได้
เลย แต่ ไท เป็น ไท้ ไต้ คนไท ชาติไท จะเป็นภาษาแขกไม่
ได้เลย เพราะพงศาวดารว่า ไท มาจากทางจีน แต่ท่านไท้ ขาจปน
กับแขกดังศาสตร์ว่าได้พระมิ่ง.

๓. คำว่า ขุน เช่นคำว่า พ่อขุน ลูกขุน และพ่อ
ขุนรามคำแหงมหาราช เข้าใจกันว่าเป็นคำมาจากภาษาจีนนั้น
มีอธิบายอย่างไร.

คำวินิจฉัยที่ ๑

พระเจ้านักอักษร บอกอธิบายว่า ขุน คำนี้เทียบกับภาษาจีน
หรือภาษาจีนเทียบกับภาษาไทย ในภาษาจีนมีคำเนียงใกล้เคียงอยู่ ๒ คำ
ใจความก็ใกล้เคียงหรือตรงกันก็ได้ คือ

ก. ภาษาจีนคำว่า กุน อักษรจีนเขียนไว้ดังนี้ 君 หนังสือตัว
คำเนียงจีนทุกภาษากว่า กุน เป็นตัวมาก ในหนังสือ ได้อู่มัก กล่าว
ว่า ผู้ที่มีบุญฤทธิ์ซึ่งเทพยดาขึ้นฟ้าอากาศ ให้อุบัติมาเป็นประมุข
ของมหาราชชาติหนึ่ง มีอาณาจักรกว้างใหญ่ไพศาล คือพระเจ้า

แผ่นดินนั้นและเป็นกุน. ในหนังสือเดียวกันกล่าวว่าพระเจ้าแผ่นดิน เจ้าประเทศราช และขุนนางที่มียศด้วย หนึ่งยกย่องว่ากุน ในหนังสือเดียวกันกล่าวว่า ก่อว่า ก่อว่า กุน เป็นคำยกย่องเจ้าประเทศราช และกล่าวว่า อ๋อง เป็นคำยกย่องพระเจ้าแผ่นดิน ถ้าพิจารณาคำอธิบายของหนังสือต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว คำว่า กุน คำนี้คงบัญญัติขึ้นก่อน และคำว่า อ๋อง คำนี้จะบัญญัติขึ้นภายหลัง.

ข. ภาษาจีนคำว่า กุน อักษรจีนเขียนดังนี้ 郡 หนังสือตัวนี้ดำเนินขึ้นทุกภาษาอ่านว่า กุน เป็นส่วนมาก ในหนังสือ ซังฮั้วเตียน กล่าวว่าการราชวงศ์จิวได้เป็นใหญ่ในเมืองจีน ตั้งแต่ก่อนพุทธศักราช ๕๙๓ ปี ถึง พ.ศ. ๒๘๗ ได้ใช้คำว่า กุน คำนี้ เป็นตำแหน่งนามของเมืองน้อย เช่นเมืองพิมาย ว่า กุนพิมาย เมืองปักธงไชย ว่า กุนปักธงไชย เป็นต้น ต่อมาการราชวงศ์จิ้น ได้เป็นใหญ่ในเมืองจีน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๘๘ ถึง พ.ศ. ๓๓๗ จึงใช้คำว่า กุน คำนี้ เป็นตำแหน่งนามของเมืองใหญ่ ตรงกันข้ามกับการราชวงศ์จิว เช่นเมืองนครศรีธรรมราชว่า กุนนครศรีธรรมราช เมืองนครราชสีมาว่า กุนนครราชสีมา เป็นต้น.

คำว่า ขุน คำนี้ ถ้าหากว่ามาจากภาษาจีนแท้จริงแล้ว ผู้บัญญัติคำว่า ขุน ท่านคงจะเอามาจาก กุน เป็นแน่ เพราะคำว่า กุน คำนี้แปลว่า ผู้เป็นใหญ่ แต่พวกจีนในปัจจุบันนี้ใช้คำว่า กุน คำนี้หมายความว่า นาย เช่นนาย ก. นาย ข. เป็นต้น ส่วนคำว่า กุน ที่แปลว่า เมือง ถ้าจะเทียบกับคำว่า ขุน ยังห่างไกลกันมาก

เพราะคำว่า ขุน เป็นคำขานนามยกย่องผู้เป็นใหญ่ตรงกับคำว่า คุณ อันแท้จริง.

วินิจฉัยที่ ๒

พระยาอนุমানราชชน และ พระสารประเสริฐ บอกอธิบายมา อีกนัยหนึ่งว่าคำว่า-ขุน เช่นในความว่า พ่อขุน ลูกขุน พ่อขุนรามคำแหง ะมาจากภาษาจีน หรือภาษาอะไร ยังไม่ทราบแน่ เพราะในภาษา ต่างๆ มีคำที่แปลว่า ผู้เป็นใหญ่ และ พระเจ้าแผ่นดิน, ทั้งออกเสียง ใกล้เคียงกับคำว่า-ขุน ก็มีอยู่หลายภาษา. ว่าทางภาษาจีน ข้าพเจ้าค้น พบอยู่ ๓ ตัว ซึ่งในสำเนียงแต่คำว่า-ขุน ทั้งนั้น. ขอเขียนรูปและ จดคำแปลจากปทานุกรมภาษาจีนที่ข้าพเจ้ามีอยู่ ดังนี้-

๑- 軍 แปลว่า ที่ซึ่งล้อมไว้ กองทัพ แม่ทัพ หัวหน้า, และ แปลเป็นอื่น ๆ ได้อีกมาก .แต่ไม่เกี่ยวกับเรื่องที่จะพูด^๕. ข้าพเจ้า เคยดูการเดินหมากรุกจีน ถึงตอนรุก ฝ่ายที่รุกชื่อว่า-ขุน เป็นการ บอกฝ่ายปรบักษ์ให้รู้ตัว จะได้ย้ายขุนฝ่ายตนไปเสียให้ทันตารุก. สอบ ได้ความว่า ขุน ที่บอกให้รู้ตัวว่า รุก ใช้อักษร-ขุน ตัวนี้^๕. คำว่า ได้เจียงขุน-นายทหารใหญ่ จงขุน หรือ คงขุน-แม่ทัพ ก็ใช้-ขุน ตัวนี้^๕. และอาจเชื่อมกับคำอื่น แปลความไปในทางเกี่ยวกับการ

๑. ^๕นี้กลายเป็นเสียงสามัญกลางๆ แต่จะออกสำเนียงเป็น ขุน กุ่น กุ่น กุ่น กุ่น อย่างไรก็ได้.

รบทพิพจน์ก็ได้อีกหลายตัว. กุน คำนี้ จะมีความใกล้เคียงกับไทย เห็น
 อยู่ในคำว่า ขุนพล.

๒- 君 แปลว่า พระเจ้าแผ่นดิน เจ้าผู้ครองแคว้น หัวหน้า
 บิดาข้าพเจ้า บรรพบุรุษข้าพเจ้า, และแปลอื่นๆ ได้อีกมาก. ตัวนี้
 มักใช้ตามหลังนามพระเจ้าแผ่นดิน เช่น เคียงต่งกุน ซึ่งแปลว่า
 พระเจ้าเคียงทอง. ถ้าเอาตัว-กุน คำที่สองนี้ ไปเชื่อมเข้ากับคำอื่น,
 จะมีความหมายอย่างนี้-

กุนจื้=พระเจ้าแผ่นดิน. จื้ ก็แปลว่า หัวหน้า หรือ บิด,
 เเคียงใกล้เคียงกับคำว่า-เจ้า. เมื่อ-กุน แปลว่า พระเจ้าแผ่นดิน และ
 หัวหน้า, จื้ ก็แปลเป็นอย่างเดียวกัน, เป็นการซ้ำคำ จึงน่าจะตรง
 กับคำว่า ขุน-หัตถวง พระ-เจ้า กรมวัง?

กุนจื่อ=ผู้ที่ คนชั้นสูง ผู้ที่ควรนับถือ ฯลฯ แปลตามพยัญ-
 ชนะว่า ลูกของกุน หรือ ลูกกุน, ใกล้เคียงกับคำว่า ลูกขุน มาก.

กุนม๊ะ=ผู้ปกครอง และอาณาราษฎร.

กุนฉิน=เจ้าและอมาตย์. (ฉิน คำนี้มีเรารู้จักกันดี ในคำว่า
 ดงฉิน กังฉิน)

กุนเหม้ง=คำสั่งของกุน พระราชโองการ.

กุนอึ้ง=พระเจ้าแผ่นดินเอกราช.

กุนอ้วนก็ก=ประเทศมีพระเจ้าแผ่นดินครองเป็นเอกราช.

๓- 郡 แปลว่า ที่ซึ่งชนหมู่มากชุมนุมกัน เห็นจะหมายถึง
 เมือง แคว้น เขตต์แดน. ในคำอธิบาย ว่า กุน คำนี้หมายความว่า

แคว้นที่แบ่งออกสำหรับการปกครอง มีขนาดและลักษณะต่าง ๆ กัน ตามยุคสมัย สุดแต่จะเป็นสมัยราชวงศ์ไหน ก็มีความหมายเป็นอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่จำเป็นจนกว่าให้เกิดต้องการในขั้น. คำว่า-กุน นี้ พึงจะมาเด็กใช้ในสมัยราชวงศ์หมิง คือเปลี่ยน-กุน เป็น-ฮู (กวางคฺึง=ฟู) แปลว่า หัวเมืองชั้นโท และเป็น-จิ่ว (กวางคฺึง=เจา) ว่าหัวเมืองชั้นจัตวา.

กุน คำนี้ ถ้าเพี้ยนกวางคฺึงว่า-กวัน หรือ-แควน ใกล้เคียงคำว่า-แคว ในภาษาเรามากทีเดียว. อนึ่ง มีข้อควรสังเกตในคำ กุน ตัวที่ตามัน ผิดจาก กุน-ตัวที่สอง ที่มีรูปร่างอย่างนี้ 卅 (จัดเรียกว่า หูจฺว) เพิ่มลงข้างหลัง. รูปร่างนี้ ได้ความว่าแสดงมาจากคำว่า อิบ 卅 (กวางคฺึงเป็น-ยบ), ถ้าเขียนได้ดังตัวอื่น, ให้แปลว่าเมือง หรือ ประกอบกับเมือง. เพราะฉะนั้น กุน-ตัวที่ตามัน น่าจะหมายความว่า เมืองของกุน หรือ เมืองที่กุนปกครอง. เคยทำให้นักไปถึงคำว่า พ่อขุน, ซึ่งบางที ขุน ในคำนี้จะแปลว่าเมือง อย่างของจีนกระมัง? ถ้าเป็นไปได้เช่นนั้น คำว่า พ่อขุน ก็คือ พ่อเมือง.

กุน-ตัวที่สาม ถ้าเชื่อมกับคำอื่น จะมีคำแปลเช่น-

กุนอฺว=เจ้าชั้นที่สอง, คือชั้นหลาน.

กุนจฺว=ธิดาของเจ้าชั้นที่หนึ่ง. ผิดจากคำ-กงจฺว ซึ่งแปลว่า

(๓) สมเด็จพระมหาคางราชานุภาพตรัสว่า เป็นเมืองชั้น “ขุน” ครอบครอง.

ราชาธิคา.

ใน-กุน ทั้งสามคำที่อ้างมาข้างบนนี้ ถ้าจะให้เลือกว่าตัวไหน
ใกล้เคียงคำว่า-ซุน ก็เห็นจะสมควรเลือกตัวที่สอง. อันที่จริง ตัวที่สาม
ก็เนื่องมาจากตัวที่สองนั่นเอง, จะเรียกว่าตัวเดียวกันก็คงได้.

เมื่อในภาษาจีน มีคำที่ใกล้เคียงกันถึงเช่นนั้น จะด่วนหักทักว่า-ซุน
ของเราออกมาจากจีน ก็ยังไม่มีหลักฐานอะไรมายืนยันว่าเป็นจีนคำไหน
แน่, นอกจากว่าในภาษาจีนก็มีเท่านั้น. ทั้งคำที่หมายความว่า หัวหน้า
ผู้เป็นใหญ่ ผู้ปกครอง เจ้านาย พระเจ้าแผ่นดิน หรือคำอื่นที่มีความ
หมายทำนองนี้ ในภาษาชาติอื่น ก็ยังมีอีกมาก, เช่น-

ภาษาทมิฬ มีคำว่า-โกน แปลว่า พระเจ้าแผ่นดิน. คำนี้
ได้เคยเห็นในหนังสือเรื่องอะไร เวตนั้นก็ระลึกไม่ได้เสียแล้ว เพราะ
ด่วงมานาน. แต่จำได้ว่าเคยสอบถามพราหมณ์ ป.ธ. คำศัพท์ ระบุว่า
เป็นเช่นนั้น.

ภาษาตาด มีคำว่า คาน หรือ ชาน แปลว่า เป็นใหญ่
เป็นหัวหน้า, เช่น พระเจ้าเซangkichan, พระเจ้ากูปไตชาน เป็นต้น.

ก็ชาติทมิฬ และชาติตาด นี้ ถึงแม้ภูมิอันนาอยู่คนละมุมโลก
จากเห็นมาได้ ก็จริง, แต่ทว่าหลักภาษาคงคล้ายกันมาก จน
นักปราชญ์ชาวตะวันตกโน้มไปในทางที่ว่ามาจากต้นภาษาเดียวกัน และ
จัดรวมเข้าไว้ในภาษา ที่เขารู้นานว่า ตราเนียน. เมื่อฉะนั้น คำว่า-โกน
และ-ชาน ก็อาจออกจากแหล่งเดียวกันได้.

และก็น่าจะแปลกใจ ที่คำว่า ซุน กุน โกน และ ชาน

มาพ้องกัน เพราะอาจเป็นคำออกจากภาษาตราเขียน มีมานานมาแล้ว. ต่างชาติก็นักปราชญ์ยุคความสัมพันธ์กันมาแต่ดึกดำบรรพ์ ต่างเอาไปใช้ก็ได้. ไม่จำเป็นว่าถ้ามีพ้องกันในภาษาจีน จะต้องมาจากจีนชาติเดียวเสมอไป. ทั้งจีนจะเอาไปจากภาษาไทยเดิมของเราบ้าง จะไม่ได้หรือ? เพราะในยุคราชวงศ์จิ๋ว ครึ่งเดียวดึกกว่าพุทธกาล เมืองจีนและเมืองฉ้อ ก็ได้เคยมีอำนาจเป็นใหญ่ในประเทศจีน. เมืองจีนอยู่ทางทิศตะวันตกของจีน เป็นเมืองของชาติหนึ่ง (ซึ่งเพื่อความสะดวก ขอรวมเรียกว่า) คือชาติตาด. ส่วนเมืองฉ้อ อยู่ทางทิศใต้ของจีน เป็นเมืองของชาติต่าง ๆ ซึ่งรวมเรียกเพื่อความสะดวกตามภาษาจีนว่า ม่าน อันรวมชาติไทยเดิมอยู่ด้วย. ก็เมื่อสองเมืองนี้เคยเป็นใหญ่ครอบงำประเทศจีนมาแล้วคราวหนึ่ง, ก็เป็นธรรมดาแน่แท้ ที่ชนบทรวมเนี่ยมประเพณี ตลอดจนภาษาและอื่น ๆ ของสองชาตินี้ จะต้องถูกจีนนำเอาไปใช้ จนเข้าไปซึมซาบกลายเป็นของจีนไปเสีย, ก็อาจเป็นได้.

อนึ่ง ถ้ายังจะคิดใจถามว่า กุน และ โจน เป็นตัวละอักษรกับ ขุน คือ-ก และ-ข จะว่ามาจากแหล่งเดียวกันได้อย่างไร นั้น. ตามที่ได้สังเกตเห็นมา อักษร ก ข ค ตามตัวนี้ ใช้แทนกันและกันได้ดี เพราะมีฐานกรณ์อันเดียวกัน. ยิ่งภาษาทมิฬด้วยแล้ว ก็ใช้-ก ตัวเดียวเป็นพดประดงค์ แทน ข ค ฉ ทั้ง ห ก็ได้. ยกตัวอย่าง คุณ ในภาษาสันสกฤต แต่ในภาษาทมิฬเป็น กุณ ('อัน' เป็นสักรรทท้ายศัพท์เพศชายของทมิฬ ซึ่งในคำเดิมเป็นอะการันต์ เช่น

ช้วน ลูเรียน เทวัน), ตกมาถึงเรากลายเป็น ชุฉัน, แล้วเติม ใ
ลงไปอีกทีหนึ่งเป็น ชุฉันห์ เพราะเคยมีที่เขียนแค่ ชันห์ จนชินมา
ในหนังสือว่าด้วยประเทศสยาม แต่งเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งกระทรวง
พาณิชย์และคมนาคมรวบรวมพิมพ์ เขียนชื่อเมืองชุฉัน ด้วยอักษร
โรมันเป็น Kukan, ตรงกับคำเนียง-กุกัน มากกว่า-ชุฉัน.

แต่ยังมีคำอื่นๆ อีกหลายคำที่ใช้ ก ข ค ปนๆ กันอยู่ เช่น

ก————ข		ก————ค	
เกษม	เขษม	กรุ่น	ครุ่น
กบฏ	ขบถ	กรุด	ครุด
กระหนาบ	ขหนาบ	กรว่า	ครว่า
กัดกัน	ขัดกัน	กรุย	ครุย
กนิฐ	ขนิฐ	จันทโครพ	-โครพ
เกมร	เขมร	กำแหง	คำแหง
เกิน	เขิน	กิง	คิง (King)
ข————ก		ข————ค	
ขับ (ร้อง)	กรับ	ขั่น	คั่น
ขี้ด	กรีด	ขับขัน	คับขัน
ขุ่น	กรุ่น	ขัดค้ำ	กัศค้ำ
เขะวะ	เกะกะ		
ขวาง	กว้าง		

เมื่อเรอย้ายเข้ามาถึงเพียงนี้ ยากจะออกความเห็นเด็ดขาดไป
 ดักหน่อยถึงคำ-โชน และตะคอน ว่าเป็นคำเดียวกัน, ในภาษาชะวา
 เรียกตะคอนว่า Lakon ตะกน, นี้ย้อออกจากธาตุคือ ตะก ใน
 ความว่า ไป หรือ ย้ายกราย (ดู J.R.S.B.A.S, No. 24 ใน
 เรื่องตะคอนชะวา). ถ้าเปลี่ยน - ก ในคำ-ตะกน เป็น - ข, ก็จะเป็น
 เป็น-ตะกน, ในภาษาเขมรเรียกว่า ตะโกล. พยางค์หน้าเป็นตฤ
 ไม่ถาวร เคยหายไป หรือไม่จำเป็นต้องพูด อย่างชาวบักซ์ได้แหลม
 มลายูมักตัดออกเสมอ เช่น - กระช เป็น-ช. ถึงในคำชะวาที่ออก
 จากดัตถฤต เช่น - อนุเคราะห์ เหลือแต่ - อนุเคราะห์ เป็นต้น. เพราะ
 ฉะนั้น คำว่า-ตะกน จะเหลือแต่พยางค์หลังว่า-กน ก็ไม่แปลก
 กว่าเขา. กน - กลายเป็น - โชน ก็ได้เพื่อนอีก เช่น ชมรม เป็น
 โชมโรม.

■ น เป็น ถ น ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ ๓ บรรทัด
 ที่ ๒๘ ก็มีว่า “ช้อยเหนือ” (คือ ช้อยเหลือ). หรือในคำว่า จันทน์
 เป็น Sandal-wood. หรือคำว่าทิศใต้ จันว่า นัน (เช่น นันทิน), จัน
 ได้เป็น - นัน (เช่น น้ำเกีย = นันทิน), แล้วพวกอื่นเปลี่ยน - น
 เป็น - ถ เป็น - หลัม (เช่น ไหลดำ), อีกฝ่ายหนึ่ง เดียงตัว-ม
 สะกด เป็นเลียง-ง สะกด จึงออกคำนี้ว่า-ด่าง, อันเป็น
 ที่เข้าใจได้ว่า (เหนือ หรือ บน) ได้ หรือ ด่าง, ใช้กันได้.

ในภาษาอังกฤษ เรียกพระเจ้าแผ่นดินว่า - คิง, คำนี้ก็มีเสียงคล้ายคำว่า - ชุน. ในออกซฟอร์ดดิคชันนารี (ด้วยพระกรุณาในกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์) ให้คำเทียบในภาษาอื่น ๆ ที่เป็นภาษา อินเดียน-ยุโรป ด้วยกันไว้หลายคำ. แต่มีคำในภาษาเยอรมันเก่า (O.H.G.) ว่า ชุนนิง, ชุนนิก (Chunning, Chunnie), และในภาษาเยอรมันว่า กิง, กุง (Küng, Kung). ในภาษาสวีเดนว่า กุง. (เสียงที่ข้าพเจ้าถ่ายมานี้ อาจไม่ถูกต้องทีเดียวก็ได้ เพราะไม่มีความรู้ในภาษาเหล่านี้เลย). เป็นการประหลาดอย่างหนึ่ง ที่คำว่า-กุน ในภาษาจีน จะออกเสียงว่า-กุง หรือ-จุง ก็ได้. มาพ้องเสียงกับคำในภาษายุโรปที่กล่าวมาข้างต้น. ยิ่งกว่านี้ ศาสตราจารย์มักซ์มิลเลอร์กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องภาษาศาสตร์ (The Science of Language) ว่า คำว่า-คิง ซึ่งแปลว่าพระเจ้าแผ่นดินนั้น ออกจากคำว่า คินิง (Cyning) โดยขาดเสียงกับคำว่า-ชนก ในภาษาดั้งเดิม ซึ่งแปลว่าเป็นบิดา, หรือผู้ให้กำเนิดแห่งชาติตน, หรือผู้ปกครองอย่างพอ. ไปพ้องกับคำแปลแห่งหนึ่ง ของคำว่า กุน-ตัวที่สอง ที่ในภาษาจีนว่า บิดาข้าพเจ้า บรรพบุรุษข้าพเจ้า.

ไม่เคยนึกเลยว่า คิง และ กุน ชุน จะมีเนื้อความใกล้เคียง

■ ก และ จ นี้ ท่านว่าเป็นตัวเดียวกัน แผลงใช้แก่กันและกันได้ เช่น จรวจ-กรวด. Chin (อังกฤษ) = Kinn (เยอรมัน). เกียง ในภาษาจีนเป็น เจียง ก็ได้.

ซ่งกน ด้วยเป็นคนตะพุกภาษาแท้ ๆ. แต่ทำไมได้ เพราะเป็น
ของบรมนพนาโบริณมาแล้ว, ใครเล่าจะกล้าปฏิเสธลงไปได้ว่า
มนุษย์เราไม่เคยเกี่ยวข้องกัน? เพราะฉะนั้น คำว่า - ชุน จึงยุติ
ลงไปไม่ได้ว่ามาจากจีนหรือมาจากภาษาอะไร, หรือใครได้ไปจาก
ใคร, นอกจากที่เคยประสมว่า มีคำคล้ายคลึงกันในคำว่า - ชุน
อยู่มากภาษา เท่านั้นแต่.

๔. คำว่า มุสิกนาม โสณนาม คชนาม ฯลฯ ที่มีตอน
ท้ายประกาศเลื่อนกรมเจ้านายนั้น สงสัยว่าจะหมายถึงไปประสูติ
หรือ^๕ที่ได้เลื่อนกรมหรือเฉลิมพระยศ แต่สอบดูเห็นผิดคะเน
ทั้งสองประการ ที่ว่ามุสิกนาม โสณนาม คชนาม ฯลฯ นี้
มีหลักฐานว่าอย่างไร.

คำวินิจฉัย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ทรงขอให้พระยาโหราธิบดีค้นหาหลักฐานทางตำราโหราศาสตร์ พระ-
ยาโหราฯ ถวายอธิบายว่า คำว่า มุสิกนาม โสณนาม คชนาม ฯลฯ
ที่มีตอนท้ายประกาศเลื่อนกรมเจ้านายนั้น นามทั้งนั้นมาในทางโหรา
ศาสตร์ ท่านกล่าวไว้ว่า เป็นนามพระเคราะห์ทั้ง ๘ และมีอักษร
■ หมู่ คือ

นเรศวร ๑ วันจันทร์ ท่านไข้อักษร ทะ กฤษดา ๑ สมเด็จพระ-
 พระยาคาวง ๑ วันเสาร์ ท่านไข้อักษร ตะ (ตะกับทะอักษรเดียวกัน)
 ทิศวร ๑ ตามคัมภีร์ ไหริศาสตร์นิยมดังนี้ทุก ๆ พระองค์

หมวดเบ็ดเตล็ด

๑ เรื่องศัพท์บางคำ

พระราชธรรมนิเทศ ดั่งอธิบายเรื่องศัพท์บางคำ ซึ่งได้อรรถ
คัดตอนจากปกรณัมพจนานุกรมของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจาร
ยางกูร) ฉบับราชบัณฑิตยสถานพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ มาดั่งดังนี้.

ก. เถลงพ่าย ยวนพ่าย

๑ อันพ่าย^๕เองนั้นว่าแพ้แปลขยาย
เถลงพ่ายยวนพ่ายนิยายมี
เถลงพ่ายอธิบายว่ามอญแพ้
ว่าถาวแพ้แต่ต้องจำที่ดำคัญ
คำว่ายวนยกเป็นชื่อถาวน้ำหมึก
พอกพุงคำนี้จะว่าแต่เพรงคราว
ที่ต้นคำซ้ำคิดว่าโยนะ
อ่านว่ายวนควรขอไม่ต่อเติม
ผู้รู้แท้แก้ไขได้จะขึ้น
พากย์พระวิภูษไชยก็ใช้ตรง

เหมือนคำว่าโจรร้ายมันพ่ายหนี
ต้องว่าที่เทียบคำหรับฉบับบรรพ์
อีกคำแปลยวนพ่ายไม่ผิดฉัน
ว่ายวนนั้นก็ทำไมไฉนเป็นถาว
ความ^๕นั้นทุกจะใคร่รู้ดูสืบถาว
เขาเรียกชาวโยนกยกคำเดิม
แปลงเอาโฮไปเป็นวะระเดริม
ที่คำเดิมโยนางค์ราชวงศ์
ก็มีคู้ความตามประสงค์
จะเห็นถงว่าไม่งามก็ตามใจ ฯ

ข. ทำเนียม ธรรมเนียม

๑. หนึ่งคำใช้ว่าทำเนียมธรรมเนียมนี้ แต่เดิมที่ใช้ประจำคำสยาม
คือแสดงเทียบว่าทำเนียมคืบตาม ดูกังามในระเบียบว่าเทียบเทียบ
ซึ่งเปลี่ยนใช้ธรรมเนียมหรือหัน คือทรงธรรมจ่อมจบพิภพเดียว
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่มีเทียบ โปรดให้ ใช้ธรรมเนียมอย่างนั้นมา
ด้วยอ้างคำรับมะนิยะมะ มะคะระทางพจนานาษา
จะเขียนอย่างช้างไทยที่ใช้มา ก็เขียนว่าเป็นทำเนียมทำนองคำ
ธรรมเนียมแปลความตามมคธ ว่ากำหนดธรรมดาดูค่าหัด
เหนี่ยงคงแน่นแต่ตบทกวรรคจำ ให้รู้ชำนานูนี้เกร่งตฤกตรอง ฯ

ค. โมโห

๑. หนึ่งคำกล่าวแก่ผู้เป็นมคธ แต่เดือนตคความบาฟที่บรรหาร
คือโมโหเวทนาใช้มานาน กับตั้งถาวรนี้อีกคำจำวินิจฉัย
โมโหนั้นแปลว่าหลงตรงกับศัพท์ ข้างไทยกลบใช้ว่าโกรธโหระจิตร
เหมือนโมโหขึ้นมาซ้ำไม่คิด ผิดก็ผิดชอบก็ชอบคงคอบมัน
เห็นคนหยิ่งโยโสโมโหเกิด ดูเอาเถิดเขายั่วโมโหฉัน
โมโหก็ตุ้มมุจิตรคิดไม่ทัน เช่นนั้นพูดโมโหว่าโกรธา
ความระแวงแพลงพาดคดตามคธ ยกเป็นพจน์ข้างสยามภาษา
ด้วยทั้งเด็กผู้ใหญ่ใช้กันมา ต้องยอมเป็นวาจาจนครกถาย ฯ

๑. เวทณา

๑ เวทนาเป็นภาษามะคะระ ในคำพระบาทนั้นมหาย
 เนื่อความแปลเหมือนเหมือนไม่เค็ดอนคตตาย จะขยายแปลคำจำวิจารณ์
 เวทนาว่ารู้แจ้งอารมณ์ คือสุขทุกข์มัชฌมแยกบริหาร
 เกิดแต่ของข้องกระทบครบทวาร จักขุได้สดับชวนทั้งกายใจ
 คัมภีราคูหฺพทั้งไดกถิน กับอีกชั้นตรรกกำหนดได้
 กายกระทบถูกสัมผัสทำนจัดไว้ วิญญาณในรู้ตระหนักประจักษ์ความ
 เมื่ออารมณ์มาสัมผัสทวารหก ทำนแยกยกแบ่งบันสรวรเป็นสาม
 หนึ่งในคือคือสลายขยายนาม อนึ่งความทุกขร้อนชื้นชุ่มทรวง
 อนึ่งนั้นอุเบกขาว่าเพ่งเฉย คือแหวกเฉยสุขทุกข์ขอโดยห่วง
 ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุขสันทั้งปวง สล้ามกระทรงนเป็นข้อเวทนา
 แล้วท่านแจกแยกคัดจัดอีกสอง ต่างด้วยคลองจิตเรตินในแถวห้า
 โทมนัสโสมนัสคัดกันมา นึกชื่อเวทนาโดยอารมณ์
 ยามเมื่อเห็นของงามพยายามดับ คนตรีขับร้องชวนประสานสม
 อีกเครื่องหอมได้ถูบแด่สุดคม ระสำรมณ์เสผพรศที่โอชา
 ได้สัมผัสผูกเมารอกผ้าผ่อน ละอออ่อนนัยวณดำฤชณา
 ฤาตั้งวาสนารักถกริธา ซึ่งเอบอ้มในอรุณวันรมณ์
 หันทราบความตามถานที่สังเกด ซึ่งบอกเหตุตาภยศึกกำหนดลม
 ให้แจ่มจิตรพิพพันด้วยชื่นชม เรียกอารมณ์โสมนัสจัดเป็นกอง
 ถ้าได้เห็นแดงไฉนไดกถินรส ถูกแขงอยาบทราบบทยุบผลอง
 ให้เศร้าจิตรเสียใจในทำนอง นี้เป็นกองโทมนัสเวทนา

ความในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ฝึกกับเสียงคนไทยที่เข้ามา
 แต้นส่งสารเวทนาหนักหนานัก
 เวทนาสารพัดที่จักยก
 เห็นดังในความเป็นเหตุหมก
 เป็นแผนกแยกจากนครไป

ตามกระแสในนครภาษา
 ว่าสมเพชเวทนามักทรมาน
 ด้วยนงลักษณ์จะมาพราภไปจากอก
 เป็นวาทจกภาษาไทย
 กระแสบทบอกความตามวิสัย
 ยกเป็นคำคนไทยใช้กันเอง ฯ

จ. สังสาร

๑ ยังสังสารนี้อีกคำก็จำยาก
 เพราะคนไทยพูดใช้กันคนๆ
 คำสังสารซึ่งบรรพการตามมค
 คือเวียนว่ายตายเกิดในโลกลี้
 ท่านเรียกว่าสังสารวัฏฏ
 หนังสือเรียกสังสารมหรณพ
 ความในพระคำภีร์นั้นมีชัด
 ไม่ถูกกับคำไทยที่ใช้นาน
 แต้นส่งสารเขามาตยมีสังสร
 ชาติสังสารพระกุมารองค์นั้นด
 เป็นต้องทางวางแยกแจากให้รู้
 ผู้ที่มักฟังเพื่อนได้เตือนใจ

จะวิภาครากโคนให้โดนแสง
 ไม่ถูกเพลงกับมคหวิธ
 ว่าต้องเที่ยวไม่กำหนดถานวิธ
 จนไม่มีเบ้องคันคันไม่ภ
 เทบทุกคนเวียนอยู่ไม่รู้จบ
 ต้องหมุนไปกว่าจะพบพระนิพพาน
 ท่านเรียกสังสารวัฏฏว่าสังสาร
 คือสังสารสมเพชเวทนา
 มาทุกขอันยากจะเป็นที่หักสา
 ความเชื่อนว่านี่สังสารขานข้างไทย
 ถ้าใครดูแล้วอย่าคำจำให้ได
 ดึกว่าให้ตเถอเถอเถอเถอเถอเถอ ฯ

๒. เรื่องเครื่องสักการะถวายพระเจ้าแผ่นดิน

อธิบายของพราหมณ์ สุพรหมณฺย ศาสตร์

เรื่องเครื่องสักการะถวายพระเจ้าแผ่นดิน พราหมณ์ สุพรหมณฺย ศาสตร์ ได้แต่งเสนอความเห็นท่านผู้หนึ่งซึ่งได้ปรึกษานานมาแล้ว บัดนี้ผู้แต่งได้ส่งเรื่องมาลงในบันทึกสมาคมวรรณคดี เพื่อขอให้ตีพิมพ์ช่วยพิจารณาและอธิบายหลักฐานเพิ่มเติมให้แจ่มแจ้งขึ้นอีก.

“ในคำแปลเวดสันตรชาดก (นิบาตชาดก เล่ม ๒๒ พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๔ หน้า ๒๖๗) พรรณนาทางเสด็จว่า “ที่พนักกาดาชไปด้วยเครื่องบูชา ๓ อย่าง คือดอกหญ้าแพรกเข้าสารเมถุนพรหมลักกาทังดอกมะลิและเร้าดอกดอจด ๖๐ โยชน์” ได้สอบดูในคัมภีร์ภาษามคธพบคำในชาตกอุรูกถา (ภาค ๓๐ พ.ศ. ๒๔๖๔, หน้า ๕๐๐) อธิบายคาถา “ปฏฺยคุโต ราชมคุโค วิจิตฺโต ปุปฺผสณฺฐโต” ฯลฯ ว่า “ปุปฺผสณฺฐโตติ ตาขปญฺจเมทธิ ปุปฺผเมทธิ สณฺฐโต” ดังนี้ ประโยค^๕นี้ได้ความรู้แน่นอนเห็นเพียงว่าสิ่งของที่ใช้ถวายราชวิถันมี ๓ อย่าง คำว่า “ตาข” ในนั้นทำความเข้าใจยากเพราะตามธรรมเนียมแปลว่าเข้าดอก แต่ในประโยคที่อ้างมานี้^๕ที่ศัพท์รวมคือ ปุปฺผเมทธิ ต้องความว่า ตาข เป็นดอกไม้ชนิด ๑ เพราะอาจแปลได้อย่าง ๑ ว่า “ถาดด้วยดอกไม้มีตาข เป็นที่ ๕” ตาข ศัพท์^๕นี้หนึ่งคือดิถีนั้นว่าดังสักฤกษ์ว่าเป็นชื่อต้นไม้ชนิด ๑ คือ “อุคฺร์” (ดูเหมือนจะเป็นต้นแฝก แต่ อุคฺร์ หรือ แฝก จะมีดอกด้วยหรือไม่ก็หาทราบไม่) ดิถีนั้นว่าดีของ “สุมาคม

วรรณคดีบาติ" (Pali Text Society ในประเทศอังกฤษ) ว่า "ดาซ" เป็นดอกไม้ชนิด ๑ แต่ที่มาของดาซศัพท์ตามที่อ้างไว้ในคิกษณารัตน์ ทุกๆ แห่ง แปล "ดาซ" ว่า "เข้าดอก" ก็ได้ ถึงประโยคว่า "ดาซ ปรณญเกหิ ปุပ္พะหิ" ก็ควรแปลว่า "ด้วยดอกไม้ซึ่งมีเข้าดอกเป็นของ ประกอบที่ ๕" ดังนี้ เพราะมีธรรมเนียมในประเทศอินเดียมาแต่โบราณ เมื่อรับเสด็จเจ้าแผ่นดินไปรับเข้าดอกดอกไม้ก็ใช้ไปรับเหมือนกัน หาหลักฐานได้ในวรรณคดีดังดังฤต เช่นนิพนธ์ของกาฬิตาตเป็นต้น ดังนี้ บังชี้ว่า อัญฐกา กล่าวชื่อไว้เพียง ๒ อย่าง คือ เข้าดอกและดอกไม้ และการไปรับดอกไม้และเข้าดอกตามทางเสด็จเป็นธรรมเนียม ประเทศอินเดียซึ่งมีหลักฐานอยู่แล้ว ส่วนดอกหญ้าแพรกเข้าดาร์และ เมล็ดพรรณผักกาด ซึ่งปรากฏชื่อในคำแปลนั้นไม่มีหลักฐานในบาติ หรืออัญฐกา มีแต่ที่บันทึกเวสตันทรชาดก ซึ่งพระศรีมังคลาจารย์ แต่ง ในเมืองเชียงใหม่แผ่นดินพระเจ้าติโลกราช จึงจะนำหลักฐานตาม ธรรมเนียมอินเดียมาอ้างไว้บ้างพอประกอบเรื่อง

เข้าดาร์. เมื่ออวยพร ชาวประเทศอินเดียมีธรรมเนียมใช้เข้า ดาร์ไปรับด้วย เข้าดาร์นั้นย่อมดีด้วยขมิ้นหรือชาด และเรียกว่า "อักษตา"

ดอกหญ้าแพรกและเมล็ดพรรณผักกาด. หนังสือ "กุมาร ฌมภพ" ของกาฬิตาต ตอนที่ว่าด้วยการวิอาหะของนางอุมาว่าเวลา นั้นทรงพวงมาลัยร้อยด้วยหญ้าแพรก (ไม่ได้กล่าวว่าดอกหญ้าแพรก) และเมล็ดพรรณผักกาดสีขาว ด้วยทั้งนี้เป็นของอันเป็นมงคล ดังนี้ แต่

การที่ไร้หญ้าแพรกและเมล็ดพรรณผักกาดเช่นนั้น ไม่ได้เคยเห็นมีกต่าง
ในหนังสืออื่นใดนอกจาก "กุมารธัมมพ" นี้ ขรรมนิยมอีกประการ
ใช้ตัวแต่เมล็ดพรรณผักกาดดีขาวโปรยที่ทำพิธีเพื่อขับผีร้าย ฯลฯ

เรื่องเท่าที่อธิบายมาสรุปความได้ว่า เจ้าตำ คอกมณี (แปล
ความกว้างออกไปว่า คอกไม้ที่นิยมกัน) และเจ้าคอกซึ่งปรากฏใน
คำแปลเวดด้้นครุฑก ว่าใช้โปรยตามทางเดินนั้น ถูกด้อยกับขรรม
นิยมของประเทศอินเดียแล้ว แต่ที่นับหญ้าแพรกเข้าอีกนั้น หาไม่พบ
หลักฐานทั้งในบาลีและคัมภีร์ดังตฤต.

ความเห็นในเรื่องแปลงอักษรไทยเป็นโรมัน

ของกรมวิชาการ กระทรวงธรรมการ

๑. หลวงวิจิตรวาทการ แสดงว่า ในส่วนที่เกี่ยวกับสระนั้น ก็เห็นด้วยหลักการที่กรรมการได้ตั้งมา เพียงแต่จะเสนอความเห็นให้แก้ไขเล็กน้อย แต่ส่วนที่เกี่ยวข้องแก่พยัญชนะนั้น หลวงวิจิตรวาทการไม่เห็นสอดคล้องกับหลักที่คณะกรรมการได้ตั้งไว้ จึงจะได้แสดงออกเป็นส่วนตัว ไป.

ก. สำหรับสระ

๑. สระที่ใช้โดยคำพ้องและสระละมิม ตามที่กรรมการได้ทำมานั้น เห็นว่าดีมากอยู่แล้ว แต่ในเวลาที่ลงพิมพ์แบบสระเหล่านี้ในเครื่องพิมพ์ใหญ่ รู้สึกความลำบากอยู่ประการหนึ่ง คือ การใช้ Comma คือ , ให้ตัวหนังสือ เช่น o เป็นการเรียงลำบาก และต้องแยกบันทึกให้ห่างมาก ถ้ามีละมิมก็เกือบไม่ทราบว่า Comma ตัวนั้นอยู่ในบันทึกใด หรือแม้จะทราบได้ก็ดูไม่งามตา แต่เครื่องพิมพ์ในเมืองเราตั้งแต่ได้บัญญัติวิธีเขียนภาษานาดีโดยใช้จุดใต้ตัวหนังสือแทนการันต์แล้ว ก็มีเครื่องมือสำหรับใช้ Full Stop ใต้ตัวอักษรได้ง่าย

และชิตกันต์ แต่ถ้าหากใช้ Full Stop คือ . ไว้ได้ตัวหนึ่งชื่อเช่น
๐ ดัง^๕นี้ ง่ายแก่การเรียง และแนบเนียนที่ ในเรื่องนั้นกล่าวสำหรับ
เครื่องพิมพ์ใหญ่ ถ้าเป็นพิมพ์ดีดแล้ว ก็ไม่เป็นปัญหา แต่ถ้าคิดหา
วิธีให้เป็นความสะดวกด้วยกันทั้งพิมพ์ใหญ่และพิมพ์ดีดด้วยแล้ว ก็ขอ
เสนอว่า ควรใช้ Full Stop คือ . ไว้ได้สระแทน Comma เช่น ๐.๐

๓. การจัดแบ่งสระออกเป็น ๓ พวก คือ เป็นอย่างทั่วไป อย่าง
สั้น และอย่างยาว หรือที่จัดให้มี อย่างทั่วไปและอย่างชัดเจน เช่น
๐ ๐ ๐ นั้น เห็นว่าเกินความต้องการ ควรให้มีแต่อย่างชัดเจนอย่าง
เดียว คือเอาอย่างทั่วไป เป็นอย่างเดียวกัน ส่วนเดียวกันนั้น คงเดิม
คือใช้-ข้างบน เช่น ๐ (อะ) ๐ (อา) ๐ (อึ) ๐ (อุ) ๐ (อู) ดัง^๕นี้
เป็นต้น ให้เป็นที่เข้าใจกันว่า ถ้าไม่มี - ข้างบนจะต้องเป็นเสียงสั้น
ถ้ามี - ข้างบนจะต้องเป็นเสียงยาว วางให้แน่นอนตายตัวไปเสียทีเดียว
และถ้าทำดังนี้แล้ว แลวที่ใช้ - ข้างบน เช่น ๐ ดัง^๕นี้ก็ไม่ใช่จำเป็นต้องมี
ขอเสนอว่า การใช้เครื่องหมาย - ไว้ข้างบนดัง^๕นี้ ทำให้การเรียง
พิมพ์ลำบากอย่างยิ่ง แม้แต่จะพิมพ์ดีดก็ลำบากเหมือนกัน แลวที่ใช้
- อย่าง^๕นี้ ควรตัดออกได้ เพราะไม่จำเป็น และที่มีไว้ทำ
ความลำบากให้มาก.

ข. สำหรับพยัญชนะ

ในเรื่องพยัญชนะนี้ การที่คณะกรรมการเพิ่งตั้งเอา Phonetic คือการออกเสียงเป็นคำคณัน ก็มิเหตุผลอยู่ แต่แบบที่กรรมการตั้งมานั้น หาดวงวิจิตรวาทการเห็นว่า เป็น Phonetic มากเกินไป และจะเกิดความลำบากขึ้นภายหลัง ในเวลานี้เรากำลังทำการแปลงอักษรไทยเป็นอักษรฝรั่ง แต่เราต้องระลึกถึงว่า ในภายหน้าเราจะต้องทำการแปลงอักษรฝรั่งลงเป็นไทยบ้าง และการแปลงทั้งสองอย่างนี้ ถ้าจะวางหลักเป็นอย่างเดียวกันไม่ได้ ก็ควรให้มีหลักที่ใกล้เคียงที่สุด ฉะนั้นจะตั้ง Scientific เสียทีเดียวไม่ได้.

การถือ Phonetic เป็นคำคณัน ถ้าเชื่อแน่วไว้ว่า ฝรั่งจะอ่านถูกต้องตามที่เราคำต้องการจริง ๆ ก็เป็นการดีมาก แต่หาดวงวิจิตรวาทการได้ตั้งเอาคำที่กรรมการตั้งเป็นตัวอย่างไว้ให้ฝรั่งอ่านดู ก็ไม่ได้ Phonetic ตามที่ต้องการ เช่นตั้งเอาคำ “วัดเบญจมบพิตร” ให้อ่าน ก็ได้เสียงเป็นอะไรอื่นไปหมด ไม่ได้เสียงว่า “วัดเบญจมบพิตร” ที่เราคำต้องการให้เป็น ได้ตั้งเอาคำว่า “หนองน้ำจืด” ให้อ่าน ก็ไม่ได้ Phonetic ของ “หนองน้ำจืด” เลยกลายเป็นอะไรไปไม่ทราบ.

เมื่อปรากฏว่า การถือ Phonetic เป็นหลัก ไม่ทำให้เราได้ Phonetic สมความประสงค์แล้ว ก็ถือ Scientific เป็นหลักเสียดีกว่า.

การที่กรรมการวางหลักให้ใช้ตัวสะกดตัวเดียว เช่น แม่กนก็ใช้ N สะกดทั้งหมด และแม่กต ก็ใช้ T สะกดทั้งหมดนั้น หอวงวิจิตรวาทการเห็นว่าแทนที่จะทำให้ง่ายขึ้น กลับจะทำให้ยาก เพราะจะต้องวางหลักขึ้นอีกข้อหนึ่งว่าตัวหนึ่งคือตัวเดียวกัน เมื่อเป็นตัวสะกดอยู่ท้ายคำให้ใช้อย่างหนึ่ง เมื่ออยู่กลางคำให้ใช้อย่างหนึ่ง เช่นคำว่า ราช (ราชะ) ตัว ช ตัวนั้น ถ้าอยู่กลางคำเช่น ราชบุรี ต้องใช้ Ch แต่ถ้าไปอยู่ท้ายคำ เช่น นครศรีธรรมราช ต้องใช้ตัว T แต่ถ้าจะถือลงไปให้แน่ว่า ตัว ช ต้องใช้ Ch เสมอ ไม่ว่าอยู่ที่ไหนดังนี้จะดีกว่า.

รวมความตามความเห็นของหอวงวิจิตรวาทการว่า การถือ Phonetic มากเกินไป จะสะดวกแต่ในเมืองต้น แต่จะไปลำบากภายหลัง และทำให้เสียหลักอักษรศาสตร์ไปหมด ฉะนั้น หอวงวิจิตรวาทการ จึงขอเสนอว่าตามหลักการ (In principle) ควรถือ Scientific เป็นสำคัญแต่ถ้า Scientific นั้นไปขัดกับ Phonetic เข้า จึงโอนเข้าไปหา Phonetic.

อาจะมีผู้ค้านว่า ถ้าถือ Scientific มากเกินไป คำที่เขียนเป็นไทยอย่างหนึ่ง เมื่อเขียนเป็นฝรั่งจะกลายเป็นอย่างหนึ่ง เช่น คำไทยว่า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เราเขียนตัวฝรั่งว่า Chulalankar ana University ข้อนี้ทำให้ผิดสำเนียงไปมาก แต่ความผิดอันนี้ไม่ใช่เพราะเราเดินตาม Scientific ที่จริงเป็นเพราะเดินเขตต์ Scientific ไป เป็นความผิดของเราเองที่เราไม่แปลงคำไทยเป็นฝรั่ง

ลงไปโดยตรง เราเคืองทางอ้อมมากเกินไป คือ เราเอาคำไทยไป
 แปลงเป็นมคอ หรือถึงดักฤดเสียก่อน แล้วจึงแปลงเป็นฝรั่งอักษร
 หึ่ง ฉะนั้น หลักอันง่ายที่สุดที่เราควรยึดในเรื่องการแปลงอักษร
 คือให้ดำเนินตาม Scientific แต่ต้องถือเป็นหลักว่า ให้แปลงคำไทย
 ออกไปเป็นฝรั่งทันที โดยไม่ต้องไปแปลงกลับเป็นมคอ หรือถึงดักฤด
 เสียก่อน ถ้าดำเนินตามหลักอันนี้แล้ว การแปลงคำอักษรง่ายขึ้นมาก
 และจะได้ผลซึ่งจะ Compromise ทาง Phonetic กับ Scientific
 ตามที่กรรมการต้องการ.

บัญชีหนังสือคำโคลง

หนังสือเรื่องต่าง ๆ ที่แต่งเป็นคำโคลงและโคลงเบ็ดเตล็ด มีฉบับอยู่ในหอพระสมุด ฯ สำหรับพระนคร ๑๑๖ เรื่อง (นับเฉพาะเรื่องที่มีโคลงตั้งแต่ ๕๐ บทขึ้นไป เพื่อประกอบการพิจารณาในการประชุมคราวหน้า) เรียงลำดับตามสมัยที่แต่งดังต่อไปนี้ คือ

ก. ฉบับพิมพ์

สมัยกรุงศรีอยุธยา

๑. เรื่องนิราศนครสวรรค์	ศรีปราชญ์หรือพระศรีมโหสถ
แต่ง
๒. โคลงโลกนิติ	ไม่ปรากฏผู้แต่ง แต่สมเด็จพระ
กรมพระยาเดชาดิศร ทรงชำระ
ในกรุงรัตนโกสินทร เมื่อ
พ.ศ. ๒๓๗๔
๓. เรื่องกล่าวศรวดศรีปราชญ์	ศรีปราชญ์ แต่ง
๔. เรื่องเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระนารายณ์	หลวงศรีมโหสถ แต่ง

๕. เรื่องทวาทศมาศ ขุนพรหมมนตรี ขุนศรีภักดีราช
ขุนตำรวจประเสริฐ ช่วยกันแต่ง
๖. เรื่องนิราศหริภุญไชย ไม่ปรากฏผู้แต่ง แต่แต่ง
ประมาณเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๐
๗. โคตงกวีโบราณ ไม่ปรากฏผู้แต่ง

สมัยกรุงธนบุรี

๘. เรื่องยอพระเกียรติ นายถ้วน มหาเด็ก แต่ง
พระเจ้ากรุงธน พ.ศ. ๒๓๓๕

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

รัชกาลที่ ๑

๙. เรื่องกระบวนพยุหยาตรา เจ้าพระยาพระคลัง (หน)
เพ็ชรพวง. แต่ง
๑๐. เรื่องธรรมเสริญพระเกียรติ พระขำนิโหวาร แต่ง
พระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลก.
๑๑. เรื่องงานพระบรมศพ กรมหมื่นศรีสุเรนทร
พระเจ้าหลวงรัชกาลที่ ๑ ทรงพระนิพนธ์

รัชกาลที่ ๒

๓๒. เรื่องเฉลิมพระเกียรติ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร (คือ
รัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
อยู่หัว) ทรงพระราชนิพนธ์
๓๓. เรื่องนิราศพระยาตรังค์ พระยาตรังค์ แต่ง
ไปทัพพะม่า
๓๔. เรื่องนิราศตามเตด็จทัพ ไม่ปรากฏผู้แต่ง
ถ้าน้ำน้อย แขวงจังหวัด
กาญจนบุรี.
๓๕. โคลงกระทู้ของเก่า พระเทพโมลี (กลั่น) พระยา
ตรังค์ช่วยกันแต่ง
๓๖. โคลงคั่นเฉลิมพระเกียรติ พระยาตรังค์ แต่งเมื่อ
พระบาทสมเด็จพระพุทธฯ พ.ศ. ๒๓๖๓
เลิศห้านภาดล.
๓๗. เรื่องนิราศนรินทร์ นายนรินทร์เบศว์ (อิน) แต่ง
เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๒

รัชกาลที่ ๓

๓๘. เรื่องเฉลิมพระเกียรติพระบาท สมเด็จพระบรมชนกนาถใน
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รด ทรงพระนิพนธ์
เรื่องทรงปฏิสังขรณ์
วัดพระเชตุพน ฯ

๓๘. เรื่องนิราศกรมหมื่นเดช
อดิศร เสด็จไปทัฬห
เวียงจันทร์ กรมหมื่นเดชอดิศร ทรงพระ
นิพนธ์ พ.ศ. ๒๓๖๘
๓๙. โคตงศาธารายวัดพระ
เชตุพน. หลายกวีช่วยกันแต่ง
๔๐. เรื่องรามเกียรติ์จารึกศิลา
สลักเป็นภาพทศนักษัตร
อุโบสถ วัดพระเชตุพน ฯ หลายกวีช่วยกันแต่ง
๔๑. เรื่องนิราศพระประชม กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ทรง
พระนิพนธ์ พ.ศ. ๒๓๘๒
๔๒. เรื่องจินตามณี กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ทรง
พระนิพนธ์ พ.ศ. ๒๓๘๒
๔๓. ประชุมโคตงกวีจารึกวัด
พระเชตุพน ฯ หลายกวีช่วยกันแต่ง
๔๔. เรื่องนิราศสุพรรณ สุนทรภู่ แต่ง

รัชกาลที่ ๔

๔๕. สุภาษิตโคลงใหม่ ส้มเต๋จกรมพระยาเดชาดิศร
ทรงพระนิพนธ์

๒๗. เรื่องสุภานิตประจำภาพใน อาจารย์อินโช่ง แต่ง
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
๒๘. เรื่องพระราชประวัติ สมเด็จพระยาปวเรศวริยา
พระบาทสมเด็จพระจอม 隆กรณ์ ทรงพระนิพนธ์
เกล้าเจ้าอยู่หัว
๒๙. เรื่องเรือพระประทีป หลวงสารประเสริฐ (นุช) แต่ง

รัชกาลที่ ๕

๓๐. โคกลงขันพระราชพิธีแห่ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๕
โสกันต์ พ.ศ. ๒๔๓๕
๓๑. เรื่องเบ็ดคลองเปรมประชากร พระยามหาอำมาตย์ (หรุ่น)
แต่ง พ.ศ. ๒๔๓๕
๓๒. เรื่องนิราศท้าวสุภักดีการ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕
ภักดี พ.ศ. ๒๔๓๖
๓๓. เรื่องพิธีถือน้ำและคเชนท พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕
วิศว์ฉนวน พ.ศ. ๒๔๓๗
๓๔. โคลงสุภานิตใหม่ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕
และ กวี่อินม้าง พ.ศ. ๒๔๓๐
๓๕. โคลงสุภานิตเจ้านาย เจ้านายหลายพระองค์ทรงพระ
นิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๓๐

๓๖. โคตงสุภานิตใหม่ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ทรง
พระนิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๒๐
๓๗. เรื่องนิราศวัดรอก หลวงธรรมาภิมณฑ์ (อีก)
แต่ง พ.ศ. ๒๔๒๘
๓๘. โคตงภาพพระราชพงศาวดาร พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๕
และกวีอนันต์ พ.ศ. ๒๔๓๓
๓๙. เรื่องเฉลิมพระเกียรติ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๕
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ฯ และกวีอื่น ๆ แต่ง พ.ศ. ๒๔๓๐
๔๐. โคตงกระทู้จริยาณ หตยาภักดิ์ช่วยกันแต่ง
พ.ศ. ๒๔๓๖
๔๑. โคตงศรีอนุสรณ์ พระฤทธิ (บัว) แต่ง
พ.ศ. ๒๔๔๓
๔๒. เรื่องไว้อาลัยพระเจ้าบรมวงศ์ หลวงมหาสิทธิโวหาร (ดื่บ)
เธอ พระองค์เจ้าศิริวงศ์ แต่ง พ.ศ. ๒๔๕๓
วัฒนเดช
๔๓. เรื่องรามเกียรติ์ในพระ หตยาภักดิ์ช่วยกันแต่ง
ระเบียงวัดพระศรีรัตน
ศาสดาราม
๔๔. โคตงพิพิธพากย์ หตยาภักดิ์ช่วยกันแต่ง
๔๕. โคตงอุทัยพากย์ หตยาภักดิ์ช่วยกันแต่ง

๔๖. เรื่องพระราชพิธีทวาทศมาส สมเด็จพระนารายณ์ ๑
ทรงพระนิพนธ์
๔๗. ประชุมโคลงพระนิพนธ์ สมเด็จพระนารายณ์เทววงศ์
วโรปการ
๔๘. เรื่องสรรพวิญญูพระบารมี หม่อมเจ้าสุพรรณ ทรงแพนธ์
รัชกาลที่ ๕
๔๙. ประชุมโคลงสุภาษิต พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕
๕๐. นิราศกาญจนบุรี พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕
๕๑. เรื่องท้าวเกาดี กรมหลวงพิชิต ๑ ทรงพระ
นิพนธ์
๕๒. เรื่องสุภาษิตพระร่วง พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ)
แต่ง พ.ศ. ๒๔๓๖
๕๓. เรื่องฉันทโคจร หลวงเสนาราชภักดีศรีสงคราม
(เกีย) แต่ง พ.ศ. ๒๔๔๕
๕๔. ปดถรรวมคำโคลง พระยาราชวราณุกุล (อ่วม)
แต่ง พ.ศ. ๒๔๔๗
๕๕. โคลงกระทุ้งสุภาษิต หลวงพัฒนพงศ์ภักดี (ทิม)
แต่ง
๕๖. เรื่องสุภสูตร โย แต่ง
๕๗. โคลงคติโลกและพระโสดก
คำกลอน

รัชกาลที่ ๖

๕๘. สวรรณสามคำโคลง พระยาศรีธรรมศุกราช (ฉาด)
แต่ง พ.ศ. ๒๔๕๖
๕๙. เรื่องโสมาคัยยาม กรมพระนราธิป ๑ ทรงพระ
นิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๕๗
๖๐. เรื่องบุศยานุสรณ์ หลวงรักษาราชหิรัญ (บุศย์)
แต่ง พ.ศ. ๒๔๕๘
๖๑. โคลงสุภาษิต พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖
พ.ศ. ๒๔๖๒
๖๒. อุทานยวนถวิล กรมพระนราธิป ๑ ทรงพระ
นิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๖๔
๖๓. เรื่องศุภลักษณะจำคุรูป พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖
พ.ศ. ๒๔๖๕
๖๔. โคลงสุภาพอุทานยวนถวิล กรมพระนราธิป ๑ ทรงพระ
นิพนธ์ ๒๔๖๗
๖๕. เรื่องสามัคคีกลา พระมหาขอบ แต่ง พ.ศ. ๒๔๖๘
๖๖. เรื่องคิทธิปฏิบัติ ไม่ปรากฏผู้แต่ง พ.ศ. ๒๔๖๘

รัชกาลที่ ๗

๖๗. วรวรรณคนุช กรมพระนราธิป ๑ ทรงพระ
นิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘

๖๗. เรื่องปฐาจารา ปมุกโต แต่ง พ.ศ. ๒๔๖๘
๖๘. เรื่องสุภาษิตโคลงกลอนใหม่ พระมหาแบน แต่ง พ.ศ. ๒๔๖๘
๗๐. โคลงกรรหุคคิโลก พระภิกษุ หตวงจำนงพลภักดิ์
แต่ง พ.ศ. ๒๔๖๘
๗๑. กฤตยคุณอาทิพุทธ- กรมหมื่นวิจิตรวราณปรีชาทรง
พระนิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๗๐
๗๒. เรื่องธรรมวิภาค กระหม่อมจุฑา แต่ง พ.ศ. ๒๔๗๐
๗๓. มงคลภาษิต ชุนเทพนาคัย (จันทร์) แต่ง
พ.ศ. ๒๔๗๐
๗๔. นิราศชะอำ กรมพระนราธิปฯ ทรงพระ
นิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๗๓
๗๕. โคลงสุภาษิตและบุญญาภิสิต หม่อมเจ้าหญิงนารวดี เทวกุล
ทรงนิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๗๓
๗๖. กฎมพิพัตถ์กำศรวณ หตวงโกลานุสร แต่ง
พ.ศ. ๒๔๗๓
๗๗. โคลงธรรมภาษิต หม่อมเจ้าหญิงนารวดี เทวกุล
ทรงนิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๗๔

ที่ไม่ทราบแต่มี

๗๘. ประชุมโคลงทนาย ไม่ปรากฏผู้แต่ง
๗๙. กวลาแปลเป็นโคลง ไม่ปรากฏผู้แต่ง

๘๑. เรื่องพิฑูรต่อนทถาน

ไม่ปรากฏผู้แต่ง

ข. ฉบับเขียน

สมัยกรุงศรีอยุธยา

๘๑. เรื่องราชดัดดี

ฉบับพระยาโบราณราชธานิ
ทรถวาย ว่าเป็นพระราช
นิพนธ์สมเด็จพระนารายณ์

สมัยกรุงรัตนโกสินทร

รัชกาลที่ ๑

๘๒. เรื่องนิราศทัฬหยา

ไม่ปรากฏผู้แต่ง พ.ศ. ๒๓๓๕

๘๓. โคตงสุภาษิต

เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่ง

รัชกาลที่ ๒

๘๔. เรื่องนิราศตลาดเกรียบ

พระเทพโมลี (กลิ่น) แต่ง

รัชกาลที่ ๓

๘๕. โคตงสุภาษิต

ขุนวิจิตร แต่ง พ.ศ. ๒๓๘๗

๘๖. โคตงพุทธภาษิต

พระมัญจโกศล (อ่วม) แต่ง

พ.ศ. ๒๓๘๒

รัชกาลที่ ๕

๘๗. เรื่องบรรพชาภิกษุรัชกาล	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑
ที่ ๕ และรัชกาลที่ ๕	ทรงพระนิพนธ์
๘๘. เรื่องนิราศเชิงใหม่	พระยาราชดำริราชกิจ (เลื่อน)
	แต่ง พ.ศ. ๒๔๒๕
๘๙. เรื่องทวาทศราชนิ	หลวงธรรมานุรักษ์ (ถึก) แต่ง
๙๐. เรื่องนิราศนายเสนีย์	นายเสนีย์ แต่ง
๙๑. เรื่องนิราศพระเนียบ	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑
	ทรงพระนิพนธ์
๙๒. เรื่องเบ็ดเตล็ด	พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๕
	พระบรมราชโองการ
๙๓. เรื่องพระยาเอระกะ	พระฤทธิ (บัว) แต่ง
บัวพาค	
๙๔. โคตงบอกภาพอสุรพงศ์	
วานรพงศ์ทั้งพระระเบียงวัด	
พระศรีรัตนศาสดาราม	
๙๕. โคตงกระทุ้หะพระอ้ง	พระองค์เจ้าจุฑา หม่อมเจ้า
	เมี้ยน หม่อมเจ้าค่อมทรงนิพนธ์

ที่ไม่ทราบสมัย

๘๖.	เรื่องพระแก้วมรกต	นายฉัตรแต่ง
๘๗.	โคตงพระครูไชย	พระครูไชยแต่ง
๘๘.	เรื่องนิราศแจ่มจันทร์	
๘๙.	เรื่องนิราศฉะเชิงเทรา	
๑๐๐.	เรื่องนิราศชุมพร	พระพิพิธดำดี แต่ง
๑๐๑.	เรื่องนิราศนคร ๑	
๑๐๒.	เรื่องนิราศวังจันทร์เกษม	นายเรีกแต่ง
๑๐๓.	เรื่องนิราศสังวาส	
๑๐๔.	เรื่องนิราศสรวมครวญ	
๑๐๕.	โคตงสุภาษิต	พระเทพแก้ว (นิ่ม) แต่ง
๑๐๖.	โคตงสุภาษิต	พระเทพโมถี (นิ่ม) แต่ง
๑๐๗.	โคตงปฤษฎนาถอนนัง	
๑๐๘.	โคตงปฤษฎนาสุภาษิต	
๑๐๙.	โคตงสุภาษิต	สมเด็จพระบรมพระยาตำราง ๑
ประธานหอพระสมุด ๑
๑๑๐.	โคตงกระทุ้สุภาษิต	ฉบับนางเปี่ยมถวายหอพระ-
สมุด ๑
๑๑๑.	โคตงนิทานเบ็ดเตล็ด	หลวงดิชิตปรีชา (คุ้ม) แต่ง
๑๑๒.	โคตงเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ	ฉบับกรมหลวงสมรฯประธาน
หอพระสมุด ๑

๑๑๓. เรื่องเส่นะกะบัณฑิต พระราชเทศกัณฑ์ (บัว) แต่ง
 ๑๑๔. เรื่องอนิรุทธ ขุนพลการนุชิต แต่ง
 ๑๑๕. โคตมกถบท
 ๑๑๖. เรื่องถอดโคตมกถบท ระเบียบกรมพระนเรศวรว่าประทาน
 หอพระสมุด ฯ
-

สมุดบันทึก
ศัมาคมวรรณคดี
ออกวางเดือนละเล่ม
คำรับ

๑๒ เล่ม ๘ บาท
บอกรับที่ราชบัณฑิตยสภา

(ส่งวนฉิรสิทธิ์ตลอดเล่ม)